T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ ERGENLERDE DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARLA İLİŞKİSİ

Mehmet Nafih BAYDARMAN
16938003

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Tahsin KULA

Diyarbakır 2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ ERGENLERDE DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLARLA İLİŞKİSİ

Mehmet Nafih BAYDARMAN
16938003

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Tahsin KULA

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Sosyal Medya Bağımlılığının Ergenlerde Dini Tutum Ve Davranışlarla İlişkisi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

..../..../.....

Mehmet Nafih BAYDARMAN

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Mehmet Nafih BAYDARMAN tarafından yapılan "Sosyal Medya Bağımlılığının Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışlarla İlişkisi" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Tahsin KULA

Üye : Doç. Dr. Abdulvahit SEZEN

Üye : Doç. Dr. Davut IŞIKDOĞAN

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 03/07/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../20

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖN SÖZ

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının etkili bir şekilde kullanılması ile birlikte yeni iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Kitle iletişim araçlarından biri de neredeyse hayatımızın vazgeçilmezi haline gelen internet ve internete bağlı olarak sosyal medya kullanımıdır. Yapılan araştırmalara göre sosyal medya, doğru kullanıldığında çok faydalı olduğu gibi yanlış ve amaç dışı kullanıldığında bir o kadar zararlı olabilmektedir. Bu çalışmamızda dinin kişilik gelişimindeki rolü göz önüne alındığında sosyal medya bağımlılığının dini tutum ve davranışlarda ne derecede etkili olduğu araştırılmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında emeği olan ve her türlü desteği sağlayan değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Tahsin KULA'ya, Doç. Dr. Abdulvahit SEZEN'e, Dr. Öğretim Üyesi Talip ÇUKURLU'ya, statiksel araştırmada beni yönlendiren Uzm. Psikolog Zekeriya ÖREN'e anket uygulama aşamasında kolaylık sağlayan Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve okul müdürlerine, yüksek lisansın tüm aşamalarında bana yardımcı olan ve desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma, dualarıyla beni ayakta tutan, başımın tacı annem ve babama, canımdan çok sevdiğim kızım Havva ile oğlum Asım'ın biricik anneleri sevgili eşime sonsuz teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Mehmet Nafih BAYDARMAN

Diyarbakır 2019

ÖZET

Bu çalışmada lise ve üniversitede örgün öğrenim gören ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ile dini tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca lise ve fakültede örgün öğrenim gören ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ve dini tutum ve davranış düzeylerinin cinsiyet, yaş, fakülte, lise, sınıf, kaldığı yer ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre aralarında anlamlı düzeyde farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

Bu araştırmadaki evrenimizi 2018-2019 eğitim öğretim yılında Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı liseler ile Siirt Üniversitesinde öğrenim gören ergenler oluşturmaktadır.

Örneklemi ise 2018-2019 eğitim öğretim yılında Siirt merkezde bulunan 6 lise ile Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve diğer fakültelerde öğrenim gören ve yaşları 14-22 arası değişen 416'sı kız ve 405'i erkek toplam 821'e kişi oluşturmaktadır.

Sonuç olarak 821 katılımcı üzerinde yaptığımız araştırmada dini tutum ve davranış ölçeği ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamaları arasında yüksek düzeyde anlamlı ve negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu durumda sosyal medya bağımlılığı arttıkça dini tutum ve davranışlarda düşüş meydana gelmektedir.

Anahtar sözcükler

Din, Dini Tutum, Dini Davranış, Ergenlik, Sosyal Medya, Bağımlılık

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the relationship between social media dependence and religious attitudes and behaviors of adolescents attending formal education at high school and university. In addition, social media dependency and religious attitudes and behaviors of adolescents attending at high schools and faculties were investigated according to gender, age, faculty, high school, class, place of residence and family income level.

In this research, our high school students who were educated in Siirt University and Siirt University in the 2018-2019 academic year were formed.

As a sample, in the 2018-2019 academic year, there are 6 high schools in Siirt center and Siirt University Faculty of Theology and other faculties.

As a result, in our study on 821 participants, a high level of significant and negative correlation was found between religious attitude and behavior scale and social media dependency scale mean scores. In this case, as social media addiction increases, religious attitudes and behaviors decrease.

Keywords

Religion, Religious Attitude, Religious Behavior, Adolescence, Social Media, Dependence

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
KISALTMALAR ..... **IX**
TABLOLAR ..... **X**
ŞEKİLLER ..... **XIV**
GİRİŞ **1**
1. Araştırmanın Amacı 3
2. Araştırmanın Önemi 4
3. Araştırmanın Problemleri 4
4. Araştırmanın Sınırları 5
5. Araştırmanın Varsayımları 5
5.1. Alt varsayımlar 6
6. Araştırmanın Hipotezleri 6
6.1. Ana Hipotez 6
6.2. Alt Hipotezler 6

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR 9
1.1.1. Din 9

1.1.1.1. Din Psikolojisinde “Din” 10
1.1.1.2. Kur’an-ı Kerim’de “Din” 13
1.1.1.3. Bazı İslam Bilginlerinde “Din” 14
1.1.2. Tutum 16
1.1.2.1. Dini Tutum 18
1.1.2.1.1. Dini Tutumun Öğeleri 19
1.1.2.1.1.1. Dini Tutumun Bilişsel Öğesi 20
1.1.2.1.1.2. Dini Tutumun Duygusal Öğesi 21
1.1.2.1.1.3. Dini Tutumun Davranışsal Öğesi 21
1.1.2.1.2. Dini Tutumların Oluşumu ve Gelişimi 23
1.1.2.1.3. Dini Tutumun Oluşumu ve Gelişiminde Etkili Olan Faktörler 25
1.1.2.1.3.1. Aile 25
1.1.2.1.3.2. Kişilik Özellikleri 26
1.1.2.1.3.3. Eğitim 27
1.1.2.1.3.4. Sosyo – Kültürel Faktörler 28
1.1.2.1.3.5. Çeşitli Gruplara Mensubiyet 29
1.1.2.1.3.6. İhtiyaçlar ve İstekler 30
1.1.2.1.3.7. Din Görevlileri ve Dindarlarla İlişkiler 31
1.1.3. Davranış 32
1.1.3.1. Dini Davranış 33
1.2. SOSYAL MEDYA VE BAĞIMLILIK 34
1.2.1. Sosyal Medya 34
1.2.1.1. Sosyal Medyanın Etkileri 37
1.2.2. Türkiye’de Sosyal Medya Kullanımı 41
1.2.3. Bağımlılık 45
1.2.4. Din ve Bağımlılık 47
1.2.5. Sosyal Medya Bağımlılığı 49
1.2.6. Ergenlerde Bağımlılık ve Sosyal Medya Bağımlılığı 53
1.3. ERGENLİK DÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ 56
1.3.1. Ergenlik Kavramı ve Ergenlik 56
1.3.2. Ergenlik Dönemi 57
1.3.2.1. Erken Ergenlik 58

1.3.2.2. Orta Ergenlik 59
1.3.2.3. Geç Ergenlik 60
1.3.3. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri 61
1.3.3.1. Fizyolojik ve Cinsel Gelişim 61
1.3.3.2. Zihinsel Gelişim 62
1.3.3.3. Sosyal Gelişim 63
1.3.3.4. Duygusal Gelişim 64
1.3.3.5. Ahlaki Gelişim 64
1.3.4. Ergenlerde Dini Tutum 65
1.4. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR 68
1.4.1. Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Çalışmalar 68
1.4.2. Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Çalışmalar 72

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli 76
2.2. Evren ve Örneklem 76
2.3. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları 77
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu 77
2.3.2. Dini Tutum Ölçeği 77
2.3.3. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ). 79
2.4. Araştırmayı Uygulama ve Verileri Toplama Süreci 80
2.5. Verilerin Analizi 81

3. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Demografik Özelliklerle İlgili Bulgular 83
3.2. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Genel Toplam Puan Ortalamaları İlgili Bulgular 87
3. 3. Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 88
3.3.1.Cinsiyet Değişkeni ve Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 88

Gruplar 88
3.3.2. Yaş Grupları Değişkeni ve Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 89
3.3.3. Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkeni ve Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 91
Gruplar 91
3.3.4. Fakülte Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 91
Gruplar 92
3.3.5. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 92
3.2.6. Lise Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 94
3.3.7. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 99
3.3.8. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 100
3.3.9. Ailenin Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 101
3. 4. Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 104
3.4.1.Cinsiyet Değişkeni ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 104
3.4.2. Yaş Grupları Değişkeni ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 104
3.4.3. Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkeni ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 106
Gruplar 107
3.4.4. Fakülte Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 107
Gruplar 107
3.4.5. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 108

3.4.6. Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 109
3.4.7. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 113
3.4.8. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 114
3.4.9. Aylık Gelir Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 115
3.5. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulgular 117

4. BÖLÜM

YORUMLAR

4.1. Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum ve Davranışlar İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 118
4.2. Demografik Değişkenlere Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 127
4.3. Dini Tutum ve Davranışlar İle Sosyal Medya Bağımlılığı İlgili Bulguların Değerlendirilmesi 135
SONUÇ 137
KAYNAKÇA 142
EKLER 156

KISALTMALAR

A.e.p.s.	Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü
Akt.	Aktaran
Aöf.	Açık Öğretim Fakültesi
Bkz.	Bakınız
Büifd	Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	Çeviren
DÜ	Dicle Üniversitesi
Ed.	Editör
No.	Numara
Spss.	Statistical Package For The Social Sciences
Tbm.	Türkiye Bağımlılıkla Mücadele
Tdk.	Türk Dil Kurumu
Tdv.	Türkiye Diyanet Vakfı
Tod.	Tarih Okulu Dergisi
Vb.	Ve Benzeri
Vd.	Ve Diğerleri

TABLOLAR

Sayfa No.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı 83
Tablo 2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı 83
Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı 84
Tablo 4. Katılımcıların Lise Değişkenine Göre Dağılımı 84
Tablo 5. Katılımcıların Lise Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı 85
Tablo 6. Katılımcıların Fakülte Değişkenine Göre Dağılımı 85
Tablo 7. Katılımcıların Üniversite Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı 86
Tablo 8. Katılımcıların Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımı 86
Tablo 9. Katılımcıların Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dağılımı 87
Tablo 10. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Genel Toplam Puan Ortalamalarının Betimleyici İstatistik Değerleri. 87
Tablo 11. Dini Tutum Toplam Puan Ortalamalarının "Cinsiyet" Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları 88
Tablo 12. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması 88
Tablo 13. Yaş Grupları Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 89
Tablo 14. Yaş Gruplarının Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Açısından Bağımsız Örnekler İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları 89
Tablo 15. Yaş Grubu Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışlar Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları 90
Tablo 16. Dini Tutum Puanının Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları 91

Tablo 17. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanının Eğitim Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması 91
Tablo 18. Dini Tutum Puanının Fakülte Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları 91
Tablo 19. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanının Fakülte Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması 92
Tablo 20. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 92
Tablo 21. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini Tutumlar Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 93
Tablo 22. Fakülte Öğrencileri Sınıf Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışların Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları 93
Tablo 23. Lise Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 94
Tablo 24. Öğrenim Görülen Lise Değişkenine Göre Dini tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 96
Tablo 25. Lise Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışların Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları 96
Tablo 26. Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 99
Tablo 27. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Dini Tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 99
Tablo 28. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 100
Tablo 29. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dini Tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 101
Tablo 30. Ailenin Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 101
Tablo 31. Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 102
Tablo 32. Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışların Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları 103

Tablo 33. Sosyal Medya Bağımlılığı Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları 104
Tablo 34. Yaş Grupları Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları..... 104
Tablo 35. Yaş Gruplarının Sosyal Medya Bağımlılığı Toplam Puanı Açısından Bağımsız Örnekler İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 105
Tablo 36. Yaş Grubu Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları 105
Tablo 37. Sosyal Medya Bağımlılığı Puanının Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları..... 106
Tablo 38. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanının Eğitim Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması..... 107
Tablo 39. Fakülte Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları 107
Tablo 40. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanının Eğitim Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması..... 107
Tablo 41. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 108
Tablo 42. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları..... 109
Tablo 43. Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları..... 109
Tablo 44. Öğrenim Görülen Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 110
Tablo 45. Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları..... 111
Tablo 46. Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 113
Tablo 47. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 113
Tablo 48. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları..... 114

Tablo 49. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 115
Tablo 50. Aylık Gelir Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları 115
Tablo 51. Aylık Gelir Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları 116
Tablo 52. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanlar Arası Korelasyon Tablosu 117
Tablo 53. Araştırma Kapsamında Test Edilen Hipotezlerin Kabul/Ret Durumu 138

ŞEKİLLER

Sayfa No.

Şekil 1: We Are Social 2019 Türkiye İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanıcı istatistikleri……..43

Şekil 2: We Are Social 2019 Türkiye'de En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları İstatistikleri…….……44

Şekil 3: We Are Social 2019 Türkiye Sosyal Medya Kullanıcı Sayıları…….……...44

Şekil 4: We Are Social 2019 Türkiye Sosyal Medya Kullanıcılarının Yaş Dağılımı……..45

GİRİŞ

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan ölümüne kadar sürekli bir gelişim içindedir. Bu gelişim süreci insanda dini tutum ve davranışların oluşmasında önemli bir etkendir. İslam dininde ergenlik çağından itibaren dinin muhatabı olarak kabul edilen insan, dinin yüklemiş olduğu birtakım emirleri ve yasakları uygulamakla yükümlü tutulmaktadır.

Gelişim sürecinde edinilen dini tutum ve davranışlar, bu yükümlülükleri yerine getirmede önemli rol oynamaktadır. Gelişim sürecinde edinilen dini tutum ve davranışların oluşumu ve gelişiminde insanı olumlu veya olumsuz etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bebeklik döneminden itibaren oluşmaya başlayan dini tutumlar, yaşam boyu gözlemlenen ve tecrübe edinilen yaşantılarla meydana gelir. Tutumlar, çocukların gelişim döneminde irtibat kurduğu kişi veya gruplar ve şahit olduğu olaylarla ilintilidir (Kaya, 1998:48).

Zamanla gelişen ve farklı yollarla kazanılan tutumlar, zaman ilerledikçe bir takım faktörlerin aracılığı ile değişikliğe uğrayabilir (Sain, 2014:30). Yeni gelişmeler, teknolojik buluşlar (Ağılkaya, 2008:138), eğitim veya dine bağlılık gibi özellikler dini tutum değişikliğine etki etmektedir (Arslan, 2009).

Her geçen gün gelişim gösteren teknolojik araçlar, insanların hayatına girerek hem insanların hem de toplumların dini tutum ve din davranışlarına etki etmeleriyle dikkat çekmiş ve çeşitli bilimsel araştırmalara konu olmuştur.

Teknolojik gelişmelerle beraber son yıllarda hızla gelişen ve yayılan sosyal medya, dünyada olduğu gibi ülkemizde de birçok insanın ilgi odağı olmuştur. 82,4 milyon nüfusa sahip ülkemizde; nüfusun %72'sini oluşturan 59.36 milyon internet kullanıcısı, nüfusun %63'ünü oluşturan 52 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bu kullanıcı kitlesinin %27.9'luk gibi önemli bir kısmını 13-24 yaş aralığındaki gençler oluşturmaktadır (Wearesocial, 2019).

Çalışmamızda 14-22 yaş aralığında bulunan lise ve üniversitede okuyan ergenler tercih edilmiş ve sosyal medya bağımlılığının ergenlerde dini tutum ve davranışlarına etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmamız Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı altı lisede okuyan 404 öğlenci ile Siirt Üniversitesinde farklı fakültelerde öğrenim gören 417 öğrenci olmak üzere toplam 821 ergen örneklem alınarak yapılmıştır.

Araştırmamızın giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, problemleri, sınırları, hipotezleri, varsayımları ve konu ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde konunun temel kavramları olan dini tutum ve davranışlar, bağımlılık, sosyal medya bağımlılığı, ergenlik dönemi ve ergenlerde sosyal medya bağımlılığı hakkında bilgi verilmektedir.

Araştırmamızın ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi, evren ve örneklemi, veri toplama araçları, veri analizinde kullanılan istatistiksel işlemler, veri toplama aracının güvenilirliği ile alakalı konulara değinilmiştir.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS 21.0 istatistik programında değerlendirilmiştir. Değerlendirmede istatistiksel metotlar (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Sonuçlar %95 güven aralığında ve anlamlılık $p<0,05$ düzeyinde değerlendirilmiş ve tablolar halinde verilmiştir.

Son olarak araştırmanın dördüncü bölümünde araştırmada elde edilen sonuçlar dikkate alınarak yorumlanmıştır.

1. Araştırmanın Amacı

Gelişim sürecinde olan insan, çevresinde oluşan ve gelişen olay ve nesnelerden etkilenerek birtakım dini tutum sahibi olmakta ve davranışlarını edindiği bu dini tutumlar çerçevesinde sergilemektedir. Sosyal medya, teknolojinin hızla geliştiği çağımızda kitle iletişim araçları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal medyanın insan hayatında sık kullanılan hatta bağımlısı olunan bir olgu haline geldiği görülmektedir. Günümüzde popülerliği oldukça artan sosyal medya kullanımı faydalarının yanında yanlış kullanılmasından kaynaklanan bir takım zararları da bulunmaktadır. Özellikle de insan gelişiminde önemli bir dönem olarak kabul edilen ergenlik dönemindeki gençlerde, pozitif veya negatif yönde etkileşim daha fazla olmaktadır.

Gelişim sürecinde edinilen dini tutum ve davranışların oluşumu ve gelişiminde insanı olumlu veya olumsuz etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bebeklik döneminden itibaren oluşmaya başlayan dini tutumlar, yaşam boyu gözlemlenen ve tecrübe edinilen yaşantılarla meydana gelir. Tutumlar, çocukların gelişim döneminde irtibat kurduğu kişi veya gruplar ve şahit olduğu olaylarla ilintilidir (Kaya, 1998:48).

Zamanla gelişen ve farklı yollarla kazanılan tutumlar, zaman ilerledikçe bir takım faktörlerin aracılığı ile değişikliğe uğrayabilir (Sain, 2014:30). Yeni gelişmeler, teknolojik buluşlar (Ağılkaya, 2008:138), eğitim veya dine bağlılık gibi özellikler dini tutum değişikliğine etki etmektedir (Arslan, 2009).

Her geçen gün gelişim gösteren teknolojik araçlar, insanların hayatının içine girerek hem insanların hem de toplumların dini tutum ve din davranışlarına etki etmeleriyle dikkat çekmiş ve çeşitli bilimsel araştırmalara konu olmuştur.

Bu çalışmanın amacı lise ve üniversitede öğrenim gören ergenlerin sosyal medya bağımlılığı ile dini tutum ve davranışlar arasında bir farklılığın olup olmadığını ortaya koymaktır. Ayrıca demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, öğrenim görmekte olduğu okul düzeyi, sınıf, kaldığı yer, ailenin gelir durumu) arasında

farklılığın olup olmadığını varsa hangi değişkenlere göre olduğunu ortaya koymak ve konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın Önemi

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak hızla gelişen sosyal medya, özellikle genç nüfusun ilgi odağı haline gelmiştir. İnsan hayatının en önemli zaman dilimi olarak kabul edilen lise ve üniversite yıllarında, ergenlerin sosyal medya kullanımı bağımlılık derecesine kadar artmış olduğu görülmektedir. Bu durum gençlerimizin zamanlarını boşa harcamalarına ve dini yönden zayıflamalarına yol açarak dini tutum ve davranışlarına etki edebilmektedir.

Dini tutum ve davranışlar, çevresel faktörlerden etkilenerek sonradan gelişmektedir (Hökelekli, 1986). Dini tutum ve davranışların gelişmesini etkileyecek veya tehlikeye atacak bazı davranışları tespit ederek gereken tedbirleri almak önem arz etmektedir. Bu noktada çalışmamız, sosyal medya bağımlılığının dini tutum ve davranışlarla ilişkisini araştırmayı hedeflemektedir.

3. Araştırmanın Problemleri

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının etkili bir şekilde kullanılması ile birlikte yeni iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Kitle iletişim araçlarından biri de neredeyse hayatımızın vazgeçilmezi haline gelen internet ve internete bağlı olarak sosyal medya kullanımıdır. Yapılan araştırmalara göre sosyal medya, doğru kullanıldığında çok faydalı olduğu gibi yanlış ve amaç dışı kullanıldığında bir o kadar zararlı olabilmektedir (Üney, 2016). Dinin kişilik gelişimindeki rolü göz önüne alındığında sosyal medya bağımlılığının dini tutum ve davranışlarda ne derecede etkili olduğu araştırılmaya değer bir husustur.

Çalışmamızda cevap aradığımız temel problem, ergenlerde sosyal medya bağımlılığının dini tutum ve davranışlarla ilişkisi var mıdır? Şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

- Ergenlerin sosyal medya bağımlılığı demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

- Ergenlerin dini tutum ve davranışları demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

4. Araştırmanın Sınırları

1. Araştırmamız Siirt ili ile sınırlı olup lise ve üniversitede örgün öğrenim gören 14-22 yaş arası ergen grubu ile sınırlıdır.

2. Araştırmanın örneklem grubu 2018–2019 eğitim öğretim yılında Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Türk Telekom Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Merkez Anadolu Erkek İmam-Hatip Lisesi, İbrahim Hakkı Anadolu Kız İmam-Hatip Lisesi, Abdulhakim Ayten Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi'nde okuyan öğrenciler ile Siirt Üniversitesi öğrencileri ile sınırlıdır.

3. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan katılımcıların "dini tutum ve davranışları", "sosyal medya bağımlılığı"; bağımsız değişkenler olan "cinsiyet" "yaş", "halen eğitim gördüğü lise veya fakülte", "okuduğu sınıf", "kaldığı yer" ve "ailenin gelir düzeyi" ile sınırlıdır.

4. Araştırmamız Kaya (1998) tarafından hazırlanan "Dini Tutum Ölçeği" ile Tutgun-Ünal ve Deniz (2015) tarafından hazırlanan "Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği" maddeleri ile bu sorulara katılımcılarca verilen cevaplarla sınırlıdır.

5. Bu çalışma, araştırmanın yapıldığı eğitim öğretim yılı ve belirtilen mekan ve okullarla sınırlıdır.

6. Bu araştırma ayrıca cevabı aranan bağımlı değişkenlerle ilişkisi olabileceği düşünülen bağımsız değişkenlerle sınırlıdır.

5. Araştırmanın Varsayımları

Dini tutum ve davranışlar sosyo-kültürel çevre şartları etkisi altında meydana gelen ferdi olaylardır. Ergenlerin öğrenim gördükleri okul ve fakülteleri, cinsiyetleri, yaşadıkları sosyal çevre, ailelerinin sosyo-ekonomik durumu gibi değişkenlere göre dini tutum ve davranışlarda farklılaşmalar meydana geldiği gibi son zamanlarda

yayılan ve bağımlılık yapan sosyal medya kullanımı da dini tutum ve davranışlarda farklılık oluşturabilmektedir.

5.1. Alt varsayımlar

1. Araştırmanın örneklemi evreni temsil etmektedir.
2. Araştırmada kullanılan "*Kişisel Bilgi Formu*" katılımcıların demografik özelliklerini, "*Dini Tutum Ölçeği"* dini tutum ve davranışı, "*Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği"* ise sosyal medya bağımlılığını ölçmek için geçerli bir araç olduğu varsayılmaktadır.
3. Araştırmamıza katılan katılımcılar, ölçeklerde bulunan maddeleri net bir şekilde anlamışlardır.
4. Araştırmamıza katılan katılımcılar, ölçme araçlarındaki tüm maddeleri hiçbir etki altında kalmadan gönüllü, içten ve samimi bir şekilde cevaplandırmışlardır.
5. Veriler SPSS 21.0 programına doğru olarak girilmiştir.

6. Araştırmanın Hipotezleri

6.1. Ana Hipotez

Ergenlerde dini tutum ve davranışlar ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki vardır. Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı arttıkça dini tutum ve davranışlar azalmaktadır.

6.2. Alt Hipotezler

Demografik Değişkenlerle Dini Tutum ve Davranışlar ile İlgili Hipotezler

1) Ergenlerde, cinsiyet değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kızlarda dini tutum ve davranış düzeyi erkeklerden yüksektir.
2) Ergenlerde, yaş değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır.

3) Ergenlerde, öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. Lise öğrencilerinde dini tutum ve davranış düzeyi daha yüksektir.

4) Ergenlerde, öğrenim görmekte olduğu fakülte değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. İlahiyat fakültesinde okuyan ergenlerin dini tutum ve davranış düzeyleri daha yüksektir.

5) Ergenlerde, öğrenim görülen fakülte sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur.

6) Ergenlerde, öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. İmam hatip liselerinde okuyan ergenlerin dini tutum ve davranış düzeyleri daha yüksektir.

7) Ergenlerde, öğrenim görülen lise sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur.

8) Ergenlerde, kaldığı yer değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur.

9) Ergenlerde, ailenin gelir düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışları arasında anlamlı farklılık vardır. Ailenin gelir düzeyi yüksek olanların dini tutumları düşüktür.

Demografik Değişkenler ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Hipotezler

1) Ergenlerde, cinsiyet değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kızlarda sosyal medya bağımlılığı düzeyi erkeklerden daha düşüktür.
2) Ergenlerde, yaş değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.

3) Ergenlerde, öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. Lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı düzeyi daha düşüktür.

4) Ergenlerde, öğrenim görmekte olduğu fakülte değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. İlahiyat fakültesinde okuyan ergenlerin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri düşüktür.

5) Ergenlerde, öğrenim görülen fakülte sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.

6) Ergenlerde, öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. İmam hatip liselerinde okuyan ergenlerin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri düşüktür.

7) Ergenlerde, öğrenim görülen lise sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.

8) Ergenlerde, kaldığı yer değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.

9) Ergenlerde, ailenin gelir düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. Ailenin gelir düzeyi düşük olanların sosyal medya bağımlılığı düşüktür.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİNİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

1.1.1. Din

Din, insanoğlunun yaşamına dair farklı alanlardaki tutum ve davranışlarına, duygu ve düşüncelerine etki eden güçlü ve manevi bir düzendir (Şirin, 2017:66). İnsanlık tarihine göz atıldığında dinin, insanoğluyla var olduğunu ve varlığını devam ettirdiğini, yani insanoğlunun yaşamını sürdürdüğü her mekan ve zamanda dinin de var olduğunu görmekteyiz (Gündüz, 2007:18).

Din, zorluklara karşı mücadele etmede ulu bir yaratıcıya sığınarak, insana iç rahatlık ve güven sunmaktadır (Sezgin, 2016:26). Bu açıdan bakıldığında din, insan hayatında önemli bir yere sahip olup izlenecek ve tutulacak yolu oluşturmaktadır. Bundan dolayı tarihte yaşamış toplumlar, bir dini veya inancı hayatlarının bir parçası haline getirmiş ve hayatlarını inandıkları din veya inanç çerçevesinde yaşamaya gayret göstermişlerdir (Aydın, 2017:90).

Dilimizde Arapça kökenli bir kelime olarak kabul edilen din kavramı (Apaydın, 2001:28) sözlükte *"itaat, ceza, şeriat, hesap, islam, örf , adet, karşılık, mükafat, boyun eğme, hakimiyet, galibiyet, saltanat, mülkiyet, hüküm, ferman, makbul ibadet, millet"* gibi farklı manalara gelmektedir (el-İsfahani, 2012:393; İbn Manzur, 1997:439; Zebidi, 2001:52).

Din kelimesi etimolojik olarak incelediğinde bu kelimenin kök ve anlam olarak farklı kaynaklara atfedildiği görülmektedir (Peker, 1993:22). Dil bilimciler din kelimesinin kök ve anlamı hakkında: 1) Arami-İbrani bir kökten Arapçaya geçmiş olup "hüküm", 2) Saf Arapçada "örf, adet", 3) Eski Farsçada din karşılığında kullanılan "daena" veya Orta İran'daki "den" kelimesinden türediğini ifade ederek üç kaynağa işaret etmektedirler (Tümer, 1987).

Batı dillerinde din "Religion" kelimesi ile ifade edilmektedir. "Religion" Latin asıllı bir kelime olup "Allah'a saygı ve korku ile bağlılık, kendini ibadete verme, tören ve ayinlere katılma" gibi manaları ifade etmektedir (Uysal, 1996:17). İslam öncesi edebiyatta ise din: 1) "adet" ve "huy", 2) "karşılık verme", 3) "taat" anlamlarını ihtiva eden temel bir kavram olarak kullanılmıştır (Çilingir, 2014).

Din kavramı çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olduğu için bu kavram hakkında ortak bir tanım ortaya koymak kolay değildir. Din kavramının -farklı toplumlar tarafından inanılan varlık ve değerlere yönelik farklı çağrışımlar akla getirdiği için- ortak bir tarifi yapılamamıştır (Ayhan, 2002:6). Her ne kadar ilahiyatçılar, filozoflar ve sosyal bilimciler tarafından farklı bakış açılarına göre birçok tarifi yapılmışsa da bugüne kadar ortak bir tanıma ulaşılamamıştır. Farklı inanç, meslek, bilim ve dindarlık seviyesine sahip olan kişilerin dini kendi anlayışlarına göre tanımlamaları ortak bir din tanımını ortaya koymayı zorlaştırmıştır (Çoban, 2013:8). Her bilim dalı dinin tanımını yaparken kendi bakış açısından bağımsız kalmadan kendi amaçları doğrultusunda bir tanım sunmuştur (Boyar, 2012:14).

1.1.1.1. Din Psikolojisinde "Din"

Din psikolojisi biliminde din kelimesi "*ferdin, ilahi kudretin varlığını, görülen ve görülmeyen her şeyin onun iradesiyle yürütüldüğünü gönülden kabul ve tasdik ederek hizmetine girmesi"* olarak tanımlanmaktadır. İnsan ruhu, (çocuk, yaşlı, genç, sağlıklı, özürlü veya hasta fark etmeksizin) yüce ve ilahi bir kudret ile kalben irtibat kurduğu veya oluşan ve gelişen her şeyin yaratıcı bir kudretin eliyle gerçekleştiğini kalben tasdik ettiği andan itibaren bir dine ve bir dini inanca sahip olmuş olur. Yüce bir kudretin var olduğu düşüncesi, bireyin ruhi hayatında yer

edinmesi veya bireyin herhangi bir şekilde ruhen Allah'a yönelmesi psikolojik olarak onun bir dine sahip olduğu anlamına gelmektedir (Yavuz, 1982: 87-88).

Din psikolojisi açısından bakıldığında dinin bir ilahi bir de insani tarafı vardır. Din psikolojisi dinin ilahi yönü (Allah'ın varlığı ve inanç esasları üzerinde iyi-kötü, doğru-yanlış ve güzel-çirkin gibi değerlendirmeleri) ile uğraşmaz. O, dinin insanın içinde var olan subjektif (kişinin iç dünyasında cereyan eden ve dış dünyasına yansıyan) yönü ile ilgilenir (Yavuz, 1982: 87-88).

Batılı bilim adamları din konusunu ele almış ve ilgilendikleri alanlara göre farklı tanımlar ortaya koymuşlardır. Psikoloji bilim adamları dinin mahiyetinden çok insanların din hakkında ne düşündüklerini ve dinin insanlar üzerinde ne tür etkilerinin olduğu ile ilgilenmişler ve dini bu yönde ele almışlardır (Boyar, 2012:14). Din psikolojisinin kurucularından olan batılı bilim adamı W. James, insanın dünyevi yaşantısını da ele alıp onu tanzim eden dinin faydalı olduğunu, insanı mutlu eden bir alet olduğunu söyler (Erdem, 2012: 75) James dini kişinin duyguları filleri ve tecrübeleri olarak tanımlar (Ayten, 2016).

Din psikolojisine öncülük etmiş bir diğer isim James H. Leuba ise dini, insan hayatını ve doğanın seyrini yöneten ve yönettiğine inanılan güçlerin uzlaştırması ve yatıştırmasıdır şeklinde yorumlamıştır (Spınks, 2008).

Psikanaliz'in kurucusu olan S. Freud Tanrı'ya, insana ve dine farklı bir bakış açısı ile yaklaşmış ve dini, bir illüzyon, tarihi bir olgu ve arzu tatminine; yaratıcıyı, ululaştırılmış bir babaya; insanı ise cinsellik ve saldırganlık hislerine indirgeyerek yorumlamıştır (Acar, 2015). O, din hakkındaki görüşlerini ifade ederken *"din bir nevrozdur, hem de evrensel bir nevrozdur"* şeklinde tanımlayarak dinin kaynağının ilkel bir düşünce olduğunu söyler. Teknolojinin olmadığı ve bilim gelişmediği ilk çağlarda, insanların tabiat olayları karşısında korktukları, bu tabiat olayları karşısında güçsüz kaldıklarından yüce bir varlığa sığınma ihtiyacı duydukları için dinin ortaya çıktığını belirtmiştir (Freud, 1997:53–70).

Jung ise Freud'dan farklı düşünerek dinin, bir nevroz veya yanılsama olmadığını aksine dinin bir huzur ve sağlık kaynağı olduğunu düşünmektedir (Jung, 1997:306-307).

Fromm, dinin sosyal fonksiyonunu öne çıkararak "*Bir grup tarafından paylaşılan, o grup üyelerine kendilerini adayabilecekleri bir hedef sunan ve onlara ortak bir davranış biçimi veren sistem"* olarak tarif etmiştir. Ayrıca fromm, kişinin istenç ve yargıları aşan güçlü bir coşku ile bağlandığı şeylerin bir din görevi görebileceğini iddia etmektedir (From, 1996: 99-100).

Pratt ise dini, *"bireyin içtenlikle inandığı objeye karşı tutumu"* olarak tanımlamıştır (Karaca, 2015:69).

Jolivet dini, subjektif ve objektif olarak ele almaktadır. Ona göre subjektif olarak din, bireyin tanrıya karşı içinden gelen saygı, aşk ve güven ile bağlılık göstermesi, tanrıya ve onun koyduğu kurallara ve gayelere karşı bütün akıl ve hissiyatı ile teslim olmasıdır. Objektif olarak din, bireyin bağlı olduğu dini eğilimi hal ve hareketlerinde yansıtmasıdır. Dini ayinler, günlük ibadetler, dualar, ahlaki zorunluluklar birer örnek olarak gösterilebilir. Dinlerde insanı iyiye, güzele ve doğruya yönlendiren emir ve yasaklar bulunmaktadır. Emirler uygulandığı sürece mükafaat, yasaklara uyulmadığı ölçüde ise cezaların olduğu kabul edilmektedir. Bu bir anlamda kişinin inandığı yüce varlığa karşı kendisinden beklediği görevleri yerine getirmesidir (İmamoğlu, Aöf :4).

Yavuz, din hakkındaki bu tanımları göz önünde bulundurarak Hellpach'ın da desteği ile her dinde olan ortak özellikleri şöyle sıralamaktadır.

1) Mukaddes ve tanrısal bir varlığın varoluşu,
2) İnsanlar tarafından tanrısal ve mukaddes bir varlığın ya da varlıkların kabul görülmesi ve inanılması,
3) Ulu bir gücün kabul görülmesi ve inanılmasından kaynaklanan dini hayatın başlaması,
4) İnanılan ulu varlığı, akıl gücünün ötesinde kabul edilmesi,
5) İnsanın ve bütün canlıların tanrısal kudret ya da kudretler tarafından tanzim edilmesi,

6) Tanrısal varlığın insandan uygulaması ve uygulamamasını istediği kurallar. Bu ortak özellikleri dikkate aldığımızda dinin insan için psikolojik açıdan vazgeçilmez bir olgu olduğunu söyleyebiliriz (Yavuz, 1982: 87-88).

1.1.1.2. Kur'an-ı Kerim'de "Din"

Din kelimesi Kur'an-ı Kerim'de doksan iki yerde zikredilmiş (Mu'cemu'l-Mufehres, 2002:81) ve başlıca "*Yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şeriat, hudud, adet, ceza, hesap, millet*" gibi anlamlarda kullanılmıştır Bunların bir kısmına örnek olarak "*Ey evlatlarım, Allah sizin için dini/İslam'ı seçti."* (Bakara, *2/132)* ayetinde İslam, *"Din/hesap gününün yegane sahibi".* (Fatiha, 1/4) ayetinde hesap, "*Dini/itaati O'na özgü kılanlar (samimiyetle O'na itaat edenler)"* (A'raf, 7/29) ayetinde itaat, boyun eğme ve teslimiyet gösterme, *"Eğer söz vermelerinden sonra da yeminlerinden dönerler ve dininize dil uzatırlarsa küfrün önderlerini hemen öldürün"* (Tevbe, 9/12) ayetinde bir topluluğa bağlı olarak veya soyut anlamda mutlak din, *"Yoksa o, kardeşini kralın otoritesi altına alacak değildi"* (Yunus, 12/76) ayetinde hüküm ve otorite, *"O gün Allah gerçek cezalarını onlara tastamam verecek*" (Nur, 24/25) ayetinde ceza, *"Bu, dosdoğru kalıcı (kayyim) uygulamadır"* (Rum, 30/30) ayetinde uygulama ve yöntem şeklinde sıralayabiliriz.

Kur'an-ı Kerim, belli değişkenler dahilinde hareket etmiş, din kavramını sosyal, siyasal ve mevcut inanç ortamını hesaba katarak dini tanımlamada basamak basamak ilerlemiş ve son olarak "din" kelimesini mutlak anlamda "İslam"ı kasteden bir terim olarak ifade etmiştir (Kayhan, 2006).

Yvonne Yazbeck Haddad, Kur'an-ı Kerim'de gecen "din" terimini dilsel ve tarihsel açıdan incelemiş ve nüzûl sıralarına göre farklı anlamlar kazandığını vurgulamıştır. Mekke döneminde tarihin ve tabiatın akışını şekillendiren, cihan ve zamana mütehakkim, dini oluşturan, hesap gününü de tutan Allah'ın gücü olarak ifade edilirken, Medine döneminde bu ifade daha da genişletilerek bireyin Allah'a teslim olarak bir hayat yaşaması, Müslümanlara karşı görevlerini uygulaması; Allah'ın kayıtsız hakimiyete ve tasarrufa sahip olması anlamında zikredilmiştir (Tümer, "din").

Kur'an-ı Kerim, din kavramını geniş bir terim olarak kullanarak dört unsurdan meydana gelen bir nizam içinde ifade etmektedir. Bunlar:

1) Üstün bir otorite ve her şeye hükmetme gücü,
2) Bu üstün otoriteye mutlak itaat,
3) Bu hakimiyetin otoritesi bağlamında oluşan tutum ve davranış düzeni,
4) Bu düzene uyma, samimiyetle bağlanma neticesinde verilen mükafat veya düzene karşı gelme ve isyan etmekten dolayı verilen ceza (Tümer, 1987).

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi "*ulûhiyet*" (Tanrı) ve "*ubûdiyyet"* (kul) olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Buna göre yaratan ve üstün güce sahip olan Allah'a nisbetle *"hakim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükafat verme",* yaratılan ve abit olan kula nisbetle *"boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etme"* anlamında kullanmıştır. Din bu iki kanun arasındaki kuralları tanzim eden kurumun adıdır (Heyet, 2003:3).

1.1.1.3. Bazı İslam Bilginlerinde "Din"

İslam âlimleri de din kavramı üzerinde çeşitli tanımlarda bulunmuşlardır. Ancak İslam âlimleri genel olarak Kur'an-ı Kerim'de geçen tanımlamaları ve İslam inançlarını dikkate alarak din kavramını yorumlamışlardır. İslam âlimleri genel olarak *"Din, akl-ı selim sahiplerini kendi ihtiyarlarıyla bu dünyada doğruluğa, salaha, öteki dünyada kurtuluşa götüren, Yüce Allah tarafından konan bir kanundur"* anlamını ifade eden tanımlar kullanmışlardır (Atay, 1957).

İslam düşünürlerinden İmam Gazali, dinin kişi ile yaratıcı arasındaki muameleler olduğunu söylemektedir (Gazali, 2002:768).

Rağıb El İsfehani, dini itaat etme ve ceza olarak tanımlar mecaz olarak şeriata da din dendiğini söyler (el-İsfahani, 2012:393).

Seyit Şerif El Cürcani'ye göre din, akıl sahibi insanları elçilerin bildirdiği hakikatleri benimsemeye davet eden ilahi kanundur (Cürcani, 2001:92).

Zebidi'de din, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi bir kanun olarak tanımlanmaktadır (Zebidi, 2001:52).

Tehanevi'ye göre din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle dünyada salaha, ahirette kurtuluşa eriştiren, Allah tarafından konulmuş bir kanundur (Tahanevi,1996:814).

M. Hamdi Yazır, yukarıdaki tanımları de dikkate alarak dini *"akıl sahiplerini hüsn-i ihtiyarlarıyla bizzat hayır ve nimete sevkeden bir vaz'-ı ilahi, şeriat ve millet, beşerin ihtiyari fiillerinin hayır ve saadet gayesine doğru cereyanını temin eden bir yol, bir kanun, bir amil-i ma'nevi"* şeklinde tarif etmiştir (Yazır, 1936, 61-64).

Tümer, İslam alimlerinin tanımlarını ele alarak şöyle bir tanım ortaya koymaktadır: Din, elçilerin tebliğlerine dayanan ve Yüce Allah tarafından kurulan, mensubu olan akıl sahibi, şuurlu insanları, kendi irade ve arzularıyla iyiliğe sevk eden, dünya ve ahirette saadeti sağlayan ilahi bir nizamdır (Tümer,1987).

İslam alimleri bir dinin "din" sayılabilmesi için dört şart ortaya koymuşlardır. Bunlar:

1) Allah tarafından kurulmuş olması. Buna göre din kurma yetkisi sadece Allah'a aittir. Allah'tan başka hiç kimsenin din kurmaya yetkisi yoktur.

2) Akıl sahiplerini muhatap alması. Yani dinin koymuş olduğu kurallar ancak aklı başında olanlar için geçerlidir.

3) Bir peygamber aracılığı ile insanlara tebliğ edilmesi. Allah, insanların uygulaması gereken kuralları ve din ile ilgili hükümleri peygamberlere bildirmiş, onlar da insanlara duyurmuş olmalıdır.

4) Amacının insanları hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında mutlu ve huzurlu kılmak olması. İnsan, yaratılış gayesini, Allah'a ve kullarına karşı sorumlu olduğu görevleri din aracılığı ile bilir ve iyi ile kötüyü birbirinden ayırt ederek iyiye ulaşmanın yolunu öğrenir. Bu sayede hem dünya hem de ahiret saadetine ulaşmış olur (Şentürk ve Yazıcı, 2001:11).

1.1.2. Tutum

Batı dillerinde kullanılan "attitude" sözcüğü Latince asıllı "aptitudo" sözcüğünden türemiştir. Türkçede bu sözcüğün karşılığı olarak "tavır, vaziyet" gibi anlamlar ifade eden kavramlar kullanılmaktadır (Uysal, 1996:28).

Sözlüklere bakıldığında tutum kavramı hakkında tutulan yol, bir mesele karşısında takınılan tavır (Gülensoy, 2007:936) kişinin insan, nesne, olay ve olgularla ilgili fikir, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturma eylemi (Budak, 2000:776) gibi tanımlara rastlanmaktadır.

Terim anlamı olarak tutum; *"uzun süreli organize olmuş duygu, inanç ve davranış sistemi"* olarak tarif edilmektedir (Peker, 1993: 88).

Tutum, günlük yaşantıda çokça kullanılan bir kelimedir. İnsanların farklı konular hakkında fikir, his, hal ve hareketlerini düzenli bir şekilde tayin etme durumudur. İnsanın psikolojik bir nesne hakkında ifade ettiği duygu, hal ve hareketlerine tutum denmektedir (Kağıtçıbaşı, 1999: 102). Tutumlar kalıcı olma özelliğine sahip geçmişte yaşanan olay, tecrübe ve deneyimlerle oluşan kişi, nesne ve olaylara karşı kişinin davranışlarına etki etme durumudur (Kaya, 1998:42).

Her insan etrafında bulunan kişi, obje, olay ve kurumlar hakkında farklı tutumlara sahiptir. Bir insanın diğer insanlar, olaylar, objeler ve fikirlere karşı vereceği olumlu veya olumsuz tepkiler tutumlar tarafından belirlenir (Uysal, 1996:21).

Kişiye ait bir eğilime tutum denebilmesi için o eğilimin kişide uzun bir süre var olması ve eğilimi devam ettirmesi gerekmektedir. Tutumların uzun süreli ve bütünleşmiş duygu, inanç ve davranış eğilimlerinden oluştuğunu ifade eden Byrne, kişinin geçici olarak sergilediği eğilimleri tutum olarak tanımlamamak gerektiğini söylemektedir (Cüceloğlu, 1996: 521).

Genel olarak tutumları ele alacak olursak:

1) Tutumlar, kişiye özeldir.

2) Tutumlar, doğrudan müşahede edilerek fark edilen bir özellik değildir. Ancak kişinin davranışlarından yola çıkılarak fark edilen ve kişiye nispetlendirilen bir eğilimdir.

3) Tutumlar, kişi açısından önem arz eden ve kişinin farkında olduğu psikolojik obje ile ilgilidir.

4) Tutumlar, kişinin duygu, düşünce ve davranışlarını sistemleştirmektedir. Yani duygu, düşünce ve davranışların birbirleriyle bütünleşmesidir (Certel, 2003:144).

Tutum, soyut ve karmaşık bir kavram olduğundan tutum hakkında çok farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Genel olarak psikologlar kendi alan ve düşüncelerine uygun tanımlarda bulunarak tutum kavramını farklı anlamlarda yorumlamışlardır (Hümbetova, 2011:24).

G. W. Allport'a göre tutum, insanın obje ve olaylara karşı tepkileri üzerinde yönetici ve dinamik etki yapan ve tecrübelerle birleşmiş, duygusal ve bilişsel bir yetenek ya da temayüldür (Dönmezer,1982:97).

M.B. Smith'e göre tutum, bir insana atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili fikir, duygu ve eylemlerini nizami bir biçimde oluşturan temayüldür (Kağıtçıbaşı, 1999:84).

Katz'a göre tutum, insanın etrafında bulunan bir objeyi ya da bir olayı olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirmesidir (İnceoğlu, 1993:13).

Lambert'e göre ise tutum, insanın kişi, grup ve herhangi bir çevresel olay ile ilgili bütünleşmiş ve tutarlı bir fikir, duygu ve davranış şeklidir. Krech ve Crutchfield, sosyal psikoloji açısından tutumu, insanın hayatındaki bir olaya karşı duygusal, algısal ve zihinsel süreçlerinin kalıcı olarak bütünleşmesi olarak tanımlar (Sain, 2014:16).

Tutum hakkında yapılan tanım ve açıklamalara dikkat edildiğinde tutumun üç öğeden oluştuğu görülmektedir. Bunlar:

Zihisel unsur; Bilişsel unsur olarak da isimlendirilen bu unsur, bireyin tutum konusu ile ilgili edindiği bilgilerdir. Bu bilgiler sayesinde kişi tutum objesine karşı "leh ve aleyhte", "arzu edilen veya arzu edilmeyen", "iyi ve kötü" vb. nitelikleri kazandırır.

Duygusal unsur; Kişinin bir objeye karşı hissettiği duygusal yönüdür. Kişinin bir objeyi "sevip-sevmemesi", "hoşlanıp-hoşlanmaması" sonucu geliştirdiği duygulardır. Bu duygular kişide faaliyet ve heyecan oluşturarak tutumların davranışa dönüşmesini sağlar. Bu unsur tutumlara devamlılık ve yönlendiricilik niteliği kazandırır**.**

Davranışsal unsur; Kişinin tutumlar ile ilgili müspet veya menfi her davranışa karşı hazırlıklı olmasıdır. Kişinin bir objeye karşı müspet bir tutuma sahip olması kişinin o konuda olumlu davranış sergilemesine, menfi bir tutuma sahip olması ise kişinin o konuda olumsuz davranış sergilemesine sebep olacaktır (Ağılkaya, 2008:143).

1.1.2.1. Dini Tutum

Tutumlar, bireyin herhangi bir durum, obje veya bir konu hakkında bilgi, inanç, duygu ve davranışlarını birbirine uyumlu hale getirme eğilimidir (Uysal, 1996:30). Din ise insanların yaşamlarını anlamlı hale gelmesini hedef alan ve insanı ilgilendiren bir olgu olduğu için tutumun konusu altına girmektedir (Sain, 2014:28).

İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan din, mensuplarının tutum ve davranışlarına yön verir. İnsanın dini bilgileri, inançları, dindeki emir ve yasakları benimsemesi veya benimsememesi, dinle ilgili olumlu veya olumsuz düşünceleri onun dini tutumunu şekillendirmektedir (Arslan, 2009).

İnançlar, sebep- sonuç ilişkisi ile dini tutum ve davranışlarla sıkı sıkıya bir bağ içindedirler. İnançlar insanların maneviyatıyla alakalı algı ve tanımları oluşturan duygu, bilgi ve imanı içinde barındıran psikolojik bir olgudur. İnsanlar bir takım olaylara karşı tutumlarını, mensubu oldukları dinin inançları doğrultusunda biçimlendirirler. Dini tutumlar, etkilendikleri dini inançlar var olduğu sürece devamlılıklarını koruyabilmektedirler (Kavas, 2013:23).

Bireyin her konuda olduğu gibi dini konularda da olumlu veya olumsuz birtakım tutumlara sahip olması beklenen bir durumdur. Din hakkındaki olumlu düşünceleri olan birinin, din hakkında olumlu duygulara ve olumlu dini davranışlara sahip olduğu tahmin edilebilir. Örneğin bir insan dinin insana huzur ve mutluluk verdiğine inanarak olumlu bir tutum sergileyebilirken, dinin insana bazı kısıtlamalar getirdiğine inanan bir insan ise olumsuz bir dini tutum sergileyebilmektedir (Ok, 2011).

Dini tutum, İnsanların dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını olumlu veya olumsuz yönde belirlemektedir (Uysal, 1996:30). Başka bir ifade ile "*kişinin dine ve dinle ilgili olan durumlara karşı olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış durumu içinde olma eğilimidir"* (Kaya, 1998:35).

İnsanın dini tutumunu oluşturan inanç, duygu ve davranışlar, insanın dini emir ve yasaklara olan duyarlılığını, dini düşüncesi ve duygularını belirler. Dini tutumlar insanın, dini yaşantısına ve ahlaki davranışlarına yön verir. Buna göre insanın dini tutumu, din hakkında müspet veya menfi hareketler sergilemesiyle anlaşılabilir. Kişi, dinin emir ve yasaklarında hassasiyet gösteriyor ve bu durumdan zevk alıyorsa bu kişinin dine karşı müspet bir tutuma sahip olduğu söylenebilir (Kafalı, 2005: 33).

Tutumlar, davranışları belirlemede önemli bir yere sahip olduğu gibi dini inanç ve davranışlarda da dini tutumların önemi büyüktür. Yani dini tutumlar bireyin dini yaşantısını ve davranışlarını yönlendiren bir eğilimdir. Dini tutumlar doğrudan gözlemlenemez ancak; kişinin din hakkındaki olumlu veya olumsuz davranışları aracılığı ile anlaşılabilir. Kişi dinin gereklerini yapıyor, dini davranışları yapmaktan mutluluk duyuyorsa bu kişinin dine karşı olumlu bir tutuma sahip olduğu, din karşıtı davranışlar sergiliyorsa olumsuz bir dini tutuma sahip olduğu söylenebilir. (Kaya,1998:45)

1.1.2.1.1. Dini Tutumun Öğeleri

Dini tutum yalnızca davranış değil duygu, düşünce ve davranış bütünleşmesidir. Dini tutumlar bilişsel, duygusal ve davranış eğilimlerinin

etkisindedir. Bireyin din hakkındaki bilgi veya düşüncelerinde zihinsel bir değişim olduğunda genellikle bu değişim duygu ve davranışlarına etki etmektedir. İnsanın din hakkındaki bilgi, duygu ve davranış eğilimlerini sürekli ve düzenli bir hal almasını sağlayan dini tutumların tüm tutumlarda olduğu gibi bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri bulunmaktadır (Baysal, 1989:167).

1.1.2.1.1.1. Dini Tutumun Bilişsel Öğesi

Dini inançlar bireyin din ile ilgili bir bilgiyi veya hakikati benimsemesini sağlar. Bu inançlar bireyin din hakkında olumlu veya olumsuz (iyi-kötü, hoş-nahoş gibi) sıfatları yakıştırır (Uysal, 1996:29).

Bilişsel öğe, bireyin dini bilgi, inanç ve duygularından meydana gelir. Dini tutumun bilişsel öğesi, bireyin dini tutumunun içinde var olan dini inançlardan ibarettir (Kaya,1998:46).

İnsanlar, bulundukları çevreyi gözlemleyerek veya aile, okul ve camiden aldıkları dini eğitim ile doğrudan din hakkında bilgi sahibi olabildikleri gibi dolaylı olarak da kitaplar ve kitle iletişim araçları sayesinde de din hakkında bilgi sahibi olabilmektedirler. Edindikleri bu bilgiler esas alınarak dini tutumları gelişir. Bireyin herhangi bir konuda tutum sahibi olabilmesi için öncelikle o konu hakkında yeterli bilgiye sahip olması önem arz etmektedir. Bireyin hiç duymadığı ve bilgi sahibi olmadığı bir din hakkında tutum geliştirmesi mümkün değildir. İnsanların sahip oldukları bu bilgiler tutumların olumlu veya olumsuz olması konusunda önemli rol oynar. Çünkü bireyin dini tutumunu şekillendiren edindiği bilgilerdir. Dini tutumun olumlu veya olumsuz olmasını belirleyen en önemli faktör din konusunda edinilmiş bilgilerin niteliğidir (Pehlivan, 2002:25).

Apaydın'ın da ifade ettiği gibi kişi, müspet ya da menfi tutuma, ailesi, arkadaşları, dindarların tutum ve davranışları, din hakkında edindiği bilgiler, kitle iletişim araçları vb. faktörler ile kendi bilişsel gelişiminin değişik etkileri aracılığı ile ulaşır. Bu durumda kişinin din hakkında edindiği bilgilerin gerçeklik derecesi ne kadar yüksek olursa gelişen tutumun gerçeklik derecesi o kadar yüksek (önyargılardan uzak) olur (Apaydın, 2002:34).

1.1.2.1.1.2. Dini Tutumun Duygusal Öğesi

Dini tutumun duygusal öğesi insanın iç dünyasında oluşan din hakkındaki görüş ve duygularıdır. Dine karşı hissedilen duygusal tepkiler (ilgi gösterip göstermeme, hoşlanma, nefret etme, sevip sevmeme vb.) dini tutumun duygusal öğesini oluşturmaktadır. Bilişsel öğeye kıyasla duygusal öğe daha sabit ve uzun sürelidir. Bireyin din hakkındaki düşünceleri basitçe ve çabucak değişen duygular değildir. Fakat dini bilgileri yeni bilgiler edindikçe değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumda duygusal öğesi ağır basan bir tutuma sahip olan kişinin dini tutumunun değişmesi zordur. Bireyin din ve dini konular hakkında hissettiği olumlu veya olumsuz duyguyu ifade eden bu öğe tutuma süreklilik, iticilik veya yönlendiricilik özelliğine sahip olmayı sağlar (Kavas, 2013:24).

Dini konulara ait tutumlardan bahsedebilmemiz için dini bilgi, düşünce ve inançlara olumlu veya olumsuz duyguların iştirak etmesi gerekmektedir. Bireyin dini konulara ait olumlu ya da olumsuz duygular hissetmesi ise geçmişte yaşamış olduğu olaylarla ilişkilidir. Kişinin, dini konulara karşı olumlu duygular hissetmesi din konusunda iyi, güzel ve hoş olan bir geçmişi olduğunun göstergesidir. Kişinin dine karşı olumsuz duygular hissetmesi ise din konusunda hoş olmayan ve din aleyhinde olumsuz yaşantılara maruz kaldığı bir geçmişe sahip olduğunun göstergesidir. Buna bağlı olarak genelde olumlu dini duygulara sahip bireyler dini yaşantılarından haz alırken tam tersi olumsuz duygulara sahip bireyler ise dini konulardan nefret edebilirler (Kaya, 1998:47). Örneğin bir çocuğun namaz ibadetini yerine getirdiği zaman ebeveynlerinden veya çevresindeki insanlardan güzel ve hoş sözler duyması bu çocuğun namaz ibadetine karşı olumlu duygular beslemesine ve bu ibadeti devam ettirmesine etki edecektir. Buna karşın bir çocuğun namaz ibadetini eda etmek için camiye gittiğinde camide bulunanların çocuğa bağırması, kötü söz söylemesi veya camiden kovması çocuğun namaza ve camiye karşı çekingenlik hissetmesine etki edecektir (Pehlivan**,** 2002:27)**.**

1.1.2.1.1.3. Dini Tutumun Davranışsal Öğesi

Dini tutumun davranışsal öğesi, dini tutumlarla alakalı her türlü davranışa hazırlıklı olma eğilimidir. Davranışsal öğe, tutum objesine karşı incelenebilir (dini

faaliyetler, pratik uygulamalar, ibadetler ve dini muameleler gibi) davranışlardır**.** Örneğin bireyin namaz kılması, oruç tutması, hacca gitmesi, zekat vermesi vb. dini vecibeleri yerine getirmesi bununla beraber vaaz ve sohbetlere iştirak etmesi, Kur'an okuması, din içerikli programlar seyretmesi, dini kitaplar okuması dini tutumun davranışsal öğesini meydana getiren davranışlardır (Pehlivan, 2002:27).

Dini davranışları yöneten dini tutumlardır. Dini tutumlar, dini davranışların şeklini ve nasıl olması gerektiğini belirler. Olumlu dini tutuma sahip bireyin olumlu dini davranışlar sergilemesi, olumsuz dini tutuma sahip bireyin ise olumsuz dini davranış sergilemesi bunun en belirgin göstergesidir. Tutum bir davranış değil, davranışları uygulamaya hazırlayan bir olgudur. Bundan dolayı davranışsal öğe, dini davranış olarak görülmektedir. Bireyin din hakkında hissettiği duyguları, edindiği bilgileri ve dini davranışları, onda olumlu veya olumsuz davranışlar sergilemesinin sebeplerindendir (Kaya, 1998:47).

Duygu, düşünce ve davranış öğelerinin birbirlerine uyumlu olması önemli bir konudur. Hatta tutum konusu ele alınacağı zaman öğeler arasında tutarlılık olması beklenen bir durumdur (Kavas, 2013:25). Fakat burada önemli bir hususa dikkat çekmek gerekir. Bahsettiğimiz öğelerin birbirlerine uyumlu bir bütünlük oluşturmuş olmalarına rağmen aralarındaki güçlülük dereceleri farklı olabilir. Yani herhangi bir tutumda duygusal öğe güçlü olduğu halde, başka bir tutumda davranışsal öğe güçlü olabilir. Örneğin dine olumlu yaklaşan, dinin unsurlarına saygıyla bakan fakat ibadet etmeyen ve dini vecibeleri yerine getirmeyen birini ele aldığımızda bu kişide dini tutumun bilişsel ve duygusal öğeleri davranışsal öğeye göre güçlü olduğunu görürüz. Öte yandan din konusunda fazla bilgiye sahip olmayan fakat Allah'ın emri olduğu için ibadetleri ve dini vecibelerini yerine getiren birini ele alırsak bu kişide dini tutumun duygusal ve davranışsal öğelerin bilişsel öğeye göre daha güçlü olduğunu görürüz (Hümbetova, 2011:32).

Yeterli derecede dini bilgi, inanç ve düşünceye sahip ve dini uygulamalardan zevk alan bireyin, dini davranışlar sergilemesi beklenirken, düşünce ve duygularının tersine hareketlerde bulunması o bireyin tutarsızlık içinde olduğunu göstermektedir. Bu durumda dini tutumun davranışsal öğesini duygusal davranış ve normatif

davranış olarak ele almak daha yerinde olacaktır. *Duygusal davranış;* tutumla ilgili sevilen veya sevilmeyen hoş veya nahoş davranışlardır. *Normatif davranış;* tutumla ilgili edindiği bilgiler ve inanç kaynaklı davranışlardır. Örneğin kişi, yalandan nefret ettiği için yalandan uzak durması duygusal, yalan söylemenin dinen yasak olduğunu bildiği için yalana yanaşmaması normatif bir davranıştır (Baysal, 1989:168).

Bu davranışlar kişinin tutum ve alışkanlıklarının etkisinde olduğundan dini duygu, düşünceler ile dini davranışlar her zaman uyumlu olmayabilir. Dine sıcak bakan ve olumlu bir dini tutuma sahip bireyin, alışkanlıkları yüzünden dini davranışları ve ibadetleri dini tutumuna uygun olmayabilir (Kaya, 1998:47). Kişinin bulunduğu çevre ve alışkanlıklar, onun dini davranış ve ibadetleri yerine getirmesinde aksaklık yaşatabilir. İçki içmenin dinen yasak olduğunu bildiği halde ayıplanmaktan korktuğu için arkadaş ortamında içki içen kişi buna örnektir (Pehlivan**,** 2002:27).

1.1.2.1.2. Dini Tutumların Oluşumu ve Gelişimi

Din ve inanç duygusu insanların fıtratlarında var olan bir duygudur. Tutumlar ise sosyalleşme sürecinin eseri olup sonradan gelişir. Tutumlar, insanda doğuştan var olmaz; çünkü insan, her şeyden habersiz bir vaziyette dünyaya gelmektedir (Boyar, 2012:19). Bu gerçeği Kur'an-ı Kerim *"Sizler hiçbir şey bilmez bir durumdayken Allah sizi analarınızın karnından dışarı çıkardı"* (Nahl, 16:78) ayeti kerimesi ile bildirmektedir.

Dini tutumlar diğer tutumlarda olduğu gibi çocukluk yıllarında belirmeye başlar (Hümbetova, 2011:33). İnsanlar dünyaya geldikten sonra daha çocuk yaştayken çevresinde bulunan kişilerin dini duygu, düşünce ve davranışlarını gözlemleyip aynısını yapmaya çalışarak bir takım dini tutum edinir. Okul öncesi dönemde oluşmaya başlayan tutumlar, okul yıllarında "nicel" ve "nitel" gelişimine devam eder. Bu durumda çocukların olumlu dini tutuma sahip bireyler olarak yetişmesinde okul öncesi ve okul yıllarında sağlıklı ve doğru din eğitimi almaları önemlidir. Bebeklik döneminden itibaren oluşmaya başlayan dini tutumlar, yaşam boyu gözlemlenen ve tecrübe edinilen yaşantılarla meydana gelir. Tutumlar, çocukların gelişim döneminde irtibat kurduğu kişi veya gruplar ve şahit olduğu

olaylarla ilintilidir. Bu gelişme süreci boyunca birey etrafındaki kişi ve eylemlerle ilgili bilgi, inanç, duygu ve davranış eğilimleri edinir. Edindiği bu eğilimler sürekli olarak ve düzenli sistemler halinde birbirlerine uyum sağlamaya başlar. Küçük yaştaki çocuk, gerek ailesinden gerekse çevresindeki arkadaş grubu ve öğretmenlerinden dini kavramlar duymaya başlar. Din hakkında merak ettiklerini aile veya çevresindekilere sorarak din hakkında bilgi sahibi olmaya başlar. Daha sonra çevresinde uygulanan ibadetleri gözlemleyerek uygulamaya çalışır. Yapmaya çalıştığı ibadetler sayesinde etrafındakilerin onu övmesi bu davranışları pekiştirmesine ve çocuğun din hakkında olumlu tutum geliştirmesine sebep olur. Dini tutumların oluşum ve gelişiminde, çocuğun anne-babası ve beraber çokça zaman geçirdiği kardeş, arkadaş ve hocaları da olumlu veya olumsuz tutum oluşumuna etki eden önemli şahsiyetlerdir (Kaya, 1998:48).

Yapılan araştırmalarda ailenin, dini tutum ve davranışların oluşmasında en etkili faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Danimarka'da öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada dini tutumlarda sırayla aile, kişisel ilgi ve okulun en tesirli etmen olduğu belirtilmiştir (Ağılkaya, 2008:138). Allport ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada, ailenin ve çocukluk döneminde edinilen dini bilgilerin yetişkinlik dönemindeki dini tutumların biçimlenmesinde önemli faktörler olduğunu vurgulanmıştır (Allport, Gillespie ve Young, 1948).

Winzen ve Remplein, dini tutumların gelişiminin çevredeki olgun insanların teşvik ve destekleri ile ilintili olduğunu savunurlar. Wach ise olgun insanların sahip oldukları dini tutumların çocukluk çağlarında edindikleri dini tecrübelerin eseri olduğunu söyler (Yavuz, 1987:45).

Zamanla gelişen ve farklı yollarla kazanılan tutumlar, zaman ilerledikçe bir takım faktörlerin aracılığı ile değişikliğe uğrayabilir (Sain, 2014:30). Yeni gelişmeler, teknolojik buluşlar (Ağılkaya, 2008:138), eğitim veya dine bağlılık gibi özellikler tutum değişikliğine etki etmektedir (Arslan, 2009).

Sahip olunan tutumların oluşum ve gelişimine etki eden pek çok faktör vardır: Ailede, ebeveynler ve ailenin diğer fertleri; büyüdüğü mahalle ve semtte komşular; okulda, öğretmenler ve okul arkadaşları; cami ve kuran kurslarında din

görevlileri; kitle iletişim araçları olarak radyo, tv kanalları, kitap, dergi gibi yayınlar dini tutumların oluşumunda etkili olan faktörlerdir (Pehlivan, 2002:28).

Şimdide dini tulumların oluşumu ve gelişiminde etkili olan bazı faktörleri maddeler halinde ele alacağız.

1.1.2.1.3. Dini Tutumun Oluşumu ve Gelişiminde Etkili Olan Faktörler

1.1.2.1.3.1. Aile

Aile, çocukların dini inançları üzerinde güçlü bir konuma sahip olup dini tutum ve davranışlarına etki eden en önemli faktörlerin başında yer alır. Anne, baba ve aile bireyleri her eğitimde olduğu gibi çocukların dini inançlar karşısında olumlu veya olumsuz dini tutum ve davranışlar sergilemesinde önemli ve etkili bir konuma sahiptir (Cirhinlioğlu, 2010:54). Bu durum çocukların genellikle ailenin sahip olduğu dini tutumlara benzer yönde tutum sergilemesine sebep olmaktadır (Arslan, 2009). Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v) "*Her doğan çocuk muhakkak İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra annesiyle babası onu Yahudi yahut Nasrani, yahut Mecûsi yaparlar"* (Buhari, Cenaiz: 680) hadisi şerifinde çocuğun dini tutumlarının şekillenmesinde ailenin önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir.

Aile, karşılıklı sevgi ve saygının olduğu bir ortamdır (Bayraktar, 1995). Ailede önemli bir bağ kurulmasının kaynağı olan güven ve sevgi duyguları, çocuğun ebeveynleri ile özdeşleşmesine neden olur. Bu özdeşleşme sonucu olarak çocuk, ebeveynlerinin hareketlerini taklit ederek onlara uygun davranmaya gayret eder. Bu durumda ebeveynlerin olumlu dini tutum sergilemesi, onlarla özdeşleşmiş çocuğun hayatında olumlu dini tutumun yer edinmesine neden olur (Sain, 2014: 35).

Çocuğun bebeklik çağından itibaren ergenlik çağına kadar edindiği dini tutumların neredeyse tamamı ebeveynleri tarafından belirlenir. Belirli bir yaştan sonra çocuğun tutumlarında bir takım değişiklik meydana gelse de aileden etkilenerek edindiği dini tutumlar tamamen silinmez (Morgan, 1993: 374).

Yapılan araştırmalarda çocukluk dönemindeki aile ilişkilerinin dini tutum ve davranışların temellenmesinde en etkili faktör olduğu görülmektedir.

Abanoz tarafından yapılan "*6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)"* isimli çalışmada çocukların dini ve ahlaki eğitiminde sadece okul ve dini kurumların yeterli olmadığını, özellikle ebeveynlerin bu eğitimlerde önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Abanoz, 2008:102).

Öztürk tarafından yapılan *"Ergenlerde Din Duygusu ve Allah İnancının Boyutları"* konulu araştırmada ise ergenlerin Allah'a iman konusunda ebeveynlerinden etkilenmeleri %70.4 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ergenin ebeveynlerinden etkilendiğini desteklemektedir (Öztürk, 1992).

Bu durumda aile fertlerinin dini tutum ve davranışlarının uyum içerisinde olması, o ailenin küçük fertlerinin sağlıklı bir dini hayata sahip olmalarına ve yaptıkları faaliyetleri benimsemelerine vesile olmaktadır. Aksi halde ebeveynlerin dini söylemleri ile dini davranışları arasında uyumsuzluk olması durumunda çocukta şüphe ve güvensizlik duyguları oluşturarak dini tutumlarına olumsuz etki edebilir (Kavas, 2013:37).

1.1.2.1.3.2. Kişilik Özellikleri

Kişilik, insanın kendine has olan yetenek, tutum, huy, görünüş, konuşma tarzı gibi onu diğer insanlardan farklı kılan özelliklerdir. Bireyin kişilik özellikleri onun sergileyeceği tutumlara etki eder. Aynı kültür ve ortamlarda yaşayan insanların birbirlerinden farklı tutumlara sahip olması kişilik özelliklerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Tutumların oluşum ve gelişiminde etki eden kişilik özellikleri doğuştan gelebildiği gibi, tecrübe yoluyla da sonradan edinilebilir (Certel, 2003:153).

Tutumlar bireylerin kişiliğini ortaya çıkardığı için temel kişilik özellikleri bireyin ne tür bir dini tutum sergileyeceğini belirlemede etkili olabilir (Ağılkaya, 2008:139). Ayrıca bireyin kendine özgü kişilik özellikleri onun dini tutumlarına etki edebildiği gibi farklı insanların da kişilik özellikleri bireyin dini tutumunda etkili olabilir. Özellikle dini bir kimliğe sahip birinin olumlu veya olumsuz kişilik özelliklerine sahip olması, ona karşı duyulan nefret ya da sevgi zamanla onun benimsediği değer ve inançlara yansır (Kaya, 1998:52).

French'in yapmış olduğu "*Kişilik Yapıları İle Dini Tutumlar*" konulu araştırmasında çok iyi düzenlenmiş tutumlara sahip bireylerin kişilik özellikleri ile dini tutumları iyi düzenlenmemiş bireylerin kişilik özellikleri arasında açık bir şekilde farklılıkların olduğu bulgusuna varılmıştır (Krech, 1970:332).

Apaydın'ın kişilik özelliklerinin, dini tutum ve davranışlara etkisini araştıran "*Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi*" konulu doktora tezinde içedönük kişilerin, dışadönük kişilere nispeten dini tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna varılmıştır (Apaydın, 2001).

Uysal, aynı şekilde şahsiyet özelliklerinin dini tutum ve davranışlara olan etkisini araştıran "*Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum ve Şahsiyet Özellikleri"* konulu çalışmasında şahsiyet özelliklerinin dini tutum ve davranışlara etki ettiği sonucuna varmıştır (Uysal, 1996).

Özetle; bireyin kişilik özellikleri ile tutumlarının birbirleriyle uyum içinde olması, bireyin tutumlarının oluşumunda kişilik özellikleri ve kişiliğini oluşturan diğer faktörlerinde etkisinin var olduğunu söylemek kaçınılmazdır (Boyar, 2012:22).

1.1.2.1.3.3. Eğitim

Eğitim, tutumların oluşum ve gelişimine etki eden önemli bir diğer faktördür. Eğitim düzeyinin yüksek veya düşük olması bireyin dini inançlara bakış açısını olumlu veya olumsuz yönde etki edebilmektedir. Hatta ebeveynlerin dini tutumları etkisinden söz edildiği kadar eğitimin etkisinin kuvvetinden de söz edilebilir (Kavas, 2013:38).

Dini tutumlar, bireyin almış olduğu eğitim ve edindiği dini bilgiler çerçevesinde gelişir. Bu durumda bireyin almış olduğu eğitim ve dini bilgilerin doğru ve güvenilir olması bireyde olumlu dini tutumların gelişmesine sebep olurken tam aksine, dini bilgilerin eksik veya yanlış aktarımı neticesinde bireyin olumsuz dini tutumlara sahip olmasına yol açabilmektedir (Certel, 2003:150).

Okullarda alınan eğitim, kişinin gelişim sürecine mühim derecede etki ettiğinden dini tutumların şekillenmesinde eğitimin konu ve içeriği önem arz

etmektedir. Yani kişinin okul yıllarında almış olduğu dersler arasında din dersi veya din içerikli derslere yer verilmişse o kişinin dine karşı olumlu tutumlar sergilemesi beklenen bir durumdur. Fakat okul yıllarında din içerikli derslere yer verilmemişse veya dine karşı olumsuz düşünceler içeren derslere yer verilmişse o kişinin dine karşı olumsuz tutumlar sergilemesine sebep olmaktadır. Türkiye'de yapılmış birçok araştırmada imam hatip lisesinde okuyan veya mezun olanların dini tutum ve davranış düzeyleri diğer liselerde okuyan veya mezun olanlardan daha yüksek çıkmıştır. Aynı şekilde ilahiyat fakültesinde okuyan veya mezun olanların dini tutum ve davranış düzeyleri diğer fakültelerde okuyan veya mezun olanlardan daha yüksek çıkmıştır. Bu araştırmalar bizlere eğitim kurumlarında alınan eğitimin, dini tutumları önemli derecede etkilediğini ortaya koymaktadır (Doğan, 2007:54).

Kaya'nın üniversite öğrencilerini kapsayan "*Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum"* isimli çalışmasında imam hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin dini tutum puanlarının diğer liselerden mezun olan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ilahiyat fakültesi öğrencileri ile diğer fakülte öğrenciler arasında yapmış olduğu karşılaştırmada anlamlı derecede farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır (Kaya, 1998).

1.1.2.1.3.4. Sosyo – Kültürel Faktörler

İnsanoğlu, dünyaya geldiği andan itibaren bir sosyalleşme süreci içerisine girer. Sosyalleşme sürecinde insan, doğup büyüdüğü ortama ait din, dil, kültür, örf ve adetleri öğrenerek o toplumun bir ferdi olur. Zamanla o topluma ait dini inanç ve düşünceler, ahlaki değerler, tutum ve davranışlar insanın zihninde yer edinir ve kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelerek yaşam tarzını belirler. Bu durumda sosyal çevre ve kültür insanın dini tutumlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir (Pehlivan, 2002:29).

Aynı kültüre sahip olan insanlar birbirleriyle iletişim ve etkileşim halinde olduğundan bireyin yaşadığı toplumun dini tutumları ile kendi dini tutumları arasında benzerlik olabilmektedir. Çünkü insanlar genel olarak kültürel ve manevi değerleriyle birlikte dini inanç ve tutumlarını da yeni nesillere aktarır. Bunun

sonucunda aynı toplum içinde büyüyen bireylerin dini tutumlarının birbirine benzerlik göstermesi beklenen bir durumdur (Kaya, 1998:50).

Genel olarak günde beş vakit namazın kılındığı ve ramazan orucunun tutulduğu bir ortamda büyüyen çocukların bu ortamdan etkilenerek dini duygu ve düşünceleri erken yaşlarda şekillenir ve dini düşünceleri olumlu yönde gelişim gösterebilir. Aksi halde, etrafında ibadet eden herhangi bir insanla karşılaşamayan çocukların dini duygu ve düşünceleri biraz gecikmeli ve sağlıksız olarak gelişebilir (Pehlivan, 2002:29).

Kişi sadece ebeveynleri ile değil, çevresinde bulunan ve tam olarak olmasa da ebeveynleri yerine koyabileceği (dini bir lider, öğretmen, ünlü bir film oyuncusu, futbolcu vb.) insanlarla da özdeşleşip onları kendisine "*rol model"* olarak seçebilmektedir. Bu durumda çocuğun ebeveynler dışında çoğunlukla zaman geçirdiği akrabalar, arkadaşlar, komşular, öğretmen ve hocaları onun dine karşı olumlu ya da olumsuz yönde tutum geliştirmesinde etkilidir (Kavas, 2013:33).

1.1.2.1.3.5. Çeşitli Gruplara Mensubiyet

Genel olarak gruplar da üyelerinin tutumlarına etki eden faktörlerdendir. Gruplar, ortak çıkar, inanç ve etkinlik gibi amaçlar doğrultusunda ortak kimliği paylaşan insanların bir araya gelmesiyle oluşur. Gruplarda var olan bütünleşme arzusu üyeleri arasında birbirlerinin tutumlarını benimsemelerine sebebiyet verir. Bu durumda grup üyelerinin sergilemiş olduğu dini tutumlar grubun dini tutumunu yansıtır. Bu nedenle kişinin dini tutumu ile mensubu olduğu grubun üyelerinin tutumları arasında bazı benzerlikler görmek mümkündür. Çünkü kişinin bağlı bulunduğu gruplar onun birçok tutumuna kaynaklık eder (Arslan, 2008:20).

Okul öncesi dönemde çocuğa verilen eğitimle başlayan ve çevresel etkiler sonucu geliştirilen olumlu ya da olumsuz tutumlar, kişinin mensubu olduğu gruplarda da ortaya çıkmaktadır. Birey, mensubu olduğu grubun dini inanç, ahlaki değer, kural, ilkeler ve tutumlarını da benimseyerek uygular ve zamanla kendi tutumlarını bile mensubu olduğu gruba göre şekillendirir (Sain, 2014:37).

Gruplar, kişinin tutumlarının oluşmasında yardımcı faktördür. Kişi, dini tutumlarının bir kısmını samimiyetle bağlandığı gruplardan edinmektedir. Bunun yanında sahip olduğu dini tutumları da muhafaza edebilmesi için kendi fikir ve düşüncesine yatkın gruplara bağlanma ihtiyacı duymaktadır (Kavas, 2013:35).

Toplumda kişisel kimliğini tehdit eden bir takım sorunlarla karşılaşan, ekonomik ve sosyal statüsünü kaybeden, kendilerini toplumdan uzaklaştırmış ve yalnızlaşmış insanlar, genel olarak sosyal destek bulacaklarını düşündükleri gruplara üye olmayı tercih edebilirler. Bu noktada özellikle dini gruplar, cemaat ve tarikatlar, sundukları birliktelik ve kardeşlik duygularıyla manevi destek arayanlar için güzel bir hizmet sunmaktadır. Böylece dini hayata giriş ve dini gelişim, dini bir gruba bağlanarak başlayabilmektedir (Karaca, 2011:87).

1.1.2.1.3.6. İhtiyaçlar ve İstekler

İnsanların birtakım manevi ve bilişsel ihtiyaçlarına karşılık buldukları ve tatmin oldukları için dini davranışları yerine getirdikleri bilinmektedir. Kişi de yaşamış olduğu fiziki ortam ve sosyal çevreye bağlı olarak bazı dini ihtiyaçlar ve istekler doğrultusunda bir takım dini tutumlar da geliştirebilmektedir. Geliştirilen bu tutumlar, insanın hayata karşı uyumlu olmasında önemli bir paya sahiptir (Ağılkaya, 2008:140).

İnsanlık tarihine göz attığımızda insanların yaşamış olduğu çağlarda dinsiz bir topluma rastlamak neredeyse imkansızdır. Çünkü inanç, insanların psiko-sosyal ihtiyaçlarındandır. Din ise insanların bu ihtiyaçlarını gidermede önemli bir kuruluştur (Kaya, 1998:51). Tutumlar ise, insanın çeşitli obje ve durumlara karşı lehte veya aleyhte tarz ve tavırlarını belirlemektedir. Buna göre bir insanın ihtiyaç ve isteklerini yerine getirirken işini kolaylaştıran ve ona hizmet edenlere karşı olumlu, karşı çıkan ve işini zorlaştıranlara karşı ise olumsuz tutumlar edinmesi beklenen bir durumdur. Örneğin din eğitimi almak isteyen biri din görevlilerinden kötülük veya zarar gördüğü takdirde din eğitimine karşı olumsuz tutum geliştirebilirken din görevlilerinden iyilik ve yardım gördüğü takdirde ise dine karşı olumlu tutum geliştirir (Peker, 1993:92-93).

İnsanlarda var olan güven, bağlanma, zor anlarda sığınma ihtiyacı, hayatın ve olayların amacının farkına varma ve ölümle yok oluş yerine ebediyen var olma isteği gibi bazı psikolojik ihtiyaçları karşıladığı gibi insan davranışlarını kısıtlayan, kontrol edici ve yasaklayıcı yönüyle de kişi üzerinde bir baskı unsuru da oluşturabilmektedir. Örneğin inanç sahibi bir insanın inancı gereği dini emirleri yerine getiren kişide din, onun ihtiyaçlarını karşıladığından dolayı kişide olumlu dini tutumlar gelişmektedir. Diğer yönden dinin baskıları ve yasakları, kişinin bazı istek ve alışkanlıklarına engel olduğu için dine karşı olumsuz tutum geliştirmesine neden olabilir (Certel, 2003:150).

Din, insanlık ve toplum düzeninin sağlanması için bir takım sınırlamalar ve kurallar koymuştur. Bu kural ve sınırlamalar toplum düzeni talep edenler için dine karşı olumlu tutumlar sergilemesine neden olurken bazı alışkanlıklara sahip insanların ise bu alışkanlık ve isteklerini engellediği için dine karşı olumsuz tutum edinmelerine sebep olabilmektedir (Kaya, 1998:51).

1.1.2.1.3.7. Din Görevlileri ve Dindarlarla İlişkiler

Dini tutumların oluşumunda etkili bir diğer faktör ise insanların temas halinde olduğu dindar kişilerdir. Din görevlileri veya dindar insanlar, kişilerin dini tutumlarının olumlu veya olumsuz gelişim göstermesinde etkili bir faktördür. Toplumu oluşturan fertlerin kişilik yapısı ve psikolojik objelere karşı tutumu, çevresinde bulunan insanların kendisine veya sahip olduğu dini tutuma karşı olumlu veya olumsuz bir davranış sergilemesine sebep olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında din görevlilerinin veya dindarların kişilere ve olaylara karşı tutum ve davranışları temas halinde olduğu insanları etkileyebilme özelliği bulunmaktadır. Örneğin bir din görevlisinin veya dindar şahsiyetin bakımlı, saygılı, verdiği sözü tutan, güvenilir, nezaket sahibi ve insanlara karşı hoşgörülü olması onu tanıyanlar üzerinde olumlu bir etki bırakabilmektedir. Çünkü din görevlisi veya dindar şahsiyetlerin bu ve benzeri kişilik özeliklerine sahip olması insanların dine karşı olumlu bir tutum edinmelerinde etki edebilmektedir (Baymur, 1994:276).

Buna karşılık bir din görevlisinin ya da dindar bir şahsiyetin yalan söylemesi, insanları aldatması, bencil olması gibi nahoş kişilik özelliklerine sahip olması ona

karşı olumsuz düşüncelere neden olabilmektedir. Bu olumsuz düşünceler zamanla din görevlisinin ya da dindar kişinin mensubu olduğu dine karşı olumsuz düşüncelere neden olabilmektedir. İnsanlar arasında bazen işitilen "falan hocanın hareketi beni dinden soğuttu" veya tam tersi "falanca din görevlisinin davranışları benim dine yönelmeme vesile oldu" gibi sözler, din görevlisi ve dindar şahsiyetler ile ilişkilerin kişilerde dini tutumların oluşumu ve gelişimi açısından önemli fonksiyona sahip olduğu söylenebilir (Sain, 2014:40).

1.1.3. Davranış

Davranış kelimesi sözlükte davranım, muamele, hareket (Gülensoy, 2007:267), bir kimse ya da bir olay karşısında takınılan durum gibi anlamlara gelmektedir. Davranışçı psikolojiye göre davranış, yalnızca kas ve bezlerin gözlemlenebilir, saptanabilir ve ölçülebilir olan etkinlikleri olarak tanıtılmıştır (Bakırcıoğlu, 2012:344).

Psikoloji biliminde ise davranış; canlı bir varlığı oluşturan tüm organların bir tepki yaratan herhangi bir güç karşısındaki reaksiyon olarak tanımlanmıştır (Karacoşkun, 2017:139).

Genel olarak davranış, *"Organizmanın bedensel ve zihinsel yetenekleri, kişisel özellikleri ve duygusal mekanizmaları aracılığıyla gerçekleştirdiği, çok sayıda fiil ve eylemler ile çeşitli sözlü ve sözsüz mesajlar taşıyan bedensel hareketler gibi olgu ve durumların tamamı, davranışları meydana getiren tepkiler topluluğudur*" şeklinde izah edilmektedir (Tuncay, 2002).

İnsanoğlunda müşahede edilen tüm etkinliklere genel olarak davranış diyebiliriz. Reflekse dayalı, içgüdüsel ya da öğrenme ürünü olan her türlü bedensel faaliyetler gibi konuşma tarzı da müşahede edilebildiği için bir davranıştır. Buna bağlı olarak yüz ifadeleri, jestler, ağlama, gülme, titreme, kızarma gibi tepkiler davranış biçimleri olarak sayılabilmektedir (Apaydın, 2001:30).

Boyar, *"Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları"* konulu araştırmasında davranışları üç grupta ele almıştır:

1) *Doğuştan gelen davranışlar*: Bu tür davranışlar doğuştan getirdiğimiz davranışlar olduğu için eğitim yoluyla dahi değiştirmek neredeyse imkansızdır. Örneğin aşırı ışıkta insanın göz bebeğinin küçülmesi doğuştan gelen bir davranıştır ve değiştirilemez.
2) *Geçici davranışlar*: İnsanın bazı olay veya maddelerin etkisinde iken göstermiş olduğu ve madde veya olayın etkisi ortadan kalktıktan sonra yok olan davranışlardır. Örneğin alkol, ilaç, uyuşturucu madde veya hastalık gibi çeşitli olay veya maddelerin etkisi ile meydana gelen davranışlardır.
3) *Sonradan kazanılan davranışlar*: Doğuştan olmayan fakat öğrenilerek elde edilen davranışlardır (Boyar, 2012:16).

1.1.3.1. Dini Davranış

Din temelli düşüncelerin eylemlerde hissedilmesi olan (Karacoşkun, 2017:139) dini davranış, kişinin dünya hayatını ve ahiret hayatını anlamlı bir hale getirmek, onu yarattığına inandığı ve ona ibadet ettiği yüce bir varlık ile kendisi arasında müspet bir bağ kurmak maksadıyla gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeyi planladığı eylem ve etkinlikler bütünüdür. Dini davranış, insanın inandığı dinin inanç esaslarına göre hareket etmesi ve inandığı yüce varlığa karşı kendisinden talep edilen emirleri yerine getirmek ve yasaklardan sakınmak gibi davranış biçimleri sergilemesidir (Apaydın, 2002).

Dini faaliyetleri ifade eden dini davranışlar, dindarlığın dışa yansıyan yönüdür. Her din, inanç esaslarına dayalı olarak uygulanmasını istediği veya yasakladığı birtakım davranışlara sahiptir. Bu davranışlar kişinin bireysel olarak yapmış olduğu faaliyetlerin yanı sıra toplumsal olarak yapılan faaliyetleri de kapsamaktadır (Cirhinlioğlu, 2010 : 22).

Davranış kavramı ile ilgili yapılan tanımlarda genel olarak kişinin müşahede edilen herhangi bir hareketi olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik olarak da bir davranışın davranış olabilmesi için müşahede edilebilmesi gerekmektedir. İnsanın sergilemiş olduğu davranışların iç veya dış nedenleri olabilir. Bu durumda davranışa neden olan sebep dini bir faaliyetse bu davranışa dini davranış denebilir. Buna göre bir Müslümanın namaz, zekat, hac, helalinden para kazanması vb. faaliyetleri dini bir

davranış olarak nitelendirilmektedir. Yani kişinin yapmış olduğu davranışa dini davranış denilebilmesi için o davranışın dini bir gerekçe çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Aksi halde davranış aynı olsa bile o davranışa dini davranış denemez. Örneğin bir insanın dini kurallar gereği doğru ve dürüst olması, dini bir davranış olarak nitelendirilirken, başka bir insanın sadece etik olduğu için doğru ve dürüst olması, dini bir davranış olarak nitelendirilemez (Arslan, 2008:32).

Dini davranışların nereden ve nasıl ortaya çıktıklarını bilmek psikolojik çalışmalar açısından önemi büyüktür. W. James'inde ifade ettiği gibi "*dini bir ortamda kendini gösteren davranış dinsiz muhitlerde bilinmeyen bir davranış değildir. Davranışı dini olarak vasıflandıran davranışın kendisi değil, davranışın yöneldiği obje ve onun üstlendiği amaçtır*" (Hümbetova, 2011:42).

"*Dini davranış"* kavramının dini literatürdeki karşılığı "amel" kelimesidir. Çalışma, fiil, çaba ve iş gibi manaları ihtiva eden "amel" kelimesi insanların bilinçli olarak yapmış olduğu her türlü eylem, olarak tarif edilmektedir. Bu tarife göre sadece ibadetler dışında, kişinin niyetli ve bilinçli olarak yaptığı tüm faaliyetler (amel) davranıştır. Dolayısıyla ahlaki davranışlar da dini davranışlar kapsamına girmektedir. Hatta dini davranışların önemli bir bölümünü ahlaki davranışlar oluşturmaktadır. Bu durumda ahlaki davranışların ibadet gibi kabul edilmemesi veya ibadetlerle ahlaki davranışların farklı algılanması düşünülemez. Çünkü dini davranışın altında yatan temel amaç Allah'a imandır. Ahlaki davranışların yerine getirilmesinde de temel amaç Allah'a iman olduğuna göre ahlaki davranışlar "ibadet" kapsamında dini davranışlardır. Nitekim Allah'a kulluk etmek ve Allah'a yaklaşmak için yapılan dini davranışların tümü ibadet olarak kabul edilmektedir (Karacoşkun, 2017:139).

1.2. SOSYAL MEDYA VE BAĞIMLILIK

1.2.1. Sosyal Medya

Sosyal medya, genel olarak insanların internet ağı üzerinden birbirleri ile yapmış oldukları sohbet, iletişim ve paylaşımın adıdır. Klasik medyadan farklı olarak yüksek derecede paylaşımın gerçekleştirildiği ve farklı olanakların sunulduğu sanal ortamdır. Bilgisayar, tablet ve cep telefonu gibi araçlar ile internet ağı üzerinden

iletişimi sağlamaktadır. Karşılıklı bir iletişim sağlayarak kişinin arkadaş ve yakınları ile basit bir şekilde bağlantı kurmasına olanak sağlar. 1990'lı yıllardan bu yana gelişerek bireyin bir anda binlerce insana ulaşmasına, kendine özel sosyal bir çevre oluşturmasına ve karşısındakilerle haber, video, resim gibi öğelerin paylaşmasına olanak sağladığı için kalsik medyadan daha çekici hale gelmiştir (Turan, 2016).

Sosyal paylaşım ağları, internet üzerinden oluşturulan profiller sayesinde başkalarını takip edebilme, birbirlerine mesaj gönderebilme özelliğine sahip olduğunu gibi kişinin ününü ve statüsünü arttıran bir araçtır. Boyd sosyal medyayı, insanların internet ağını kullanarak iletişimi sağlayan araç ve uygulamalar olarak ifade etmiştir. Ona göre bireylerin kullandığı sosyal ağlar, anlık mesajlaşma uygulamaları, sohbet siteleri gibi bilgi paylaşımına olanak sağlayan her ortam sosyal medyayı oluşturmaktadır (Boyd , 2008).

Vural ve Bat ise sosyal medyayı insanlar arasındaki karşılıklı etkileşimi destekleyen, ortak ilgi alanlarına sahip kişilerin paylaşımını arttıran ve herkesin kendi özel profilini ve iletişim kurmak istediği arkadaş ortamını kurduğu web tabanlı sanal platform olarak tanımlamaktadırlar (Vural ve Bat, 2010).

Bu tanımlar çerçevesinde sosyal medyanın tanımını toparlayacak olursak, sosyal medya, insanların internet ortamında kendilerini tanıtmasına, iletişim kurmasına, kişisel bilgi, resim, video ve bilgi paylaşımına, kişilerin kendilerine özel profiller oluşturmasına ve bu sayede tanıdığı veya tanımadığı insanlarla ilişkiler kurarak yeni arkadaşlıklar edinmesine imkan sunan bir araçtır (Tutgun-Ünal, 2015:53).

Sosyal medya ilk olarak Tom Truscott ve Jim Ellis'in 1979 yılında "Usenet"i tasarlamalarıyla ortaya çıkmıştır. "Usenet" sayesinde insanlar, internet aracılığıyla dünyanın her yerinden kullanıcılarının halka açık olarak bir konuyla ilgili karşıt düşünceleri karşılıklı olarak öne sürme ve savunma olanağı sunmuştur. Daha sonra Bruce ve Susan Abelson'un tasarladığı "Open Dairy" isimli platform sayesinde yazı, resim ve video gibi öğelerin herkese açık bir şekilde paylaşımını sağlamak amacıyla "webblog"lar geliştirilmiştir. Sosyal medya sayesinde insanlar, tanıdık kişi, eş ve dostlarla veya yeni arkadaşlar edinerek karşılıklı yazışabilmekte ve birbirleriyle

iletişimi sağlayarak küçük topluluklar oluşturabilmektedir (Bodur ve korkmaz, 2015).

Bazı iletişim araçları aracılığı ile haberlerin yapıldığı tek yönlü bir iletişim ortamı sağlayan televizyon, dergi ve gazeteler ile insanlar haberler hakkında sadece bilgi sahibi olabiliyordu. Fakat haber hakkında yorum veya eleştiride bulunamıyor, konu ile ilgili fikirlerini yazamıyorlardı. Sosyal medya uygulamaları sayesinde insanlar kendilerine özel sayfalar oluşturarak başkalarıyla iletişime geçebilmekte ve istedikleri yerlerde yorum yapabilmektedirler (Dereli, 2016).

Bununla beraber kullanıcılar, sosyal medyada profil oluşturarak her kültürden insanla iletişime geçip, günlük yaşamda kullandıkları jest ve mimikleri sanal ortamda simgelerle ifade edebilmektedirler. Bu şekilde kullanıcıların günlük yaşam dışında da sosyal bir çevre edindikleri görülmektedir (Tektaş, 2014).

İnsanların internet ağı aracılığıyla birbirleri ile sohbet ve paylaşımlar dışında sosyal medyanın birçok özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1) Katılım: Sosyal medya, iletişime geçilenlerle geribildirimde bulunmasına ve gerekli bilginin paylaşılmasına olanak sağlar. Sosyal medya kullanıcıları kendi ve başkalarının sayfalarında birtakım yorumlar yazarak geribildirim alabilmektedirler.
2) Açıklık: Sosyal medya, imkan derecesinde engelleri kaldırarak içeriğe erişim noktasında son derece kolaylık sağlamaktadır.
3) Karşılıklı Konuşma: Sosyal medya, anında geribildirim imkanı sunarak karşılıklı konuşma olanağı sağlamaktadır.
4) Topluluk: Sosyal medya, toplulukların ilgili konu veya kişiler üzerinde hızla oluşmasına ve buna bağlı olarak etkin bir şekilde iletişim kurulmasına olanak sunmaktadır.
5) Bağlantısallık: Birçok sosyal medya bağlantısaldır. Kullanıcı kolaylığı, reklam veya herhangi bir gerekçeden dolayı diğer sitelere, kaynaklara ve kişilere link (bağlantı) vermektedirler (Tekin, 2016:12).

Sosyal medyanın bu özellikleri göz önünde bulundurularak klasik medyadan farkını ise şöyle sıralamak mümkündür:

1) Erişilebilirlik: Geleneksel medya genellikle özel şirketlerin ve hükümetlerin sahipliğinde üretilirken, sosyal medya herkes tarafından ve maliyetsiz kullanılabilmektedir.
2) Kullanılırlık: Geleneksel medyaya katkı sunmak için uzmanlaşmış ve yetenekli kişilere ihtiyaç duyulurken, sosyal medyada eğitimli eğitimsiz kişiler tarafından istenen şekilde bilgi paylaşımı sunulabilmektedir.
3) Yenilik: Geleneksel medya iletişimlerinde meydana gelen zaman farkı (günler, haftalar, hatta aylar) anında etki ve tepkisi olan sosyal medya ile kıyaslandığında uzun olabilmektedir.
4) Kalıcılık: Geleneksel medya oluşturulduktan sonra değiştirilemezken, sosyal medyada bilgi ve yorumlar yeniden düzenlemeyle anında değiştirilebilir (Vural ve Bat, 2010).

1.2.1.1. Sosyal Medyanın Etkileri

Çağımızın en çok kullanılan internet araçlarından biri olan sosyal medyanın her geçen yıl dünya genelinde kullanımı giderek artmaktadır. 2010 yılında sosyal medya kullanıcı sayısı 970 milyon kişiyken bu sayı 2017 yılında 2.46 milyar kişiye ulaşmıştır. Bu sayının 2021 yılına kadar 3.02 milyar kişiye yükseleceği tahmin edilmektedir (Bodur ve Korkmaz, 2015).

Her geçen gün gelişen sosyal medya insanların hayatlarını önemli derecede etkilemiş ve yeni dünya düşüncesi oluşturmuştur (Dereli, 2015). Hayatımızda önemli bir yer edinen sosyal medyanın kişilere, zamana, yere, konuya ve diğer birçok faktöre göre değişen etkilerine rastlamak mümkündür. Buna göre, sosyal medya araçları, farklı kullanımlar ve farklı doyumlara neden olabildiğinden insanların sosyal medya araçlarından beklentileri değişiklik göstermektedir. Genel olarak kimi insanlar tarafından çevreleriyle iletişimi sağlamak, eğlence, paylaşım, paylaşım takibi gibi farklı şekillerde kullanıldığı gibi bireysel ihtiyaçlar (iş, reklam, pazarlama vs.) içinde kullanılabilmektedir (Hazar, 2011).

Sosyal ağlar, bireyin yenilik arayışına, toplumsal baskı ve normlardan uzak özgürce duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesine, farklı gruplara karışabilmesine olanaklar sunmaktadır. Birey sosyal ağların sağladığı bu imkanlar doğrultusunda sahte ve gizli kimlikler oluşturabilmekte, kendi duygu ve düşüncelerini özgür bir ortamda ifade edebilmektedir. Ürettiği sahte sanal kimliği ile birey, gerçek hayatta bastırmak zorunda kaldığı duygularını rahatça ifade edebilmekte ve gerçek hayatta karışamadığı topluluklara karışabilmektedir. Ayrıca insanlar, internet ve sosyal ağlarda çok fazla vakit geçirmektedirler. Sosyal medyada geçirilen bu vakit, insanların yükümlülüklerini ihmal etmesine neden olabilmektedir (Turan, 2016).

Ayrıca sosyal medya, insanların kısa sürede yeni bir ilişki kurmalarına veya var olan ilişkiyi kısa sürede sonlandırmalarına kolaylık sağladığından insanların ilişkilerine de etki edebilmektedir (Tutgun-Ünal, 2015:63).

Üney, iletişimin yeni bir şekli olarak karşımıza çıkan sosyal medyayı göz ardı etmenin neredeyse imkansız olduğunu söyler. Fakat bunu tehlikesiz bir hale getirmenin ancak, tehlikeli yönlerini fark ederek mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Bunun için Üney, sosyal medyanın insanlar üzerinde bir takım olumlu veya olumsuz etkilerinden söz etmektedir (Üney, 2016).

Üney, çocukları ve gençleri sosyal medyada bekleyen tehlikeleri şöyle açıklar:

1) *Kimlik oluşumuna olumsuz etkisi*: Ergenler kimlik gelişim dönemlerinde, birçok özellikleri kendilerini rahatsız eder. Bunlardan kurtulmak için çabalar harcadıkları dönemde, sosyal medyada gerçekleştirdikleri sahte hesaplarla (fake account), kendilerini rahatça bambaşka farklı birisi olarak gösterebilirler. Bu durum gelişmekte olan kimlik süreçlerine olumsuz yönde etki edebilir.
2) *Mahremiyet duygusunun gelişmesini engelleme*: Ergenlik döneminde gençlerde mahremiyet duygusu gelişim göstermeye başlar ve genç, kimsenin bilmesini istemediği ve kimseyle paylaşmadığı birtakım sırlara sahip olur. Ancak sosyal medyada gerçekleştirilen sohbetler özel hayat dahil, her türlü mahrem konuşmaları içerebilmektedir. Bu da ergenlerde

gelişmeye başlayan mahremiyet duygularının gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

3) *Kandırılma, suistimal*: Zaman geçtikçe yetişkin özelliklerine sahip olan ergenler artık bir yetişkin gibi muamele görme çabasına girmektedirler. Yetişkin olarak kabul edilmeyen ergenler sosyal medyada kendilerini yetişkin gibi tanıtır ve uygun olmayan ilişkilerin içine girer. Bu durum ergenlerin kandırılmalarına ve suistimal edilmelerine sebebiyet verebilmektedir.
4) *Yasal sorunlar*: Sosyal medya, kötü ve art niyetlilerinde sık kullandığı bir ortam haline gelmiştir. Bu durum gençlerin maddi olarak sömürülmesine veya gayrimeşru davranışlara zorla sevk edilmelerine neden olabilmektedir. Bu durum hukuki sıkıntılara sebebiyet verebilmektedir.
5) *Popüler olma isteği*: Sosyal medyanın bir özelliği olan beğenilme ve fenomen olabilme durumu gençler arasında var olan popüler olma isteğini oldukça tetiklemektedir. Bu durum ergenlerin kendilerine yakışmayan hareketler sergilemelerine, asılsız ve yalan paylaşım yapmalarına neden olabilmektedir.
6) *Paylaşılan fotoğraflar*: Beğenilmek veya farklı olmak isteyen gençler bazen çevrelerindeki insanlardan farklı imaj ve giyim tarzları girişiminde bulunabilirler. Gerçek hayatta sergileyemedikleri bu giyim tarzlarını sosyal medyada rahatça ortaya koyabilmektedirler. Bu durum ergenlerin açık, çıplak ya da bedenini sergileyen fotoğraflar paylaşarak nahoş durumlara sebebiyet verebilmektedir.
7) *Toplumdan uzaklaştırır, yalnızlaştırır*: İçinde birçok özelliği barındıran sosyal medya, gençlerin saatlerce sosyal medyada zaman geçirmesine neden olmaktadır. Bu durum gençlerin sokağa çıkmalarına, arkadaşları ile bir araya gelmelerine ve hatta aileleri ile zaman geçirmelerine engel olarak gençlerin toplumdan uzaklaşmasına ve yalnızlaşmasına sebebiyet vermektedir.
8) *Kilo alımı, hareketsizlik*: Sosyal medya başında fazla zaman geçirmek insanların hareketsiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu durum vücudun

hareketsiz kalarak yağlanmasına ve kilo fazlalığına neden olduğu gibi sağlıksız bir yaşamın habercisidir.

9) *Konuşamayan ama yazan gençlik*: Sosyal medya genel olarak yazışmalar ile yürütüldüğünden gençler artık konuşmak yerine mesajlaşmayı tercih etmektedir. Bu durum gençlerin aynı kafede saatlerce oturmalarına rağmen, birbirinin yüzüne bakmadan, akıllı telefonunda yazışarak zaman geçirmelerine neden olabilmektedir.
10) *Gelişmelerden ve hayattan geri kalma*: Sosyal medyada gençler, takip ettiği arkadaşlarının paylaşımlarını görünce arkadaşlarının güzel zaman geçirdiğini düşünmektedir. Arkadaşları gibi aktiviteler yapamadığını gören genç kendisinde eksiklik hisseder. Bu durum gençlerde yetersizlik duygularının yoğun hissedilmesine ve eksiklik duygularının gelişmesine neden olur (Üney, 2016).

Günümüzün gerçeği olan sosyal medyanın olumsuz yönlerinin yanı sıra gençlerin hayatını da kolaylaştıran olumlu yönleri de bulunmaktadır.

Üney, sosyal medyanın zararlarının yanı sıra faydalarının da olduğunu belirterek, sosyal medyanın olumlu yönlerini şöyle sıralar:

1) *Dünyada olup biteni görmek*: Sosyal medya aracılığı ile gençler dünyada ve ülkesinde meydana gelen olayları daha hızlı gözlemleyebilmektedir.
2) *Kendi gibi beğenileri ve hobileri olan insanlarla karşılaşmak*: Büyük yerleşim yerlerinde, aynı faaliyetleri ve hoşlandığı etkinlikleri yapacakları kişilerle konuşmak ve onlarla bir araya gelmeleri zaman alabilmektedir. Fakat sosyal medyada var olan paylaşım grupları, bunu kolaylaştırarak etkinliklerden daha çabuk haberdar olmalarına imkan sunduğu gibi zaman tasarrufu da sağlamaktadır.
3) *Arkadaşlarıyla daha çabuk iletişim kurma*: Sosyal medya, grup oluşturarak gençlerin arkadaşlarıyla herhangi bir konuda daha çabuk iletişime geçebilmelerine olanak sağlar. Bu durumda kurulan okul ve sınıf grupları sayesinde kişi, okulda kaçırdığı bir konuyu arkadaşlarıyla paylaşarak

bilgilenmesine ve arkadaşlarının ona daha rahat ve hızlı yardım edebilmelerine imkan sunmaktadır.

4) *İş olanakları*: Sosyal medya aracılığı ile iş alımları ile ilgili yapılan duyurulara ulaşmak daha kolay olduğu gibi sosyal paylaşım siteleri de iş olanakları sunabilmektedir.
5) *Bilgiye kolay ulaşma*: Sosyal medya gençlerin aradıkları herhangi bir konuda bilgi sahibi olmalarına veya gençlerin merak ettikleri bir konu hakkında araştırma yapabilmelerine imkan sunmaktadır.
6) *Kolay ulaşım*: Gençler iletişime geçmek istedikleri politikacı, yazar ve sanatçılara sosyal medya sayesinde daha kolay ulaşma inkanı bulmaktadır.
7) *Kendini ifade etmek*: Birçok alanda kendini ifade etmeyen gençler sosyal medya aracılığı ile kendini ifade etme ve yeteneklerini sergileme imkanı bulmuştur (Üney, 2016).

Sonuç olarak sosyal medyanın yarar ve zarar içeren bir alan olduğunu söyleyen Üney, bu durumun genel olarak hayatın her alanında görülebildiğini dile getirmektedir. Bu durumda yapılması gereken, çocuklarımızı ve gençlerimizi evde ve ev dışında tüm tehlikelere karşı koruduğumuz gibi sosyal medyaya karşı da korumamız gerektiğini vurgulamaktadır (Üney, 2016).

1.2.2. Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de aktif olarak kullanılmaya başlanan internet, günden güne kendini geliştirerek kullanıcılarının ilgilerini ve beğenilerini kazanmıştır (Irak ve Yazıcıoğlu, 2012: 7).

20-25 yıllık bir geçmişi olmasına rağmen internetteki yenilikler insanların normal hayatlarına etki etmiş ve insanların hayatlarında değişimler oluşturmaya başlamıştır. İnsanların hayatına etki eden bu yenilikler ara verilmeksizin gelişim sağlamış internet ve sosyal medya kullanımı Türkiye nüfusunun büyük bir kısmının ilgi odağı haline gelmiştir (Yavuz, 2018: 20).

Dijital yaşamın gelişmesiyle tek taraflı iletişim sağlayan geleneksel medyadan çift taraflı iletişimi sağlayan sosyal medya, iletişimin dinamik yapısını

değiştirerek iletişimde çığır açmıştır. Mahalle ve semtlerle sınırlı olan sosyal hayat, sosyal medyanın gelişimiyle mahalle ve semt dışına çıkarak dış dünyadan haber alma ve farklı kültürleri tanımaya olanak sağlamıştır. Sosyal medyanın bu özelliği insan ilişkilerinin çeşitlenmesine sebep olmuştur. Yaşanan bu küresel değişimlerle birlikte Türkiye'de de dijital yaşam sosyal hayata yön vererek etkilemiştir. İlk olarak 1995 yılında "*MIRC"* (Mardam Khaled by Internet Relay Chat) sohbet programıyla dijital sosyal hayat devreye girmiş ve bu sayede insanlar ülke içinde ve ülke dışında birçok kişilerle iletişim kurarak tanışabilmişlerdir. Bununla beraber sosyal medya araçları, insanların ilgisi ve kullanıcılarının çoğalması üzerine yenilikler sağlayarak genişlemeye devam etmiştir. 1999 senesinde ülkemizde kurulan, her türlü kavram ve konu hakkında kayıtları olan yazarların yorumlarını içeren katılımcı sözlük tarzında tasarlanmış ve "Ekşi Sözlük" adı verilen bir soysal medya aracı kurulmuştur. 2004 senesinde ise sosyal medyanın başlangıç noktası sayılabilecek bir duruma gelen "Yonja.com" kurulmuştur. Popülerliğini 2006 senesine kadar muhafaza eden "Yonja.com", Facebook'un kullanılmaya başlamasıyla popülerliğini kaybetmiştir (Gürbüz, 2014: 88).

İnterpress tarafından 2017'de yapılan araştırmada 79 milyon nüfusa sahip olan ülkemizde 46.3 milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu sayının 42 milyon (%90)'u sosyal medyayı aktif olarak kullandıkları ortaya çıkmıştır (İnterpress, 2017).

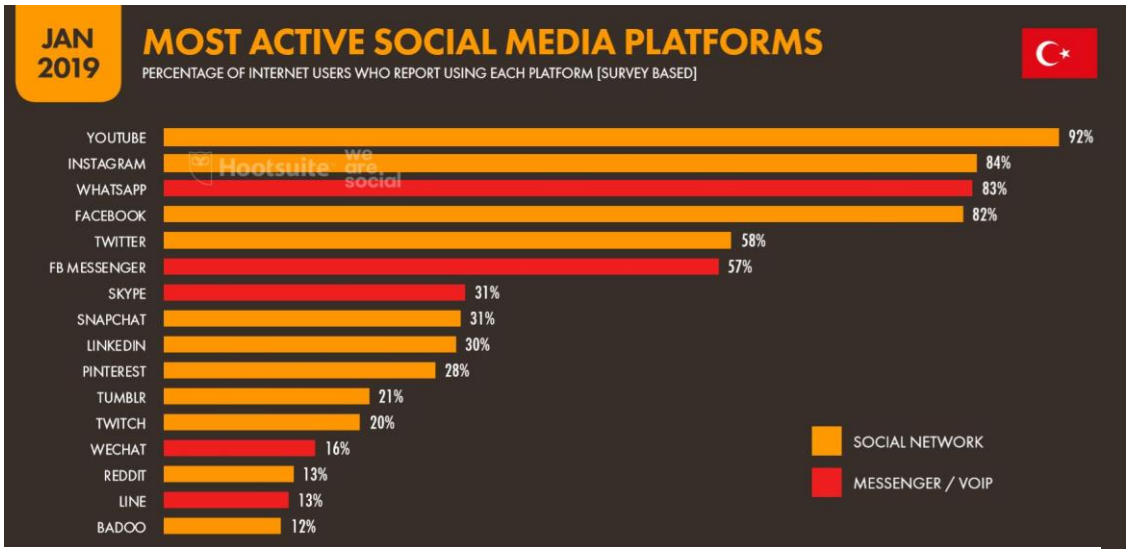
We Are Social tarafından 2018'de yapılan araştırmada 81 milyon nüfusa sahip olan ülkemizde internet kullanıcı sayısı 54.3 milyona ulaşmıştır. Bu sayının 51 milyon (%93)'u sosyal medyayı aktif olarak kullandıkları saptanmıştır (Wearesocial, 2018).

Şekil 1: We Are Social 2019 Türkiye İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanıcı İstatistikleri (Wearesocial, 2019)

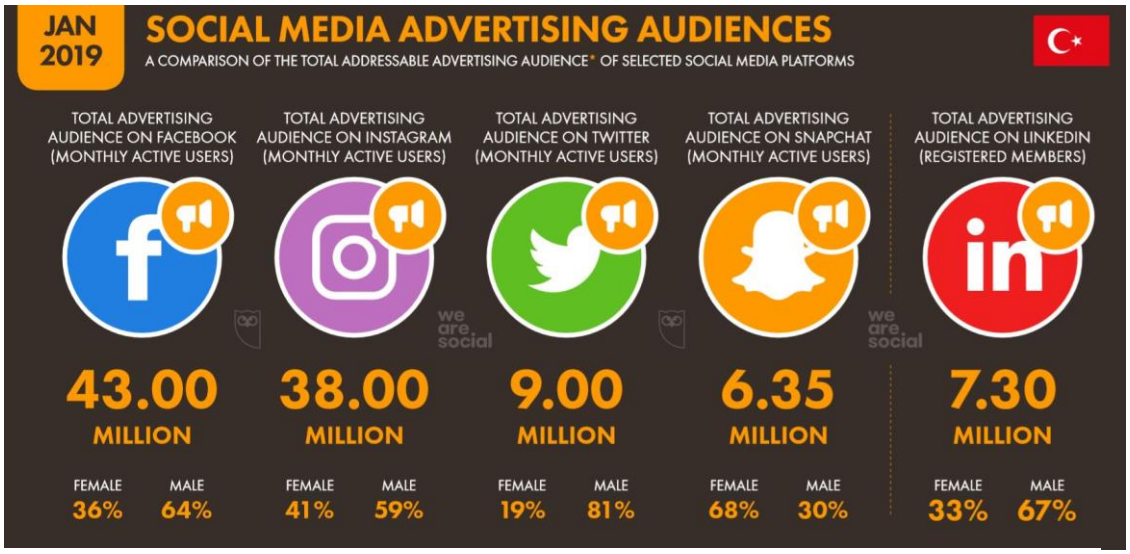
2019 yılında We Are Social ve Hootsuit tarafından hazırlanan Türkiye'de internet kullanım ve sosyal medya istatistiklerine baktığımızda, 82,4 milyon nüfusa sahip ülkemizde; 59.36 milyon (%72) internet kullanıcısı, 52 milyon (%63) aktif sosyal medya kullanıcısı olduğu görülmektedir (Wearesocial, 2019).

Türkiye'deki sosyal medya kullanım istatistiklerine göre 2019 yılında Türkiye'de toplam 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bu kullanıcıların 44 milyonu mobil cihazlar ile sosyal medyaya bağlanmaktadır (Wearesocial, 2019).

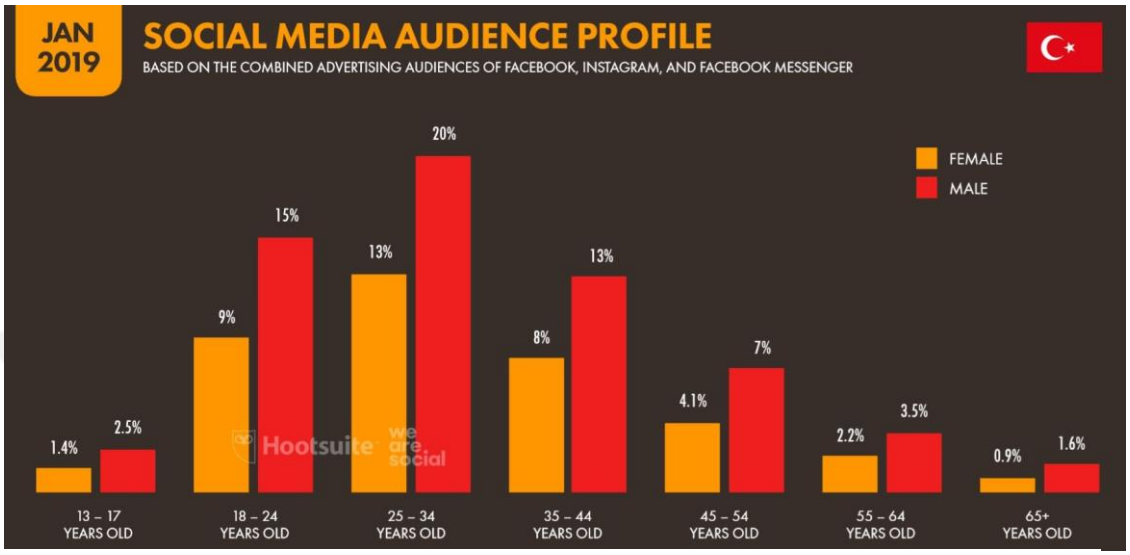
Şekil: 2: We Are Social 2019 Türkiye'de En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları İstatistikleri (Wearesocial, 2019)

We Are Social'ın Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya platformu araştırmasına göre Türkiye'de 2019 yılı itibariyle en çok kullanıcıya sahip sosyal medya platformları arasında ilk sırada Youtube (%92) gelmektedir. Ardından sırasıyla İnstagram (%84), Watshapp (%83), Facebook (%82) ve Twitter (%58) en çok kullanılan sosyal medya platformu olarak karşımıza çıkmaktadır (Wearesocial, 2019).

Şekil: 3 We Are Social 2019 Türkiye Sosyal Medya Kullanıcı Sayıları (Wearesocial, 2019)

Türkiye'de en çok kullanılan sosyal medya platformlarının kullanıcı sayıları ve cinsiyet dağılımına baktığımızda, Facebook 43 milyon, İnstagram 38 milyon, Twitter'in ise 9 milyon kullanıcıya sahiptir. Ayrıca Facebook, İnstagram ve Twitter kullanıcılarının çoğunlukla erkekler olduğu görülmektedir.

Şekil: 4: We Are Social 2019 Türkiye Sosyal Medya Kullanıcılarının Yaş Dağılımı (Wearesocial, 2019)

Türkiye'de en çok sosyal medyayı kullanan yaş aralıkları ve cinsiyete göre dağılımına baktığımızda, erkeklerin her yaş grubunda sosyal medyayı daha fazla kullandığı görülmektedir.

1.2.3. Bağımlılık

Bağımlılık *"Duygusal, zihinsel ya da fizyolojik tepkilerin gerçekleşmesine sebep olan maddeye alışma, bir eylemi bırakma ya da uygulama noktasında kişinin kendi dürtülerini kontrol altına alamaması"* olarak ifade edilmektedir (Gürültü, 2016:28). Böyle bir durumda kişi iradesini kaybeder ve istemsizce bağımlı olduğu nesne veya tutumu kullanmaya başlar. Bağımlılık kişinin hayatında ciddi bir yer edinir. Kişinin sorumlu olduğu işleri ve davranışları aksatmasına, vaktinin ve enerjisinin büyük bir kısmını bağımlı olduğu nesneyle veya tutumla uğraşarak geçirmesine neden olur (Tbm Yeşilay, 2015:2).

Psikolojide bağımlılık, bazı maddelerin kişinin ruhsal ve bedensel sağlığına ya da kişinin sosyal yaşamına zarar vermesine rağmen, belirli bir davranışın istem dışı olarak tekrarlanması ve o davranışa engel olamama durumudur (Aydın, 2011:75).

Bağımlılıklar, bireyin en temel ihtiyaçlarını bile aksatmasına ve bireye rahatsızlık vermesine rağmen bir davranışın tekrarlanması veya madde kullanımının devam etmesidir. Bağımlılık yaşayan birey, kendini gözlemlemede eksiklik yaşayarak bu durumun farkına varmayabilir. Bu durumda kişinin etrafında bulunan akraba, eş, dost gibi yakın çevrenin onu gözetmesi ve herhangi bir bağımlılık durumuna karşın tıbbi tedavi sürecine başlanması önem arz etmektedir (Düvenci, 2012:88).

Bu durumda çevremizde bulunan kişilere yardımcı olabilmemiz için bağımlılığın göstergesi olan bazı davranışları zikretmek yerinde olacaktır. Aşağıda sayacağımız davranışlar bağımlılığın başladığını veya başlamak üzere olduğunu göstermektedir.

1) Bireyin, zamanının büyük çoğunluğunu fiilen ya da zihnen bağımlı olduğu davranış veya nesne ile geçirmesi,
2) Davranıştan veya nesneden uzaklaşınca huzursuzluk, uykusuzluk, öfke gibi yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması,
3) Ruhsal, sosyal, adli ya da bedensel bir sorun oluşturmasına rağmen davranış veya nesneye devam edilmesi,
4) Sorumlulukların (iş, okul, aile, bireysel temizlik gibi) yerine getirilmesinde aksaklık yaşanması (Tbm Yeşilay, 2015:2).

Bağımlılık, insan davranışlarından türeyen psikolojik bir sorundur. Alkol, tütün ve madde bağımlılığının yanı sıra günümüze kadar gelmiş kaynaklarda rapor edilmiş farklı bağımlılıklar mevcuttur. Bunlar; oyun bağımlılığı, egzersiz bağımlılığı, cep telefonu bağımlılığı, online seks bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, işkoliklik, internet bağımlılığı gibi bağımlılıklardır. Yakın zamanda yapılmış araştırmalara bakıldığında sosyal medya bağımlılığının diğer bağımlılık (oyun bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı, internet bağımlılığı) türleri

gibi günlük yaşam aktivitelerini olumsuz yönde etkileyen psikolojik bir sorun olduğu görülmektedir (Tutgun-Ünal, 2015:77).

1.2.4. Din ve Bağımlılık

Yeryüzünün halifesi olan insan; sorumluluk üstlenmiş, akıl ve irade sahibi olması hasebiyle de ilahi vahye tabi tutulmuştur. İnsan, iradesini ve aklını kullanarak dünyada iyi ve iyiliğin yanında durup, kötü ve kötülüğe karşı engel olma yeteneğine sahiptir. Bu yeteneği muhafaza etme konusunda irade ve akıl sağlığı önem arz etmektedir. Bu durumda insanın aklını uyuşturan ve irade gücünü zayıflatan unsurlar dinen yasaklanmıştır (Martı, 2018).

Bütün dinlerde muhafaza edilmesi gerektiğine inanılan beş unsur bulunmaktadır. İslam alimleri de dinin amaçları arasında bu beş unsuru muhafaza etme gerekliliği konusunda ittifak etmişlerdir.

Bunlar;

• *Canın korunması,*

• *Malın korunması,*

• *Aklın korunması,*

• *Dinin korunması,*

• *Neslin korunmasıdır.*

İnsanın huzur ve güvenliği, dünya ve ahiret saadeti bu beş unsurun korunmasına bağlıdır. Dolayısıyla bireylerin bu beş unsura zarar verecek her türlü madde ve davranıştan uzak durması hem insani hem de dini bir görevdir (Dönmez, 1994: 254)

Bu beş unsur, yeryüzünün saygın varlığı konumunda olan insanın dokunulmaz olan değerleridir. Bu beş unsurun değerini düşürecek ve ya zarar verecek herhangi madde, nesne, şahıs, varlık, fikir ya da oluşum karşısında din devreye girerek bir takım sınırlamalar ve yasaklar getirmektedir (Martı, 2018).

Zararlı bağımlılıklar genel olarak insanın yaşam tarzını bozduğu gibi dini yaşantısına da etki ederek dini görevlerini yerine getirmede birtakım aksaklıklara neden olmaktadır. Genel olarak dinler, insanların zamanlarını faydalı işlerle geçirmelerini ve hayatını manevi anlamda dolu dolu yaşamalarını, bununla beraber can, mal, akıl, ırz ve dine zarar verecek davranışlardan uzak kalmalarını emretmektedir. Fakat zararlı maddelere bağımlılık, kişinin bu emirleri yerine getirmesine engel olmaktadır (Çoban, 2013:47).

Dolayısıyla bağımlılık, insanın sağlığını tehdit ederek canına, malına, düşünme ve idrak etme kabiliyetine, aklına, ırzına ve dinine zarar verdiği için dini açıdan yasaklanmıştır (Martı, 2018). İslam dini, iyi, güzel ve yararlı olan şeyleri helal; kötü ve zararlı olanları da günah saymıştır. Bunun için dinimiz dünya ve ahiret saadetine zarar veren, ferdi, ailevi ve toplumsal huzursuzluklara sebep olan başta alkol ve uyuşturucu olmak üzere, her türlü zararlı bağımlılıkları haram kılmıştır (Özyazıcı, 2001:152).

Bağımlılık konusu ele alındığında genel olarak akla ilk gelen alkol, tütün ve uyuşturucu maddeleridir. Fakat alkol, tütün ve uyuşturucu maddeleri kadar dini değerlere zarar veren bir diğer bağımlılık türü ise teknoloji bağımlılığıdır. Teknoloji bağımlılığı, dinen yasak kılınmış birçok kumar ve cinsellik gibi zararlı alışkanlığı içermektedir. Birçok araştırmada teknoloji bağımlılığının zihinsel sorunlara ve dikkat bozukluklarına sebebiyet verdiği tespit edilmiştir (Martı, 2018).

Cinsellik ve kumar gibi dini ve ahlaki yasakları içeren teknoloji cinsiyet, yaş, mezhep farkı olmaksızın dini ve ahlaki duyarlılığa sahip her insan için kaygı vericidir. Çünkü teknoloji bağımlısı olan bir Müslüman, iffetli olması gerekirken cinselliğe; helalden kazanması gerekirken kumara; israftan uzak durması gerekirken alışveriş çılgınlığına; merhameti şiar edinmesi gerekirken şiddet yüklü oyun bombardımanına maruz kalmaktadır. Suça teşvik eden, ailedeki mahremiyet duygularını sarsan, insanı maddenin esiri ve bağımlısı durumuna düşüren bu tür teknolojik bağımlılıklar, dinin beş temel unsuruna zarar vermektedir (Peker, 1997).

Her türlü bağımlılık, insanı ruhsal ve bedensel yıkıma götürmektedir. Madde bağımlılığı ilk olarak bedeni sonra ruhu ifsat ederken sanal bağımlılık, önce ruhu,

sonra bedeni bozmaktadır. Din ise bize emanet olarak verilen bedenimizi muhafaza etmemiz gerektiği konusunda bizleri uyarmaktadır (Çoban, 2013:47).

Dinin insan canına, malına, düşünme ve idrak etme kabiliyetine, aklına, ırzına ve dinine zarar verecek her türlü madde ve davranışı yasaklaması insanları zararlı madde ve davranış bağımlılığından uzak kalmalarına sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalarda madde kullanımına karşı kişiyi güçlendirici ve koruyucu etmenler arasında dini inanışların ve uygulamaların varlığından söz edilmektedir (Özbay ve diğerleri, 2018)

Alkol kullanmama nedenlerinin tespitine yönelik olarak yapılan bir araştırmada katılımcıların %54.9'unun dini inançlara aykırı olduğu için alkol kullanmadıklarını söylemişlerdir (Başkurt, 2003).

Din geleceğe güvenle bakılabilmesi için, insan sağlığını tehdit eden zararlı maddelerden toplumu ve nesli korumak gerektiği konusunda muhataplarını uyarmıştır. Günümüz insanının en önemli problemlerinden birisi olan bağımlılık aklı ve iradeyi işlemez hale getiren, düşünme kabiliyetini körelten zararlı alışkanlıklar, gençlerimizin sağlıklı bir şekilde eğitimini sürdürebilmelerinde önemli bir engeldir (Soysaldı, 2007).

1.2.5. Sosyal Medya Bağımlılığı

İnternet ortamında aktif olarak kullanılan sosyal medya, iletişim konusunda önemli bir yere sahiptir. Fakat araştırmalar kişilerin, internet ortamında normalin üstünde zaman harcadıkları ve günlük gereksinimlerini internet ve sosyal medya ortamında hallederek "*sanal bir dünya yapılandırmasına*" doğru gidildiğini göstermektedir (Cevherli ve Şentepe, 2016).

Hayatımızda sosyal medya kullanımının artması iletişim şeklimizde farklılıklar meydana getirmektedir. İlk zamanlarda bağlantı kurmakta zorlandığımız kişilerle bugün sosyal medya sayesinde irtibat kurma, takip etme, paylaşımlarına yorum yapma ve hatta mesaj atıp mesaja karşılık alabilmemiz, iletişim şeklimizdeki farklılıkların belirtileridir. İletişimimizdeki bu tür değişimler bizlerde alışkanlık yaratarak hayatımızın bir parçası olabilmektedir (Tutgun-Ünal, 2015:110).

Kişilerin gündelik yaşamlarında sosyallik konusunda kendilerini eksik görmeleri, sosyal medyanın ise bu eksikliği giderme konusunda öz güven sağlaması, kişilerin sosyal medyada geçirdikleri zamanı arttırmaktadır. Bu artış kişide sorumluklarını yerine getirmekte sorun yaşamasına, yaşanan bu sorunlardan kurtulmak için kişinin tekrar sosyal medyaya sarılmasına sebep olarak bir kısır döngü oluşturmaktadır (Xu ve Tan, 2012).

Günümüzde internet, sosyal medya, dijital oyun ve akıllı telefon bağımlılığı gibi teknolojik bağımlılıkların davranışsal bir bağımlılık olup olmadığı konusunda araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda "*internet bağımlısı, sosyal medya bağımlısı, dijital oyun bağımlısı ve akıllı telefon bağımlısı"* olarak nitelendirilen kişilerin diğer davranışsal veya kimyasal bağımlılıklara sahip olan kişilerle benzer semptomlar gösterdiği tespit edilmiştir (Savcı ve Aysan, 2017).

Andreassen'un yapmış olduğu araştırmada tütün, alkol veya uyuşturucu bağımlılığındakine benzer etkilerin Facebook bağımlılığında da ortaya çıktığını görülmüştür (Andreassen, 2012).

Sosyal medyanın bağlantılı olduğu bileşenler ele alındığında sosyal medya bağımlılığının bağımlılık yapan diğer maddeler (sigara ve alkol) gibi zarar veren psikolojik bir sorun olduğu tespit edilmiştir. Chicago Booth School of Business University'de yapılan bir araştırmada sosyal medya bağımlılığının diğer bağımlılık yapan maddelere oranla daha fazla bağımlılık yaptığı iddia edilmiştir (The Telegraph, 2012). Madde bağımlılığından kurtulmak tedavi olarak mümkünken, günlük hayatımızda önemli yer edinmiş ve neredeyse birçok işimizde kullandığımız sosyal medyayı ve bağlı olduğu interneti hayatımızdan çıkarmak neredeyse alkol ve sigara bağımlılığından kurtulmaktan daha zordur (Gürültü, 2016:32).

Bilgi edinmek, eğlenmek, hayattan haberdar olmak ve insanlarla iletişime geçmek maksadıyla kullanılan sosyal medya, insanların hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. İnsanlar sosyal medya aracılığı ile kendilerini başkalarına gösterebildiği gibi aynı zamanda buluşup görüşemedikleri kişileri sürekli takip ederek yaptıklarını görme imkanı bulmaktadırlar. Fakat takip etme ve edilme isteği, bazen aşırıya kaçarak insanların bağımsızlıklarını etkileyecek dereceye ulaşmaktadır.

Bu durum insanların sosyal medyanın belli bir yöne doğru yönlendirmesine uyum sağlamak zorunda kalmalarına ve hayatlarını sosyal medyaya bağımlı bir şekilde yaşamalarına sebebiyet vermektedir (Yavuz, 2018: 24).

İnsanlarda oluşan sosyal medya bağımlılığı zaman kaybına neden olduğu gibi bazı psikolojik rahatsızlıkları da beraberinde getirmektedir. Yapılan araştırmalarda genel olarak sosyal medya bağımlılığı olan kişilerde "*sosyal fobi"* veya "*depresyon"* gibi hastalıklar görülmektedir. Bununla beraber sosyal medya kullanımına erken yaşlardan itibaren başlanması ve sosyal medyada çokça zaman geçirilmesi kişilerde "*dikkat eksikliğine"* sebebiyet vermektedir (Baripoğlu, 2012).

Tutgun-Ünal (2015), Şentürk (2017) ve Baripoğlu (2012)'nun yaptıkları araştırmalarda sosyal medyanın aşağıda belirtilen sorunlara sebebiyet verebileceğini ortaya koymuşlardır.

1) *Anksiyete (Kaygı bozuklukları)*
2) *Uyku bozuklukları*
3) *Bilişsel işlevlerde azalma*
4) *Depresyon*
5) *Yetersizlik duygusu*
6) *Akademik performansta düşüş*
7) *İş performansında düşüş*
8) *Evlilik sorunları*
9) *Asosyallik*
10) *Günlük işlerin aksaması*
11) *Fiziksel aktivitelerin azalması*

Sosyal medyanın sebep olduğu bu sorunlar, tedavi edilmesi gereken psikolojik sorun olarak görülmektedir. Bu psikolojik sorunları tedavi etmekte asıl amaç kişiyi tamamen sosyal medyadan uzaklaştırmak değil sosyal medyayı bilinçli ve kendine hakim olabilecek şekilde kullanmasını sağlamak ve sosyal medya bağımlılığının tekrarlanmasına engel olmaktır. Sosyal medya bağımlılığından kurtulmak için kullanılan yöntemlerden biri de "*bilişsel davranışçı terapi"* [1] uygulamasıdır (Echeburúa ve De Corral, 2010). Ayrıca sosyal medya bağımlısı olan kişilerin uygulayacağı bazı yöntemler (sosyal medya karşısında harcanan zamanı azaltma, gelen bildirimleri sessize alma, bazı sitelere girmeyi engelleyecek programlar yükleme, okul ev ve iş yerinde sosyal medya kullanımını kısıtlama, sosyal medya kullanımını belirli vakitlerle sınırlandırma vs.) sosyal medya bağımlılığından kurtulmada etkili olan yöntemlerdir (Andreassen, 2015).

Bağımlılıktan kurtulmak için bağımlılığın varlığından haberdar olmak oldukça önemlidir. Bu durumda bağımlılık belirtisi için altı madde belirlenmiştir. Bu maddeler sosyal medya bağımlılığı ile bağdaşlaştırıldığında sosyal medya bağımlılığından söz edilebilmektedir. Bu maddeler:

1) *Belirginlik*: Bir etkinliğin insan hayatında çok önemli bir yere sahip olması ve o etkinliğin hislerine, fikirlerine ve davranışlarına hükmetmesidir. İnsanın sosyal medyadan uzak olduğu vakitlerde bile sosyal medyayı düşünmesi ve kendini o düşünceden alıkoyamaması bu durumun bir örneğidir.

2) *Duygudurum düzenleme*: İnsanların sosyal medyayı kullanarak kendi özel deneyimlerini ortaya koymasıdır. İnsanların yaşamış oldukları deneyimleri, yeri geldikçe farklı zamanlarda farklı duygular hissetmesidir. Bu durumun bir çeşit baş etme stratejisi olduğu söylenebilir.

---

1 *Bilişsel davranışçı terapi psikoloji ve psikopatoloji (ruhsal rahatsızlıklar) alanındaki bilimsel bulgulara dayalı olarak geliştirilmiş, bilimsel ilkelerin psikoterapi alanına uygulanmasıyla ortaya çıkmış çağdaş bir psikoterapidir. Psikoterapi ruhsal rahatsızlık veya sorunları sözel etkileşim yoluyla (görüşmelerle) çözme tekniğine verilen genel addır.* (Bilişsel Davranışçı Psikoterpiler Derneği, 2018)

3) *Tolerans*: İnsanın daha önceleri yaşamış olduğu olumlu ruh hallerini tekrar yaşayabilmek için sosyal medyada geçirdiği zamanı giderek arttırmasıdır.

4) *Çekilme belirtileri:* İnsanın sosyal medyada paylaşım yapmadığı zamanlarda olumsuz duygularının belirlenmesidir.

5) *Çatışma:* İnsanların sosyal medyaya aşırı zaman harcamaları durumunda çevreleriyle *(kişiler arası çatışma, iş hayatı, akademik performans)* veya kendileriyle *(intrapsişik çatışma)* yaşadıkları sıkıntılardır.

6) *Tekrarlama:* İnsanların sosyal medya kullanımını sona erdirmek için çaba sarf etmelerine rağmen kendilerine hakim olamamaları ve tekrar sosyal medya kullanımına başlamalarıdır (Şentürk, 2017: 10-11).

1.2.6. Ergenlerde Bağımlılık ve Sosyal Medya Bağımlılığı

Çocukluk döneminden yetişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlik dönemi, gençlerin yetişkinliğe nakledilebilecek ideal ve sosyal değerlere sahip olma arayışlarının başladığı bir evredir (Sayar, 2015:122).

Ergenlik dönemi, biyolojik olgunlaşmanın hız kazanmasıyla birlikte psikososyal değişikliklerin belirlendiği ve gelişime bağlı krizlerin daha fazla yaşanma ihtimalinin olduğu bir dönemdir (Aslan ve Demirtaş, 2017). Bu dönemde yaşanan kriz halleri, ergenlerin davranış ve madde kullanımı gibi birçok bağımlılığa meyletmesine sebebiyet verebilmektedir (Psikoloji Merkezi, 2018).

Kimlik geliştirme sürecinde olan ergenler, yoğun içsel çatışmalar yaşamaktadır. İçsel çatışmalar ergenlerde; yenilik arayışına girme, farklı yaşam tarzlarını keşfetme ve deneme istekleri oluşturur. Bu nedenle ergenlik, zararlı maddelere başlama açısından risk grubu oluşturabilen önemli bir dönemdir (Aslan ve Demirtaş, 2017). Çünkü bağımlılık yapan madde ve davranışlarla ilk karşılaşma genel olarak ergenlik döneminde başlamaktadır (Hökelekli, 2011:184).

Ergenlik döneminde başlanan tütün, alkol, uyuşturucu ve diğer zararlı maddelere bağlanmak, "*kazalar, intihar, şiddet, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla*

bulaşan hastalık" tehlikesini arttırdığı gibi (Aslan ve Demirtaş, 2017) yetişkinlik döneminde de antisosyal kişilik bozukluğu ve yasa dışı faaliyet eylemlerine neden olabilmektedir (Eker ve Arkar, 1995).

Bağımlılık, sadece bir maddeye bağlı olarak gelişen bir durum olarak düşünülmemelidir. Alkol, tütün, kumar ve uyuşturucu gibi maddeler dışında alışveriş, tv, internet, sosyal medya, iş bağımlılığı gibi bağımlılıklar da davranışsal bağımlılıklar olarak ele alınmaktadır (Erdinçli, 2018:43).

Literatürde bu bağımlılıkların yanı sıra teknolojik bağımlılıklar kapsamında "*internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı, tv bağımlılığı, online pornografi bağımlılığı, online alışveriş bağımlılığı ve online seks bağımlılığı"* gibi bağımlılık türleri ele alınmaktadır (Savci ve Aysan, 2017).

Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan bu tür bağımlılıklar hemen her yaşta görülebildiği gibi özellikle 12-18 yaş grubu ergenlerde görülme riski daha fazladır (Öztürk ve diğerleri, 2007).

Bağımlılık, insanın normal hayatında asli gereksinimleri yerine getirirken aksaklılar yaşatacak şekilde aşırı kullanılan tutumlardır. Bu tutumun teknoloji çağında büyüyen gençlerin ilgi odağı olan sosyal medyayı bilinçsizce kullanması sonucunda oluşma ihtimali yüksektir (Düvenci, 2012: 87-88).

Teknolojik gelişmelere ayak uyduran ergenler, sosyal medya ortamında otorite ve anne-baba baskısını daha az hissettiği için sosyal medyayı daha fazla tercih etmektedir (Savcı, Ercengiz ve Aysan, 2018). Ergenlerin günlük yaşamlarında elde edemedikleri imkanları sosyal medya platformlarında bulmaları, sosyal medya kullanım sürelerini arttırmakta hatta bu durum aşırılığa giderek bağımlılığı oluşturabilmektedir (Çiftçi, 2018).

Kimlik krizinin yaşandığı ergenlik döneminde yetişkinliğe adım atan ergenlerde sosyal onay ve kabul gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber ergenlerde oluşan antisosyal davranışlar neticesinde ergenler sosyal onay ve kabul gereksinimlerini teknolojinin sunduğu imkanlarla *"sanal chat, sosyal medya,*

elektronik posta, anlık mesaj vb." sosyal medya türleri ile doyurmaya çalışmaktadır. Elde edilen bu doyum rutin kullanımı arttırmakta ve beraberinde bağımlılığı getirmektedir. Ergenlik döneminde meydana gelen bu kimlik krizi sürecinde ergenler, teknolojik aletler aracılığı ile sanal bir kimlik oluşturmaktadır. Oluşturulan bu *"sanal kimlik"* ergenler için adeta kurtarıcı olarak görülmektedir. Çünkü oluşturulan bu "*sanal kimlik",* ergenleri gerçek hayat ve sorumluluklarından uzaklaştırarak sanal dünyada "*ideal kimliklerini*" sergilemelerine olanak sağlar. Ancak ergenlerin sanal dünyada rahatça sergiledikleri "*ideal kimliklerini*" gerçek hayatta sergileyememeleri onları psikolojik olarak etkilemektedir (Psikoloji Merkezi, 2018).

Bunun için ergenlik dönemi, internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığı gibi teknolojik bağımlılıklar açısından kritik bir dönem olarak değerlendirilmektedir. İnternet ve sosyal medya kullanımının ergenler arasında daha yaygın olması ergenleri teknolojik bağımlılıklara karşı daha hassas bir hale getirmektedir. Ergenlik dönemi "*otorite figürü*" ile çatışmaların çokça yaşandığı bir dönemdir. Sanal dünyada "*otorite figürünün*" olmayışı ergenleri sanal dünyaya meyilli hale getirir. Çünkü ergen bu çatışmadan kaçmak amacıyla sanal ortamları daha sık tercih etmektedir. Ebeveyn denetimi olmayan sosyal medya kullanımlarında ergenlerin olumsuz içeriklerle karşılaşmaları ve bu olumsuz içeriklerden etkilenme ihtimalleri yüksektir (Çiftçi, 2018).

Ergenlerin sosyal medyanın olumsuz sonuçlarına maruz kalma ihtimali yüksek olduğundan ergenler dezavantajlı duruma düşmektedirler. Özellikle teknolojik bağımlılıklar ergenin yalnızlaşmasına, toplumdan soyutlanmasına ve kişilerarası ilişkilerinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum ergenin sosyal gelişimini engellemekte veya mevcut sosyal düzeyini düşürmektedir (Savci ve Aysan, 2017).

Sınırsız internet, kolay ulaşım ve uygun kontrolün olmaması ergenlerde; siber zorbalık, internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve ahlaka aykırı hareketler gibi olumsuz davranışlarla karşılaşmak mümkündür (Kaşıkçı ve diğerleri, 2014).

Sosyal medya bağımlılığını internet bağımlılığıyla beraber ele alacak olursak ergenler üzerinde yapılan internet bağımlılığı ile ilgili çalışmalarda internet bağımlısı ergenlerin birçoğunda psikiyatrik hastalıklar ortaya çıkmıştır. Bağımlı olan ergenlerde ailevi, sosyal, ruhsal ve fiziksel sorunlar belirlendiği gibi özellikle dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun internet bağımlılığında oldukça sık görülen ve aralarında anlamlı ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır (Uzun, Yıldırım ve Uzun, 2016).

1.3. ERGENLİK DÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

1.3.1. Ergenlik Kavramı ve Ergenlik

Ergenlik, cinsel organların fizyolojik olgunluğa eriştiği, yetişkinliğin başladığı, erinlikle yetişkinlik arasındaki dönem; çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresi olarak tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2012:488).

Latince "adolescere" fiilinin kökünden türemiş olan ergen kavramı "büyümek, olgunlaşmak" anlamına gelmektedir (Kula, 1993; 16; Varış, 1968; 31). Ergen kavramı kişide müşahede edilebilen gelişim dönemi olarak tarif edilmektedir. Bunun için ergenlik bir durum değil bir süreç olarak ifade edilmektedir (Yavuzer, 2003:262). Ergenlik döneminde kişilerde, hem bedensel, hem psikolojik alanda gelişim, değişim ve dönüşümler meydana geldiği için yaşanılan duruma göre başkalaşım (metamorphose) ve dönüşüm (mutation) olarak da isimlendirilmektedir (Kulaksızoğlu, 2001: 37).

Dini literatürde ergenlik "buluğa erme" kavramı olarak ele alınmaktadır. İslam hukukunda dini sorumluluklar ve yükümlülükler buluğ çağı ile başlar.Bu durum buluğ çağının önemini ortaya koymaktadır. Din literatüründe buluğ çağına ermiş (ergen) kişi yetişkin kabul edilir. Dolayısıyla ergen kişi dinin emir, yasak, görev ve kuralları çerçevesinde davranışlarının sorumluluğunu yüklenmiş bir bireydir (Turanalp, 2016).

Din psikolojisi alanında en çok araştırılan konulardan biride ergenliktir. Her psikolog ergenlik dönemini ve psiko-sosyal özelliklerini kendi kuramına göre bir tanımlamıştır. Erikson ergenliği, bireyin ailesinden duygusal bağımsızlık edinerek

cinsiyete uygun sosyal rollerin gelişim gösterdiği ve kendine özel değerler sistemin geliştirdiği bir evre olarak tanımlamaktadır (Cansever 2010:52). Erikson insan gelişimini sekiz döneme ayırmış ve bu dönemlerin beşinci kademesini ergenlik olarak belirlemiştir. Erikson, çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş noktası olan, biyolojik ve fiziki değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı ergenlik döneminin bazı değişiklikleri meydana getirdiğini dile getirir. Erikson, kendi vücutlarının yetişkin vücutlarına dönüştüğünü gören çocuklar, rollerinin de yetişkin rollerine dönüşmesi beklentisine girmekte ve bu durumun pek çok problemleri de beraberinde getirdiğini savunmaktadır (İmamoğlu, Ferşadoğlu, 2013).

Ergenler hakkında iki ciltlik bir çalışmaya sahip olan Granville Stanley Hall ergenliği, gelecek yaşamın akışını değiştirebilecek, toplumsal rollerin belirlendiği, yeni akıl yürütme, bilinçli ve daha olgun kişilerarası ilişkilere girme yeteneklerine bağlı olarak geliştiği an olarak tanımlamıştır (Kula, 2012:20). Ona göre çocukluk, kurallarla sınırlandırılmış pasif bir gelişim evresi; ergenlik ise insanın tarihsel gelişiminde ilkellikten uygarlığa geçişi temsil eden, çocukluk dönemi ile olgunluk dönemi arası bir geçiş evresidir (Kulaksızoğlu, 2001:19). Ayrıca Hall, ergenliği bir "stres ve fırtınalar dönemi" olarak isimlendirmiştir. Bu stres ve fırtınaların kaynağının ise ergene ait bazı ilkel tepkileri ile insani olan birtakım değerleri arasında yaşamış olduğu çelişkiler olduğunu söylemektedir (Andiç, 2013:5).

Jacobson'a göre ergenlik, kişinin ebeveynlerinden ayrılma sürecini oluşturduğundan kişide yas ve benzeri durum ortaya çıkardığını belirterek bu dönemi "yas dönemi" olarak isimlendirmektedir. Sullivan ise ergenliği cehenneme benzetmektedir (Onur, 1994:882-887).

1.3.2. Ergenlik Dönemi

Bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişim evresi olarak tanımlanan ergenlik, gelişim sürecinde olan insanın çocukluk döneminin bitmesinin ardından fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşıncaya kadar arada geçen bir gelişim sürecidir. Bu süreç, fizyolojik anlamda kızlarda adet görülmesi ve göğüslerin büyümesiyle; erkeklerde ise yüzde kılların çıkması ve sesin kalınlaşmasıyla başlayan genel olarak da 13–22 yaşları arasını kapsayan bir gelişim evresidir (Koç, 2004).

Ergenlik dönemi ve yaşı hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığına göre ergenlik dönemi, buluğ çağına erme sebebiyle psikolojik açıdan çocukluk döneminin bitimi ile yetişkinlik dönemi arasında kalan 12-24 yaşları arasındaki evredir (Koç, 2003).

Unesco'nun yapmış olduğu tanım ise: "*Kişinin, öğrenim gördüğü ve hayatını kazanmaya çalıştığı için ekonomik bağımsızlığına kavuşamadığı ve medeni durum olarak da evli olmadığı bir gelişim dönemidir*". Unesco'nun yapmış olduğu bu tanımlamaya göre ergenlik dönemi, 15-25 yaşları arası olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler ise bu dönemi 12-25 yaşları arasında ele almıştır (Gündüz, 2010).

Ergenlik döneminin özelliklerini "*tutku, tepisellik, denetim yokluğu"* bununla beraber "*cesaret, idealizm, başarı hazzı ve iyimserlik"* olarak tanımlayan Aristo, ergenlik dönemini 15-21 yaşları arasındaki evre olarak değerlendirmektedir (Kula, 2012:19).

Ergenlik, yedi-sekiz yıla yayılabilen bir süreçtir. Her ne kadar ergenlik dönemi süreci hakkında farklı görüşler ortaya atılmış olsa da en kapsayıcı olarak 12–24 yaş arası genel kabul görmüştür (Kayaalp, 2008:34). Süreç içinde genel olarak, 11–14/15 arası yaşlar ergenliğin başlangıcı, 14–16/17 arası yaşlar orta ergenlik, 17–20/21 arası yaşlar ise ergenliğin sonları ya da geç ergenlik olarak kabul edilir (Çoban, 2013:22).

Ergenlik döneminin daha iyi anlaşılabilmesi için ergenliği bu üç alt dönemde incelenmek yerinde olacaktır.

1.3.2.1. Erken Ergenlik

11-14 yaş aralığı olarak kabul edilen erken ergenlik dönemi (boy uzaması, vücut kitlesinde artış, ikincil cinsel karakterlerin gelişimi gibi) fiziksel ve fizyolojik değişimlerin hızla gelişmesiyle vücutta farklılıkların meydana gelmesidir (Arıkan, Çelebioğlu ve Güdücü, 2013: 75).

Bu dönemde *"sekonder seks karakterleri"* görülmeye başlar. En belirgin özelliği *puberteyle* birlikte ortaya çıkan biyolojik değişikliklerin yarattığı baskıya karşı gencin uyum ve baş etme çabalarıdır (Akçan ve Diğerleri, 1999).

Fiziksel, duygusal ve zihinsel anlamda değişikliklerin meydana geldiği bu dönemde ergenler, dış görünümleri ve çevrelerindeki insanların onlar hakkında ne düşündükleri hakkında oldukça alakadardırlar (Cansever, 2010:52).

Erken ergenlik yaşayan kişi bedenindeki hızlı değişime uyum sağlamakta zorluk çekebilir. Ergen, bu hızlı değişimi benimseyemediği için etrafında bulunan kişilere karşı davranışlarında aşırı tepki ve ani çıkışlarda bulunabilir. Bedende oluşan bu erken olgunluk erkek ergenlerin ruh sağlığına olumlu etki ederken, kızlarda akran grubuna ayak uydurmakta güçlük yaşayabilecekleri düşüncesiyle düşük benlik saygısı, yüksek depresyon oranı, anksiyete ve yeme bozuklukları gibi sorunlar oluşturabilmektedir. Ergenliğin ilk dönemlerdeki değişimler yetişkinler tarafından ne tam yetişkin ne de çocuk olarak algılanmadığı için yetişkinler özellikle anne ve babalar ergenlerin neler yapabilecekleri ve neleri yapamayacakları konusunda net bir düşünceye sahip olmamaktadırlar. Bu durumda ergenlerin akranları ile etkinliklere katılma eğilimi ağır bastığı için artık anne ve babalarının fikirlerini ve güvenirliklerini sorgular, onlara karşı gelir, itaat ve bağımsızlık arasında karmaşık duygular içine girer ve duygular ergenin bilişsel süreçlerini karmaşık hale sokar (Şahin ve Özçelik, 2016).

1.3.2.2. Orta Ergenlik

15-17 yaş aralığı olarak kabul edilen orta ergenlik döneminde ergenler vücutlarındaki değişimlere alışarak daha rahat davranışlar sergiler. Fakat bu dönemde ergenler yeni vücutlarına uygun bir kişilik arayışında bulunurlar (Hockenberry, 2011).

Genel olarak ergenlik dönemi coşkulu geçen bir dönem olarak bilinmektedir. Ergenlik döneminde farklı nedenlere bağlı olarak sorunlar ve çatışmalar görülmektedir. Bununla beraber, bu sorunların bir kısmı ergenlik sırasında oluşan

bedensel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişmelerin ergende oluşturduğu farklılaşmadan kaynaklandığı söylenebilir (Gündüz, 2010).

Bütün olarak kişiliğin oluşması ve bağımsız olma isteği bu dönemin başlıca özelliğini oluşturur. Pubertal değişiklikler ve bilişsel gelişme tamamlanmıştır. Genç, genellemeler yapabilir, soyut düşünebilir ve deneyimleriyle birleştirebileceği içgörü geliştirebilir. Bu dönemin önemli konularından biri cinsel kimlik gelişimidir (Çuhadaroğlu, 2000).

Psiko-sosyal problem ve çatışmaların oldukça yoğun yaşandığı bu dönemde ergenler, çocukça gördükleri bağlılık ve hamlıktan kurtulmak isteyerek olgunlaşmaya ve bağımsızlaşmaya doğru bir arayış içine girerler (Koç, 2003).

Orta ergenlik döneminde ergenlerin bağımsızlık arzularından dolayı ailelerine olan ihtiyaç azalmıştır. Bu dönemde ergenler ailelerinden uzaklaşarak karşı cinslere yönelir ve ilişkilerini bu yönde geliştirirler. Kendilerinin her işin üstesinden gelebilme düşüncesiyle aileden uzaklaşmaları, ergen ile anne ve baba arasında tartışmalara yol açabilmektedir. Orta ergenlik dönemi ergenlerin çete aktivitelerine katılım açısından riskli bir dönemdir. Bu dönemdeki arkadaş baskısı, gruplara üye olma düşüncesi ve başka gruplara karşı korunma ihtiyacı ergenleri çetelere üye olmaya sevk eden nedenlerdendir (Törüner ve Büyükgönenç, 2012:55).

1.3.2.3. Geç Ergenlik

18-21 yaş aralığı olarak kabul edilen geç ergenlik döneminde anne ve babaların ergene karşı göstermiş olduğu müdahaleci tavırlar azalmaktadır. Ergenler artık kendilerini, ilgi duydukları alanlarını ve yeteneklerini daha iyi bilmektedir. Bu durum ergenlerin yaşadıkları çelişkileri azaltarak kendi kararlarını vermelerine ve kendi seçimlerini yapmalarına olanak sağlamaktadır (Şahin ve Özçelik, 2016).

Geç ergenliğin üst sınırı kültürel, ekonomik ve eğitsel faktörlerle kısmen değişebilir. Büyüme ve cinsel gelişmenin tamamlanması ile bu konuda yaşanan kaygılar sona ermiş, soyut düşünme süreçleri tamamlanmıştır. Geleceğe yönelik seçimlerin yapılması ve uygulama yeteneği oluşmuştur (Akçan ve diğerleri, 1999).

Bu dönemde ergenler hayat boyu devam edecek olan meslek, iş, eş gibi seçimlerde veya hayatta karşılaştıkları sorunları ele alma ve onlarla baş etme konusunda daha uyumlu daha ciddi tavırlar sergiler. Geç ergenlik döneminde samimi ilişkiler ergenlerin kişiliklerinin önemli parçası haline gelir. Arkadaş grupları önemini kaybeder ve yerini bireysel ilişkiler alır. Bu durum ergende karşı cinse karşı sevgi dolu, gerçekçi, uzun süreli ve iyi anlaşmayı içeren ilişkilerin oluşumuna olanak sağlar (Arıkan, Çelebioğlu ve Güdücü, 2013: 75).

Sonuç olarak bu üç dönem ergenlerde fiziksel, duygusal ve sosyal gelişim özellikleri gösterdiği gibi ergenin toplum içinde yer edinmesinde de önemli derecede etkilidir.

1.3.3. Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri

Ergenlik dönemi çocuğun ebeveynlerine olan ihtiyacın azalması, hormonal ve fizyolojik gelişimin yetişkin düzeyine erişmesiyle başlar. Kızlarda 11-13, erkeklerde 13-15 olarak kabul edilen ergenlik çağı başlangıcı kişiden kişiye ve cinsiyete göre farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak erkekler kızlardan ortalama iki yıl sonra erinliğe erişir. Fakat cinsel açıdan fiziksel olgunluğa erişmeleri hemen hemen aynı yaşlarda başlamaktadır (Andiç, 2013:14).

1.3.3.1. Fizyolojik ve Cinsel Gelişim

Cinsel ve fiziksel gelişim olarak ergenlik, olgunlaşmamış çocukluk döneminden yetişkinlik döneminin cinsel olgunluğuna atılan adımdır (Koç, 2004). Bu dönemde ergenler fiziksel değişmelere uğrayarak yetişkinlerin cinsel fonksiyonlarına ulaşırlar (Avcı, 2006).

Ergenler, olgunluğun oluşturduğu duygular vesilesiyle çevrelerindeki karşı cinslerin farkına daha fazla varmaya başlayarak fizyolojik ve cinsel gelişmelerin etkisi altına girerler (Açar, 2016:10).

Ergenlik başlangıcı, birbirleri ile bağlantılı olan bazı genetik faktörlerce anlaşılmaktadır. Bu faktörler kişiden kişiye ve cinsiyete göre farklılık oluşturabilmektedir. Her iki cinste de birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin

görülmesi cinsel olgunlaşmanın başladığına işaret eder. Üreme organlarındaki değişmeler "*birincil cinsiyet özellikleri",* beden yapısındaki değişiklikler ise "*ikincil cinsiyet özellikleri"* olarak adlandırılmaktadır. Birincil cinsiyet özellikleri; kızlarda, ilk adet kanaması ergenlik çağının başlangıcının göstergesidir. Erkeklerde ise üreme organı ve testisler, sperm üretmeye başlamaktadır. İkincil cinsiyet özellikleri; kızlarda, ilk olarak göğüsteki tomurcuklar belirlenmeye başlar. Ardından cinsel organ çevresinde ve koltuk altlarında kıllanmalar oluşur. Kıllanma genellikle memelerin gelişiminden kısa bir süre sonra başlar. Ayrıca omuzlar daralır ve yuvarlaklaşır, kalça ve karın bölgesinde genişlemeler görülür. Erkeklerde ise bıyık ve sakalın belirginleşmeye başlaması ardından vücut ve yüz erkeksi bir görünüm alır. Omuzlar geniş, kalça dar ve gövde nispeten uzundur. Penis çevresi ve koltuk altında kıllanma meydana gelir. Bunlarla beraber her iki cinsiyette boy uzaması, sivilceleşme, kilo artması ve ses kalınlaşması gibi fiziksel değişiklikler görülebilmektedir (Dinçel, 2016:34).

1.3.3.2. Zihinsel Gelişim

Ergenlik döneminin başlamasıyla zihinde gelişmeler meydana gelir. Çocukluk döneminde her şeye somut düşüncelerle yaklaşan zihin, ergenlik döneminden itibaren soyut düşüncelere vararak farklı durumlarla alakalı farkındalık içerisine girmeye başlar (Gülmez ve Işık, 2013:10).

Soyut düşünce, olayların sebeplerini araştırmaya yönelik düşünce şeklidir. Bu düşünceye sahip olan ergen olaylara önce olasılıklarla yaklaşır, olayları kendi mantığına göre analiz eder, uygulamadan önce çıkarımlarda bulunur. Artık ergen, problemlere deneme yanılma yoluyla değil sistematik bir yolla yaklaşmayı tercih eder (Özbay ve Öztürk, 1992). Bunun sonucu olarak ergenin dış dünya algısı yavaş yavaş değişikliğe uğrar. Zihinsel olarak gelişen ergen her şeyi sorgulamaya ve olaylara farklı açılardan bakmaya başlar. Olayları neden-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirme yeteneği gelişmiş olur. Yaşam hakkında, olaylar hakkında hatta kendisi hakkında düşüncelere kapılarak eleştirici, idealist, sorunları çözen ve tartışmacı bir yapıya sahip olur (Fersahoğlu ve Demir 2012:68).

Bu dönemde ergenin topluma ait gelenek ve görenek kurallarına karşı tutumunda değişiklikler meydana gelebilir. Çocukluk döneminde bunların değişmez olduklarını düşünürken ergenlik döneminde bunların yetişkinler tarafından oluşturulduklarını ve farklı gruplara göre değişiklik olabileceğini anlayabilmektedirler (Yavuzer, 2003:283).

Ergenlik döneminde gelişen "*geleceğe bakma ve karmaşık sorunlara alternatif çözümler bulma yeteneği"* yaşamlarında önemli değişimler oluşturabilmektedir. Yeni gelişmiş zihinleri ile akıl yürütmeye başlayan ergenler, genel ve kökleşmiş kuralları ve ahlaki değerleri sorgulamaya başlamaktadır. Kuralların ardındaki mantığı tartışmaya başlarlar. İdeal anne ve babanın nasıl olması gerektiği konusunda da akıl yürütürler ve karşılaştırmalar yaparlar. Bu durum ebeveyn ile ergen arasındaki ilişkiyi gerginleştirir ve ailelerde büyük tartışmaların çıkmasına sebep olabilir (Gander ve Gardiner, 1993).

1.3.3.3. Sosyal Gelişim

Sosyal gelişim, bireyin yaşadığı ortamdaki insanlarla sosyal ilişkiler kurması ve içinde bulunduğu toplumun değerlerine uyum için gerekli olan davranış ve yaklaşımları öğrenme sürecidir. Doğumdan itibaren ebeveynlerin iletişimi ile başlayan bu süreç hayat boyu sürmektedir (Dinçel, 2006:49).

Bu gelişimin sağlıklı bir biçimde gelişmesi için öncelikle anne, baba, öğretmen ve ergenin değer verdiği diğer şahsiyetler ergenlerin yeni rollerini araştırmaları konusunda onlara olanak sağlamalıdırlar. Bu rollerin sağlıklı bir şekilde araştırılması, ergenlerin hayatlarında kimlik ve yönelimler konusunda olumlu gelişim sağlayacaktır (Açar, 2016:12).

Bu dönemdeki ergen kendi kimliğini bulma yolunda çabalar sarf ederken aynı zamanda başkalarıyla ilişkiler kurmaya başlayarak topluma girmeye çalışır. Toplumsallaşma sürecinde dengesizlikler yaşayan ergen bu dönemi sağlıklı geçirirse güven ve dostluk konusunda yaşanabilecek krizleri daha rahat atlatabilecektir. Aksi halde güven ve dostluk konusunda yaşanacak sorunlar ergenin kendini yalnız

hissetmesine ve *"toplumdan yalıtılmışlık ve terk edilmişlik"* duygularının oluşmasına sebebiyet vermektedir (Gürses, 2011).

Ergen, anne-baba dahil toplumun tüm fertlerine karşı olan ilişkiye önem verse de kendi arkadaş ortamındaki iletişime ayrıca önem vermektedir. Çünkü arkadaşları ile iletişim kurarken "*eşitlikçi sosyal ilişki kurmayı, güvenli davranış göstermeyi, kendi düşüncesini ifade etmeyi, başkalarının fikirlerini hoşgörü ile karşılayabilmeyi*" öğrenerek bu deneyimlerle kendini tanıyabilme ve değerlendirebilmektedir (Hökelekli, 2010:47).

1.3.3.4. Duygusal Gelişim

Ergenlerde duygusal gelişimin en sağlam temelleri ilk olarak aile ve yakın çevre ilişkileri ile oluşmaktadır. Ergenin dış dünya ile irtibatı arttıkça, yeni insanlarla tanıştıkça ve yeni ortamlara girdikçe bunlara uyum sağlama sürecine girer (Yavuzer, 2003:283). Bu dönemde çevre ile olan bütün ilişkileri duygu üzerine kuran ergen, bu duygusallık içinde kendisini her konuda yeterli görmeye başlar. Acizliğinden ve güçsüzlüğünden mutsuz olur. Toplum içerisinde kendini öne çıkarmak ve tanınmak isterken aile baskısından da kurtulmak ister. Çocukluk dönemi ile ilgili bütün bağlantıları koparmak ve anıları silip atmak ister. Giyim tarzına, konuşmalarına, hoşlandığı şeylere karışılmasından haz etmez. Bir yandan kendisine verilen sorumluluktan sitem ederken bir yandan da yeni sorumluluklar üstlenmeye çalışır. Ergenlik döneminde birey çabuk sever, kolay inanır, kolay bağlanır ve kolay kopar (Köknel, 1970:30).

Bununla beraber karşı cinse aşık olma, çekingenlik, aşırı hayal kurma, yalnız kalma isteği ve çabuk heyecanlanma gibi duygular bu dönemin özelliklerindendir. Ergenlik döneminde yaşanan bu duygu yoğunluğu ve duygulardaki dengesizlik duygusal gelişimin başladığının göstergesidir (Açar, 2016:11).

1.3.3.5. Ahlaki Gelişim

Çocukluk döneminin somut düşüncelerinden çıkıp soyut düşüncelere sahip olan ergen ahlaki değerlerin farkına vararak ve varlığının sebebini anlamlandırmaya

çalışarak ahlaki değerleri kişiliğinin bir parçası haline getirip geliştirmeye başlamaktadır (Koç, 2004).

Ergenlik dönemi, insanın kişisel bir değer sisteminin farkındalığına vardığı bir dönemdir. Bu dönemde ergen kendini tanıma ve varlığının amacını netleştirme konusunda önemli sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Ergen, bu sorulara yanıt bulmak için onu tatmin edecek bir hayat felsefesine ihtiyaç duymaktadır (Hökelekli, 2010:45).

İyi ve doğru davranışları kapsayan ahlak, kişilerin uymak zorunda oldukları eylem ve kurallardır. Kohlberg, ahlaki gelişimini, *"Bir insanın davranışı hakkında düşünme ya da davranışı iyi ya da kötü olarak yargılama yolu*" olarak tanımlar. İyi ve kötü davranışlar insandan insana değişim gösterdiği gibi toplumdan topluma da değişim gösterebilmektedir (Gander & Gardiner, 1993).

Ahlak kuralları, bir toplumda yaşayan bireylerin nerede, nasıl hareket edeceklerini belirleyen, o toplumdaki toplumsal düzeni sağlamaya yarayan aynı zamanda temel kavramlarla çelişmeyen ve ortak değerleri kapsayan kurallardır. Birey ve toplumun huzur ve mutluluğu bu kurallarla ilintilidir. İşte ergenlerde ahlaki gelişim *"belirli davranışları doğru ya da yanlış olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkeleri kazanmaları süreci"* olarak değerlendirilir (Onur, 1995:136).

Zihinsel gelişim ile birlikte ilerleme gösteren ahlaki gelişim, dini gelişimle de eşit düzeydedir. Ahlaki gelişim ve dini gelişim, olgunlaşma sürecinde birbirlerini desteklemektedir (Açar, 2016:12).

1.3.4. Ergenlerde Dini Tutum

Din, insanın ruhsal ve toplumsal hayatına etki ederek kişinin dini duygu, düşünce ve hayatına yön verip dünya ve ahiret bilinci kazandırmaktadır. Buna bağlı olarak bazı emir ve yasaklamalar getiren din karşısında insan, dini tutumlar geliştirmektedir (Kafalı, 2005: 37).

Dini tutum, bireyin dine ve din ile ilgili olaylara karşı olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış durumu içinde olma durumudur (Kaya, 1998: 35). Gelişim döneminde çeşitli olay ve objelerden etkilenerek oluşan ergenin dini tutumları, ailesi ve çevresinde bulunun yakınlarından etkilenerek oluşmaktadır. Dolayısıyla ergenler dini hayatlarıyla ilgili sahip oldukları dini tutumlarını aile, çevre ve okulda aldıkları din eğitimiyle edinmektedirler. Buna bağlı olarak okullarda alınan mesleki din eğitimi, ergenin dini inanç ve tutumlarının oluşması ve gelişmesi açısından oldukça önemlidir (Hökelekli, 1986).

Clark, ergenlik dönemindeki gençlerin çok dindar ve az dindar olmak üzere iki yönü olduğunu söyler. Clark, ergenler hakkında yaşam dürtülerinin çoğalması ve buna bağlı olarak yoğun bir dini tecrübe yaşamaları nedeniyle gençlerin çok dindar; psikolojik bağımsızlıkları için yaptıkları mücadelenin ortak bir göstergesi olarak kısmen otoriteye isyan etmeleri kısmen de dini sezgiyi açıkça ifadelendirmek suretiyle dinle ilgili bağlantı kurdukları konuları reddetmeye yönelebildikleri için de az dindar olduklarını vurgular. Buna bağlı olarak ergenlik dönemindeki gençlerin dini tutumlarında düzensizlikler ve tereddütler meydana gelmektedir. Bundan dolayı ergen, duygusal ve ruhsal değişmeleri yoğun bir biçimde yaşamaktadır. Dini unsurlar hakkında ilgi ve ilgisizlik, inanç ve inançsızlık, dua ve küfür, dini mabetler ve sinema, aşk ve nefret bu düzensizliklerin eseridir. Yaşanan bu düzensizlik ve çevre koşullarının etkisiyle genç, ergenlik döneminin sonlarına doğru düzensizliklerin şiddetinde azalma meydana gelir ve dini tutumlar netlik kazanmaya başlar (İmamoğlu ve Ferşatoğlu, 2013).

Ergenlik dönemi aynı zamanda bir "dini uyanış" dönemidir. Çünkü çocukluk döneminden yetişkinliğe geçiş yapan birey artık gerçeği net olarak anlamaya başlamaktadır. Ergende oluşan bu değişim ergenin dine yönelişinde önemli bir noktadır (Mehmedoğlu, 2004: 89-90).

Ergenler zihin gücünün gelişmesiyle çocukluk döneminde kendisine telkin edilen ve kolayca kabul ettiği dini bilgileri gözden geçirir ve kendilerini ilgilendiren dini konular üzerinde derin düşüncelere kapılır. Çocukluk döneminde Allah'ı insana benzeten çocuk, ergenlik döneminde, insana benzeyen bir Allah düşüncesinden tek, benzeri olmayan, bütün kainatın yaratıcısı, her yerde hazır, canlı ve ölümsüz bir

Allah düşüncesine geçiş yapar. Genel olarak ergenlikte hiçbir şeye benzemeyen, şekli olmayan, cisimsiz, soyut ve manevi bir tarzda Allah tasavvuru yerleşmektedir (Özüdoğru, 2014).

Zihinsel gelişimle beraber sorgulama ve eleştirme yeteneğine sahip olan ergenler dini gelişim sürecinde dine karşı bir takım şüphelere ve olumsuz düşüncelere kapılabilmektedir. Karacoşkun, "*Dini Gelişim ve Ergenlik*" konulu çalışmasında ergenleri dini şüpheye ve olumsuz dini tutumlara iten faktörleri şöyle sıralamaktadır:

1) Ergenlikle gelişen bağımsızlık duygusu ve buna bağlı olarak her türlü otoriteyi reddeden isyankar eğilimin gelişmesi.
2) Cinsel güdülerin doğuşu ve buna bağlı olarak nefsani arzuların dini ahlak kurallarıyla çatışması.
3) Varlığını sorgulama ve buna bağlı olarak hayatın anlamsızlığı, mantıksızlığı duygusunun güçlü etkisi.
4) Din eğitimi yetersizliği ve buna bağlı olarak uygunsuz ve başarısız bir dini sosyalleşmenin ortaya çıkması.
5) Günlük hayat çatışmaları ve buna bağlı olarak bilimsel otoriterler ile ona öğretilen dini inanç arasında bir çelişki görülmesi.
6) Dindarların ve din adamlarının bazı olumsuz tutum ve davranışları.
7) Dini konularda doğru bir rehberlik yapılamaması (Karacoşkun, 2010).

Buna bağlı olarak Karacoşkun, ergenlerde dini şüphe ve olumsuz dini gelişim oluşmaması konusunda ergenlerle ilişkilerde dikkat edilmesi gereken bazı hususları söyle dile getirmiştir:

1) Dini açıdan ergenlik dönemi, mükellefiyetliğin başladığı bir dönemdir. Din, ergeni yetişkin kabul ettiği için artık dini emirlerinin bir muhatabıdır. Bu nedenle bizler de ergenleri yetişkin olarak görmeliyiz. Aksi halde ergenleri halen çocuk gibi görmek onların dini ve ahlaki eğitimlerinde başarı sağlaması olanaksız olabilir.
2) Bu dönemde zihinsel gelişim gösteren ergenler bazı şeylerin farkına vararak sorgulama aşamasına girdiklerinde kendilerini tatmin edici

cevapların peşinden koşarlar. Sorular karşısında ergenleri terslemek, suçlamak veya kınamak kesinlikle yerinde bir davranış değildir. Bu durum onların suçluluk duygusuna kapılmasına ve kişilik gelişimlerinin olumsuz yönde gelişmesine neden olabilir.

3) Ergenlik döneminde hızla gelişim gösteren vicdan duygusu nedeniyle ergenler, inanç ve davranışları konusunda sık sık kendilerini suçlu hissetmektedirler. Bu nedenle çabuk isyan edip tepki verebilirler.
4) Ergenlik dönemi dini konularda kararsızlık ve şüphelerin oluştuğu bir dönemdir. Bu dönemde ergenlerin dini hakkında soruları ve itirazları anlayışla karşılanmalıdır (Karacoşkun, 2010).

1.4. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

1.4.1. Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Çalışmalar

Uysal (1996), Marmara Üniversitesinde bulunan öğrenci ve araştırma görevlileri üzerinde yapmış olduğu "*Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*" konulu çalışmasında, dini tutum ve davranışlara etki eden faktörleri incelemiştir. Araştırma 1994 yılında Marmara Üniversitesinde okuyan 189 öğrenci ve çeşitli fakültelerde görev yapan 117 araştırma görevlisi olmak üzere toplam 306 kişiye uygulanmıştır. Araştırmada dindarlık düzeyi ile dini tutum arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ve ibadetlerin dini tutumlara olumlu yönde etki ettiği bulgusuna varılmıştır. Bununla beraber, dindarlık algısı ile kişilik özellikleri arasında da önemli ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Kaya (1998), Ondokuz Mayıs Üniversitesine bağlı fakültelerde yapmış olduğu "*Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum"* konulu çalışmasında, bazı çevresel faktörlerin ve cinsiyetin dini tutum üzerindeki etkisini incelemiştir. Ondokuz Mayıs Üniversitesinde okuyan 563 öğrenci üzerinde uygulanan araştırmada kız öğrencilerin dini tutumu erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca imam hatip lisesi mezunları ve ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutumu diğer lise mezunlarına ve diğer fakülte öğrencilerine göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Apaydın (2001), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu *"Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi"* konulu çalışmasında, dışadönük-içedönük kişilik özellikleri ile dini tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi ve karşılıklı etkileşimin boyutlarını incelemiştir. Araştırma 2000-2001 eğitim öğretim yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesinde eğitim gören 157'si bayan, 158'i erkek toplam 315 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre genel olarak içedönük kişilik özelliğine sahip katılımcıların dini tutumları daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca genel anlamda dini emirleri uygulayanların -namaz, oruç ve dua gibi ibadetleri yerine getiren bireylerin- içedönük kişilik özelliğine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Pehlivan (2002), 14-17 yaş grubu öğrenciler üzerinde yapmış olduğu "*Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri"* konulu çalışmasında, dini tutum ve davranış düzeyleri ile bunlar üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde etkisi olan anne baba davranışları ve bazı çevre faktörlerini incelenmiştir. Sivas ilinde 2000-2001 eğitim öğretim yılında 5 farklı ilköğretim okulunun 8. sınıfları ve 5 farklı lisenin 11. sınıflarını kapsayan 156'sı kız, 164'ü erkek toplam 320 öğrenci üzerinde araştırma yapılmıştır. Araştırmada 14-17 yaş grubu 8. ve 11. sınıf öğrencilerin dini tutum ve davranış düzeyleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırmada, anne ve baba davranışları ile bazı çevre faktörlerin öğrencilerde dini tutum ve davranışlara değişik derecede etki ettiği sonucuna varılmıştır.

Ergün (2002), Kur'an kurslarında eğitim gören öğrenciler üzerinde yapmış olduğu "*Kur'an Kursu Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar"* konulu çalışmasında, öğrencilerin dini tutum ve davranışlarını ölçerek demografik değişkenlere göre aralarında farklılıklar olup olmadığını incelemiştir. Araştırma 1999-2000 eğitim öğretim yılında Isparta İl Müftülüğüne bağlı kız ve erkek Kur'an kurslarında eğitim gören 98'i erkek, 34'ü kız toplam 132 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin dini tutumlarının eğitim kalitesi, eğitimcilerin örnek davranışları ve öğrencilerle ilgilenme tutumlarına göre artış gösterdiği bulgusuna varılmıştır. Ayrıca öğrencilerin dini tutumlarında öğretmenlerin ve iletişim halinde oldukları insanların etkisi olduğuda tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin ve iletişim halinde oldukları insanların dini tutumları olumlu ise öğrencilerin de olumlu dini tutum ve davranışlara sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Hümbetova (2011), lisans ve lisansüstü öğrencileri üzerinde yapmış olduğu *"İnsanların Dini Tutum ve Davranışlarının Oluşum ve Gelişim Döneminde Mükafat ve Ceza Faktörlerinin Etkisi"* konulu çalışmasında, dini tutum ve davranışlar ile mükafat ve ceza arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma 29 Mayıs Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinin lisans ve lisansüstü öğrencilerinden oluşan 116'sı erkek, 109'u bayan toplam 225 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Demografik özelliklerle mükafat ve cezanın etkisi arasındaki ilişkiyi yansıtan bulgulara göre bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Mükafat ve cezanın etkisi ile dini tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiye bağlı bulgulara göre mükafat alan katılımcıların dini inanç ve duyguları daha güçlü ve pozitif yönlü (sevgiye dayalı) olmaktadır. Ceza alan katılımcıların ise dini inanç ve duyguları daha çok negatif yönlü (korkuya dayalı) olmaktadır. Mükafat alanların aksine dini davranışları daha güçlü olduğu sonucuna varılmıştır.

Boyar (2012), ailesi parçalanmış ve parçalanmamış ergenlerin dini tutum düzeylerinde bir farklılık olup olmadığını ve aynı zamanda bu farklılığın hangi değişkenlere göre olduğunu belirlemek amacıyla *"Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma"* ortaya koymuştur. Araştırma 2010-2011 eğitim öğretim yılında Kahramanmaraş Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı belirli liselerde okuyan 172'si ailesi parçalanmış öğrenciler, 324'ü normal ailede yaşayan öğrencilerden oluşan 249 kız, 247 erkek öğrenciden oluşmuştur. Bu araştırmada parçalanmış ailede yaşayan lise öğrencileri ile parçalanmamış ailede yaşayan lise öğrencilerinin dini tutumlarını etkileyen faktörler araştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca parçalanmış ailede yaşayan ergenler ile parçalanmamış ailede yaşayan ergenlerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin dini tutumlarının aile birlikteliğinden etkilendiği görülmüştür.

Kavas (2013), *"Dini Tutumların Stresle Başa Çıkma"* konulu çalışmasında dini tutumların strese olan etkisi araştırılmıştır. Araştırma 2011 yılı Denizli il

merkezinde yaşayan 15 yaş ve üstü 443'ü kız, 426'ı erkek toplam 869 kişiyi kapsamaktadır. Araştırmada dini tutum ile stresle başa çıkma arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki tespit edilmiştir.

Sain (2014), "*Diyanet İhtisas Kursiyerlerinin Felsefe ve Din Bilimlerine Yönelik Tutumları ile Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine"* konulu çalışmada, D.İ.B İhtisas Eğitim Merkezlerinde eğitim alan kursiyerlerin dini tutumlarını ve dini davranışlarını etkileyen faktörleri ele almıştır. Kursiyerlerin felsefe ve din bilimlerine karşı tutumları araştırılmıştır. Araştırma 2013-2014 eğitim öğretim yılında Erzurum, İstanbul ve Kayseri'de bulunan üç eğitim merkezinde eğitim alan 376'sı erkek, 40'ı bayan toplam 416 kursiyer üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada D.İ.B İhtisas Eğitim Merkezlerinde eğitim alan kursiyerlerin felsefe ve din bilimlerine karşı tutum ve dini tutumlarının, bağımsız değişkenler ile orantılı bir seyir izlenmiştir. Bu nedenle kursiyerlerin çoğunun ihtisas eğitim merkezine geldikten sonra da felsefe ve din bilimlerine karşı tutum ve dini tutumların arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Boztoprak (2015), 12-20 yaş arasındaki ergenler üzerinde yapmış olduğu "*Ebeveynleri Dini Hizmetler Alanında Görevli Olan Ergenlerin Dini Tutum ve Davranış Özellikleri"* konulu çalışmada ebeveynleri dini hizmetler alanında görevli olan ergenlerin dini tutum ve davranış özelliklerini araştırmıştır. Kayseri ilinde yaşayan ve ebeveyni dini hizmetler alanında görevli olan ve olmayan toplam 210 kişilik bir örneklem grubu üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda ebeveynleri dini hizmetler alanında görevli olan ergenlerin kendilerini daha dindar hissettikleri, dini bilgilerinin daha fazla olduğu ve dini yaşantılarına daha fazla önem verdikleri bulgusuna varılmıştır.

Tanrıverdi (2016), üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu "*Televizyonlarda Yayınlanan Dini Programların Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum ve Davranışları İle İlişkisi"* konulu çalışmasında televizyonun dini tutumlara bir etkisi olup olmadığı araştırmıştır. Araştırma 2013-2014 eğitim ve öğretim yılında Çukurova Üniversitesinde öğrenim gören 440 öğrenciye üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, dini programları izleme durumu ve sıklığı ile üniversite gençliğinin din tutum ve davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna

varılmıştır. Televizyonda yayınlanan dini programların üniversite gençliğinin dini tutum ve davranışlarını etkilediği ve dini bilgilerini arttırdığı görülmüştür.

Tepetam (2018), lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu "*Lise Gençliğinin Dini Tutum ve Davranışları ile Tüketim Alışkanlıkları İlişkisi"* konulu tez çalışmasında kapitalist sistemin, modernizm ve postmodernizmin lisede okuyan öğrencilerin dini tutum ve davranışları üzerindeki etkileri araştırmıştır. Araştırma İstanbul ilinde ikamet eden 161'i kız, 121'i erkek toplam 282 lise öğrencisi üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda dini tutum ile tüketim arasında olumlu yönde bir eğilim olduğu görülmüştür. Araştırmada dini inancı yüksek olanların tüketim noktasında bazı hassasiyetlere sahip oldukları ve inançlarını her zaman için ön planda tuttukları tespit edilmiştir

1.4.2. Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Çalışmalar

Çoban (2013), lise öğrencisi gençler üzerinde yapmış olduğu *"Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sanal Bağımlılık Arasındaki İlişki"* konulu çalışmada dindarlık ve bağımlılık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma 2011-2012 eğitim öğretim yılında Burdur'un Gölhisar ilçesinde bulunan liselerde eğitim gören 236'sı erkek 228'i kız toplam 464 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırmada dindarlık ile internet ve bilgisayar bağımlılığı arasında negatif yönde kuvvetli olmayan bir ilişki tespit edilmiştir.

Kuşay (2013), *"Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook'un Çekiciliği Ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyini"* ölçmek amacı ile yapmış olduğu çalışmada Facebook'ta çekicilik faktörlerinin ergen kullanıcılar üzerindeki etkisi ve ergen üzerinde oluşturduğu bağımlılık düzeyini araştırmıştır. Ergenlik dönemindeki gençlerin Facebook'u ne amaçla kullanmak istediklerini, Facebooku kullanma süreleri ve hangi duygularını tatmin etmek için Facebook'u kullandıklarını araştırmıştır. Bununla beraber ergen kullanıcıların sürekli Facebook'ta olma, Facebook'u düşünme ya da Facebook hakkında düşüncelere kapılmaları ile tutum ve davranışları incelenmiştir. Araştırma 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında İstanbul'un Şişli ilçesinde bulunan liselerde 12-18 yaş aralığındaki 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. Sınıfta eğitim gören 271'i kız, 294'ü erkek toplam 565 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda kişisel, fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel

faktörler ile facebook bağımlılık belirtilerini oluşturan maddeler belirlenmiştir. Yapılan analize göre facebookta geçen zamanı azaltmak için çaba sarf etmek ile duygusal faktörler arasındaki ilişki dışında bütün analizlerde veriler arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Tutgun-Ünal (2015) üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu "*Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma"* konulu çalışmasında üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeyini araştırmıştır. Araştırmada farklı değişkenlere göre pek çok farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada sosyal medya kullanım amaçları ve bu amaçları ne sıklıkta gerçekleştirdikleri sorgulanmıştır. Sosyal medyanın hangi amaçla kullanıldığında bireye doyum sağladığının tespiti *"kullanımlar ve doyumlar*" teorisi eşliğinde açıklanmıştır.

Gürültü (2016), lisede okuyan öğrenciler üzerinde yapmış olduğu *"Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları ve Akademik Erteleme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"* konulu çalışmasında, sosyal medya bağımlılığı ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkiyi ve demografik değişkenlere göre farklılıkların olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma 2014-2015 eğitim öğretim yılında İstanbul'un Eyüp ilçesinde bulunan liselerde okuyan 252'si kız, 221'i erkek toplam 473 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda genel olarak lisede öğrenim gören öğrencilerin sosyal medya bağımlılıkları orta seviyede, akademik erteleme davranışlarının ise orta seviyenin üzerinde olduğu bulgusuna varılmıştır. Ayrıca cinsiyet değişkenine göre yapılan karşılaştırmalarda erkek öğrencilerin akademik erteleme davranışları, kız öğrencilerin ise sosyal medyadaki meşguliyetleri, daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Şentürk (2017), "*Sosyal Medya Bağımlılığının, Depresyon, Anksiyete Bozukluğu, Karışık Anksiyete Ve Depresif Bozukluk Hastaları İle Kontrol Grubu Arasında Karşılaştırılması Ve Kullanıcıların Kişilik Özellikleriyle İlişkisinin Araştırılması"* konulu çalışmasında, sosyal medya bağımlılığının depresyon, anksiyete bozukluğu, karışık anksiyete ve depresyon hastaları ile sağlıklı grup arasında karşılaştırılması yapılmıştır. Araştırma Gazi Üniversitesi psikiyatri

polikliniğinde bulunan yeni teşhis edilmiş veya hastalık belirtileri devam etmekte olan 56 depresyon, 51 anksiyete bozukluğu, 61 karışık anksiyete ve depresyon hastası ile psikiyatrik açıdan herhangi bir hastalığı olmayan 138 sağlıklı bireyin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda sosyal medya bağımlılık ölçeği toplam puanı, meşguliyet, duygudurum düzenleme, tekrarlama ve çatışma alt faktörleri açısından anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre depresyon, anksiyete bozukluğu, karışık anksiyete ve depresyon hastası grupların sağlıklı gruba kıyasla sosyal medyayı daha fazla kullandıkları ortaya çıkmıştır. Sosyal medya bağımlılığı ve ruhsal duruma göre sınıflandırılmış gruplar arasında, kişilik inanç ölçeği alt faktörleri olan çekingen kişilik özellikleri, bağımlı kişilik özellikleri, pasif agresif kişilik özellikleri, obsesif kompulsif kişilik özellikleri, antisosyal kişilik özellikleri, narsisistik kişilik özellikleri, histrionik kişilik özellikleri, şizoid kişilik özellikleri, paranoid kişilik özellikleri ve borderline kişilik özelliklerinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Altayef (2018), ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği *"Sosyal Medya Bağımlığının Ve Kullanım Amaçlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi"* konulu çalışmasında sosyal medya bağımlılığı ve sosyal medya kullanım amaçlarını bir kısım demografik değişkenlere göre farklılıklarını araştırmıştır. Araştırma 2016-2017 eğitim öğretim yılında Kastamonu ilinde bulunan 5 ortaokulda eğitim alan 495'i kız, 510'u erkek toplam 1005 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırmada kızların sosyal medya bağımlılık düzeyinin erkeklere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca erkeklerin kızlara nazaran sosyal medyayı başkalarıyla iletişim kurmak amacıyla daha fazla kullandıkları bulgusuna varılmıştır. Bununla beraber katılımcıların yaşı arttıkça sosyal medya bağımlılığının arttığı tespit edilmiştir.

Şeker (2018), İstanbul'da yaşayan 18 yaş üstü kişiler üzerinde gerçekleştirdiği *"Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon ve Anksiyete Arasındaki İlişki"* konulu çalışmada depresyon ve anksiyete ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkiyi ve aralarında anlamlı farklılıkların olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma İstanbul ilinde yaşayan 18 yaş ve üzeri 196'sı kız 196'sı erkek toplam 392 kişi üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal medya bağımlılığı düzeyinin yaşa, eğitime ve medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterdiği

bulgusuna varılmıştır. Bununla beraber katılımcıların sosyal medya bağımlılığı düzeyleri ile Beck depresyon puanları ve Beck anksiyete puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ateş (2018), İstanbul ilinde üniversitede kayıtlı öğrenciler üzerinde gerçekleştirdiği "*Duygusal Zeka ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki"* konulu çalışmasında insanların aşırı sosyal medya kullanmalarının duygusal zeka ile ilişkili olabileceği incelenmiştir. Araştırma İstanbul ilinde herhangi bir üniversiteye kayıtlı 18 yaş ve üzeri 56'sı erkek 70'i kız toplam 126 kişi üzerinde uygulanmıştır. Araştırma sosyal medya bağımlılığı ile duygusal zeka arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna varılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, şu anda ya da geçmişte var olan bir durumu, olduğu gibi tasvir ederek, mevcut durum ve şartları olduğu gibi ortaya koyan, tarama modeli kapsamında hazırlanmış ve bu araştırmada iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin araştırıldığı "*ilişkisel tarama modeli*" kullanılmıştır (Karasar,1986: 80-81).

Araştırmamızda modele uygun olarak bağımsız değişkenler ile sosyal medya bağımlılığı ve dini tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmadaki evrenimizi 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Türk Telekom Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, İbrahim Hakkı Anadolu Kız İmam-Hatip Lisesi, Abdulhakim Ayten Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve Spor Lisesinde okuyan öğrenciler ile Siirt Üniversitesinin İlahiyat ve diğer farklı fakültelerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.

Örneklem olarak ise 2018-2019 eğitim öğretim yılında Siirt ilinde yer alan ve yukarıda ismi belirtilen 6 lise ile Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve diğer fakültelerde öğrenim gören ve yaşları 14-22 arası tesadüfi örneklem (random) yoluyla seçilen (428'i kız ve 437'i erkek) toplam 865 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Fakat ölçeklerde birden fazla kodlama ya da eksik kodlama gibi

nedenlerden dolayı anket formlarından 44'ü örneklemden çıkarılmış ve örneklem sayısı (416'ı kız ve 405'i erkek) toplam 821'e düşürülmüştür.

2.3. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Araştırmamızda kullandığımız ölçeklerle ilgili ölçek sahiplerinden ve araştırmamızı gerçekleştireceğimiz kurumlardan gereken izinler alınmış (Ek)'te sunulmuştur.

Çalışmamızda iki ayrı ölçek kullanılmıştır. Örneklemin demografik değişkenlerini öğrenmek için 6 soruluk "Kişisel Bilgi Formu" oluşturulmuştur. Dini tutum ve davranış düzeylerini ölçmek için Kaya (1998) tarafından geliştirilen 31 maddeden oluşan "Dini Tutum ve Davranış Ölçeği" kullanılmıştır. Sosyal medya bağımlılığını ölçmek için Tutgun-Ünal ve Deniz (2015) tarafından geliştirilen 41 maddelik "Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek kullanımı için elektronik posta aracılığıyla Kaya ve Tutgun-Ünal'dan izin alınmıştır. Elektronik izin belgesi (Ek)'te sunulmuştur.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmamızda katılımcıların sosyal bağımlılıklarını ve dini tutum ve davranışlarını etkileyebilecek bazı demografik özellikler belirlenerek "Kişisel Bilgi Formu" oluşturulmuştur. Tarafımızca hazırlanan bu formdaki sorular ilgili yayın ve araştırmalar gözden geçirilerek ve konuda uzman hocaların görüşleri alınarak cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, sınıf, kaldığı yer ve ailenin gelir düzeyini içeren faktörler soru haline getirilerek formda yer edinmiştir.

2.3.2. Dini Tutum Ölçeği

Araştırmamızda katılımcıların dini tutum ve davranışları ölçmek için Kaya tarafından hazırlanan "Dini Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekte 17'si olumlu ve 14'ü olumsuz dini tutumu yansıtan toplam 31 madde bulunmaktadır. Ölçekte bulunan (1, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 14, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28) numaralı maddeler olumlu olarak ifade edilirken; (2, 3, 6, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 21, 27, 29, 30,31) numaralı maddeler ise olumsuz olarak ifade edilmiştir. Katılımcılar dini tutumunun

derecesini belirlemek için her maddenin cevap bölümünde yer alan "Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kısmen Katılıyorum, Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum" şeklindeki beş maddeden birini işaretleyerek belirlemiştir.

31 maddelik, tek boyut ölçebilen ve 5'li likert tipi "Dini Tutum Ölçeği" maddelerinin puanlanmasında, olumlu maddeler "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğine 5, "Katılıyorum" seçeneğine 4, "Kararsızım" seçeneğine 3, "Katılmıyorum" seçeneğine 2, "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneğine 1 puan verilmiştir.

Ölçekteki bulunan olumsuz maddeler ise tersinden puanlanarak analize tabi tutularak "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneğine 5, "Katılmıyorum" seçeneğine 4, "Kararsızım" seçeneğine 3, "Katılıyorum" seçeneğine 2, "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğine 1 puan verilmiştir. Katılımcıların işaretlediği seçeneğe göre puanları toplanmış ve toplam dini tutum puanı hesaplanmıştır.

"Dini Tutum Ölçeği" puanlandırılmasında alınabilecek en yüksek puan 31x5=155, en düşük puan ise 31x1=31 'ir. Ölçeğin sadece ortaya düşen "Kararsızım" seçeneği işaretlendiğinde alınabilecek puan 31x3=93 'tür. "Dini Tutum Ölçeği" puanlandırılmasında yüksek puan alan olumlu bir dini tutum düzeyine, düşük puan alan ise olumsuz bir dini tutum düzeyine sahip olduğunun göstergesidir.

Kaya'nın yapmış olduğu araştırmada katılımcıların dini tutum puan ortalaması x=129,2 ve standart sapması ise s=24,4 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmamızda ise 821 katılımcı üzerinde uygulanan "Dini Tutum Ölçeği" genel dini tutum puan ortalaması x =114,25 ve standart sapması s=26,87 olarak bulunmuştur.

Kaya (1998) tarafından Dini Tutum Ölçeği ile ilgili geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır.

Geçerlik, ölçme aracının ölçeceği özellik ile bir başka özelliği karıştırmadan doğru olarak ölçebilme derecesidir. Dini Tutumu ölçmek için hazırlanan bu ölçeğin

geçerliği de başka değişkenlerle karıştırmadan kişilerin dini tutumunu ölçebilmesine bağlıdır.

Ölçme aracının geçerliğini kontrol etmek amacıyla ölçekteki maddelerin aynı ya da çok yakın özellikleri ölçüp ölçmediğini incelemek için madde ve faktör analizi yapılmaktadır.

Kaya'nın Dini Tutum Ölçeği üzerinde yapmış olduğu faktör analizi sonucunda, maddelerin faktör yüklerinin birinci faktörde toplanması ve madde puanları ile toplam dini puanlar arasındaki korelasyon katsayılarının genel olarak yüksek bulunması, "Dini Tutum Ölçeğinin" geçerlik özelliğine sahip olduğunu kanıtlamıştır.

Bir araştırmada ölçme araçlarının kullanılabilmesi için önce bir güvenirlik çalışması yapılması gerekmektedir. Ölçme aracının geçerli olabilmesi için öncelikle güvenilir olmalıdır. Güvenilir olan ölçme aracı sonuçlarında bir tutarlılık olduğunda ölçümlerde yaklaşık aynı sonuç ortaya çıkmaktadır.

"Dini Tutum Ölçeğinin" test-yarı test güvenirliğine iki yolla bakılmış olup; tek ve çift numaralı maddelerin test-yarı test güvenirlik katsayısı 0.93, ölçeğin ilk ve son yarısına ait test-yarı test güvenirlik katsayısı da 0.91 olarak bulunmuştur. Tek ve çift numaralı maddelerle ikiye bölünerek elde edilen ölçeğin yarısına ait güvenirlik katsayısı kullanılarak "Dini Tutum Ölçeğinin" bütününe ait güvenirlik katsayısı Spearman-Brown formülüyle 0.96, ilk ve son yarısına ait test-yarı test güvenirlik katsayısı kullanılarak ölçeğin bütününe ait güvenirlik katsayısı ise 0.95 olarak bulunmuştur.

Güvenirlik çalışmalarıyla elde edilen sonuçlardaki yüksek güvenirlik katsayıları, "Dini Tutum Ölçeğinin" güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Kaya, 1998:107-108).

2.3.3. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği (SMBÖ).

"Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği" Sosyal medya bağımlılıklarını ölçebilmek amacıyla Tutgun-Ünal ve Deniz (2015) tarafından hazırlanmıştır. Yapılan

geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaların ardından ölçeğin iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach Alpha değeri 0.967 bulunmuş, 41 maddelik bir ölçektir. 5'li likert tipindeki "Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği", dört faktörlü (meşguliyet, duygu durum düzenleme, tekrarlama ve çatışma) bir yapı sergilemektedir. Katılımcıların sosyal medya bağımlılıkları derecesini belirlemek için her maddenin cevap bölümünde yer alan "Her zaman", "Sık sık", "Bazen", "Nadiren" ve "Hiçbir zaman" aralığındaki sıklık ifadeleri ile belirlenmiştir. SMBÖ'nden alınabilecek toplam en yüksek puan 205, en düşük puan ise 41'dir. Ölçekten alınan yüksek puan sosyal medya bağımlılığının artış derecesini belirlemektedir.

41-73 puan aralığı bağımlılık yok,

74-106 az bağımlı,

107-139 orta bağımlı,

140-172 yüksek bağımlı,

173-205 çok yüksek bağımlı olarak belirlenmiştir.

2.4. Araştırmayı Uygulama ve Verileri Toplama Süreci

Bilgi toplama amacı ile kullanılan "Dini Tutum ve Davranış Ölçeği" ve "Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği" 2018-2019 öğretim yılı aralık ayı içinde Siirt Merkezde bulunan 6 lisede ve Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve diğer fakültelerde okuyan 14-22 yaş aralığı ergenler üzerinde uygulanmıştır.

Anket uygulaması gereken izinlerin alınmasının ardından lise öğrencileri için uygun görülen gün, saat ve sınıflarda üniversite öğrencileri için genel olarak üniversite öğrencilerin yoğun olduğu gençlik merkezi, kültür merkezi ve spor komplekslerinde hazırlanan sınıflarda gönüllü olarak doldurmak isteyen öğrencilere uygulanmıştır. Anketlerin uygulandığı sınıflarda anketlerin nasıl doldurulacağı hakkında gerekli açıklamalarda bulunulmuş ve anketler öğrencilere dağıtılmıştır. Anketler aynı sınıf ortamında ve aynı saat içinde cevaplamak üzere öğrencilere dağıtılmış ve cevaplandıktan sonra toplanmıştır.

Anketlerin uygulandığı katılımcıların birbirinden bağımsız olmasına, gizlilik ilkesine özen gösterilmiş ve kendi hür iradeleriyle düşüncelerini ifade etmeleri konusunda titiz davranılmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmamızda kullandığımız anketlerden elde ettiğimiz veriler için, Windows SPSS 21.0 (Statistical Packageforthe Social Science) programından yararlanılmıştır. Veriler SPSS 21.0 programına aktarılarak analiz edilmiştir.

Katılımcıların demografik özelliklerinin "Dini Tutum ve Davranışlar" ile "Sosyal Medya Bağımlılığı" derecelerini değerlendirmede değişkenlerin frekansları, yüzdeleri, ortalamaları, standart sapmaları belirlenmiştir.

"Dini Tutum ve Davranışlar" ve "Sosyal Medya Bağımlılığı" puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek adına, Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

İki kategorili değişken gruplarının puan ortalamaları arasında "Dini Tutum ve Davranışlar" ve "Sosyal Medya Bağımlılığı" puanları açısından anlamlı farklılık olup olmadığını öğrenmek için "Bağımsız Grup t Testi" uygulanmıştır.

Üç ve daha fazla kategorili değişken gruplarının puan ortalamaları arasında "Dini Tutum ve Davranışlar" ve "Sosyal Medya Bağımlılığı" puanları açısından anlamlı farklılık olup olmadığını öğrenmek için" Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)" uygulanmıştır.

Tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı farklılıkların bulunduğu ($p<0,05$) değişkenler için varyansların homojenliği test edilmiş, homojen dağılan gruplarda ($p>0,05$) farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır. Varyansların homojen dağılmadığı ($p<0,05$) gruplarda, farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için Tamhane's T2 *Post Hoc* testi uygulanmıştır.

Bağımsız Örnek t Testi: Birim sayıları $\boldsymbol{N_1}$ ve $\boldsymbol{N_2}$ olan iki bağımsız değişkenin olduğu ve bir bağımlı değişkenin olduğu, iki değişken ortalaması arasındaki farkın anlamlılığının test edildiği hipotez testidir (Güriş ve Astar, 2015).

Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA): Bağımsız değişken sayısı 2 den fazla olan durumlarda değişken ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığının sınandığı hipotez testidir (Güriş ve Astar, 2015).

Korelasyon: Bu analizle birlikte, değişim gösteren iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki incelenir. İlişkinin yönü ve kuvveti korelasyon katsayısı ile belirlenir (Güriş ve Astar, 2015).

Tamhane's T2: Homojen varyans varsayımının sağlanmadığı durumlarda farklılığın hangi gruplardan kaynaklı olduğunu belirlemek için kullanılan Post Hoc testdir (Güriş ve Astar, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Demografik Özelliklerle İlgili Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	*f*	*%*	*%geç*	*%yığ*
Erkek	405	49,3	49,3	49,3
Kadın	416	50,7	50,7	100,0
Toplam	821	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 821 katılımcının cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların 405'i (%49,3) erkek, 416'sı (%50,7) kadındır.

Tablo 2. Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	*f*	*%*	*%geç*	*%yığ*
14-16	253	30,8	30,8	30,8
17-19	277	33,7	33,7	64,6
20-22	291	35,4	35,4	100,0
Toplam	821	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 821 katılımcının yaş dağılımları incelendiğinde, 253 kişi (%30,8) 14-16 yaş aralığında, 277 kişi (%33,7) 17-19 yaş aralığında, 291 kişi (%35,4) 20-22 yaş aralığındadır.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

GRUPLAR	*f*	*%*	*%geç*	*%yığ*
Üniversite	417	50,8	50,8	50,8
Lise	404	49,2	49,2	49,2
Toplam	821	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 821 katılımcının eğitim durumu incelendiğinde, 417 kişi (%50,8) üniversite öğrencisi iken, 404 kişi (%49,2) lise öğrencisidir.

Tablo 4. Katılımcıların Lise Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	*f*	*%*	*%geç*	*%yığ*
Abdulhakim Ayten İmam-H	67	16,6	16,6	16,6
Anadolu Erkek İmam-Hatip	62	15,3	15,3	31,9
İbrahim Hakkı Kız İ-H	65	16,1	16,1	48,0
Sosyal Bilimler Lisesi	73	18,1	18,1	66,1
Şehit Zafer Kılıç Sp	67	16,6	16,6	82,7
Türk Telekom Fen Lisesi	70	17,3	17,3	100,0
Toplam	404	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 404 lise düzeyinde katılımcının lise dağılımları incelendiğinde, 67 kişi (%16,6) Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesinde, 62 kişi (%15,3) Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesinde, 65 kişi (%16,1) İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesinde, 73 kişi (%18,1) Sosyal Bilimler Lisesinde, 67 kişi (%16,6) Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesinde, 70 kişi (%17,3) Türk Telekom Fen Lisesinde eğitim görmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Lise Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	*f*	*%*	*%geç*	*%yığ*
9	113	28,0	28,0	100,0
10	101	25,0	25,0	25,0
11	92	22,8	22,8	47,8
12	98	24,3	24,3	72,0
Toplam	404	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 404 lise düzeyinde katılımcının sınıf dağılımları incelendiğinde, 113 kişi (%28,0) 9.sınıfta, 101 kişi (%25,0) 10.sınıfta, 92 kişi (%22,8) 11.sınıfta, 98 kişi (%24,3) 12.sınıfta okumaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Fakülte Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	*f*	*%*	*%geç*	*%yığ*
Besyo	16	3,8	3,8	3,8
Eğitim Fakültesi	64	15,3	15,3	19,2
Fen-Edebiyat Fakültesi	26	6,2	6,2	25,4
Güzel Sanatlar Fakültesi	6	1,4	1,4	26,9
İ.İ.B.F.	7	1,7	1,7	28,5
İlahiyat Fakültesi	201	48,2	48,2	76,7
İşletme	1	0,2	0,2	77,0
M.Y.O.	14	3,4	3,4	80,3
Mimarlık Fakültesi	8	1,9	1,9	82,3
Mühendislik Fakültesi	16	3,8	3,8	86,1
Sosyal Bilimler Fakültesi	4	1,0	1,0	87,1

Veteriner Fakültesi	34	8,2	8,2	95,2
Yerel Yönetim	1	0,2	0,2	95,4
Ziraat Fakültesi	19	4,6	4,6	100,0
Toplam	417	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 417 üniversite düzeyinde katılımcının fakülte dağılımları incelendiğinde, 16 kişi (%3,8) beden eğitimi ve spor yüksek okulu (besyo)'nda, 64 kişi (%15,3) eğitim fakültesinde, 26 kişi (%6,2) fen-edebiyat fakültesinde, 6 kişi (%1,4) güzel sanatlar fakültesinde, 7 kişi (%1,7)iktisadi ve idari bilimler fakültesi (i.i.b.f)'nde, 201 kişi (%48,2) ilahiyat fakültesinde, 1 kişi (%0,2) işletme fakültesinde, 14 kişi (%3,4) meslek yüksekokulunda, 8 kişi (%1,9) mimarlık fakültesinde, 16 kişi (%3,8) mühendislik fakültesinde, 4 kişi (%1,0) sosyal bilimler fakültesinde, 34 kişi (%8,2) veteriner fakültesinde, 1 kişi (%0,2) yerel yönetim fakültesinde, 19 kişi (%4,6) ziraat fakültesinde eğitim görmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Üniversite Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	***f***	***%***	***%geç***	***%yığ***
1	108	25,9	25,9	25,9
2	111	26,6	26,6	52,5
3	119	28,5	28,5	81,1
4	79	18,9	18,9	100,0
Toplam	417	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 417 üniversite düzeyinde katılımcının sınıf dağılımları incelendiğinde, 108 kişi (%25,9) 1.sınıfta, 111 kişi (%26,6) 2.sınıfta, 119 kişi (%28,5) 3.sınıfta, 79 kişi (%18,9) 4.sınıfta okumaktadır.

Tablo 8. Katılımcıların Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	***f***	***%***	***%geç***	***%yığ***
1500 TL'den az	218	26,6	26,6	26,6
1500-3000 TL	290	35,3	35,3	61,9

3000-5000 TL	198	24,1	24,1	86,0
5000 TL'den fazla	115	14,0	14,0	100,0
Toplam	821	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 821 katılımcının ailenin aylık gelir düzeyi dağılımları incelendiğinde, 218 kişi (%26,6) 1500 TL'den az aylık gelire, 290 kişi (%35,3) 1500-3000 TL aylık gelire, 198 kişi (%24,1) 3000-5000 TL aylık gelire, 115 kişi (%14,0) 5000 TL'den fazla aylık gelire sahiptir.

Tablo 9. Katılımcıların Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dağılımı

GRUPLAR	***f***	***%***	***%geç***	***%yığ***
Ailemle Kalıyorum	328	40,0	40,0	40,0
Devlet Yurdunda Kalıyorum	265	32,2	32,2	72,2
Özel Yurtta Kalıyorum	123	15,0	15,0	87,2
Öğrenci Evinde Kalıyorum	105	12,8	12,8	100,0
Toplam	821	100,0	100,0	

Yapılan istatistiki analize göre 821 katılımcının kaldığı yer dağılımları incelendiğinde 328 kişi (%40,0) ailesiyle, 265 kişi (%32,2) devlet yurdunda, 123 kişi (%15,0) özel yurtta, 105 kişi (%12,8) öğrenci evinde kalmaktadır.

3.2. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Genel Toplam Puan Ortalamaları İlgili Bulgular

Tablo 10. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Genel Toplam Puan Ortalamalarının Betimleyici İstatistik Değerleri.

Değişkenler	***n***	***En Küçük Değeri***	***En Büyük Değeri***	***Ortalama***	***Standart Sapma***
Dini Tutum Ölçeği	821	62,00	151,00	114,25	26,873
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği	821	41,00	178,00	99,95	36,711

Yapılan istatistiki analize göre araştırmaya katılan 821 kişinin "Dini Tutum Ölçeği" toplam puan ortalaması 114,25 olarak hesaplanmıştır. Katılımcılar bu ölçekten en küçük 62,00 ve en yüksek 151,00 puan almıştır. Katılımcıların "Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği" toplam puan ortalaması 99,95'tür ve bu ölçekten elde edilen en küçük puan 41,00 en yüksek puan ise 178,00'dir.

3. 3. Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

3.3.1.Cinsiyet Değişkeni ve Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 11. Dini Tutum Toplam Puan Ortalamalarının "Cinsiyet" Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	*Gruplar*	*n*	*$\bar{X}$*	*Ss*	*t*	*Sd*	*p*
Dini Tutum Puanı	Erkek	405	113,00	27,318	-1,317	819	0,188
	Kadın	416	115,47	26,408			

* p>0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre cinsiyet grupları arasında dini tutum toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur, *t(819)=-1,317; p>0,05.*

Tablo 12. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanının Cinsiyet Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması

Gruplar	*n*	*Sıralar Ortalaması*	*Sıralar Toplamı*	*M-Whitney U*	*z*	*p*
Kadın	416	419,54	174527,00	80689,000	-1,048	0,294
Erkek	405	402,23	162904,00			

Mann Whitney U=80689,000;p>0.05.

3.3.2. Yaş Grupları Değişkeni ve Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 13. Yaş Grupları Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	*X̄*	*Ss*	*Std. Hata*	*Alt Sınır*	*Üst Sınır*
14-16	253	117,33	24,237	1,524	114,33	120,33
17-19	277	116,72	25,163	1,512	113,74	119,69
20-22	291	109,22	29,822	1,748	105,78	112,66
Total	821	114,25	26,873	,938	112,41	116,09

Yapılan istatistiki analize göre yaş grupları arası dini tutum puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan 14-16 yaş grubu ergenlerin dini tutum puan ortalamasının ($\overline{X}$=117,33), 17-19 yaş grubu ergenlerin dini tutum puan ortalamasının ($\overline{X}$=116,72), 20-22 yaş grubu ergenlerin dini tutum puan ortalamasının ($\overline{X}$=109,22) olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde yaş grubu değişkenine göre dini tutum puan ortalamalarında farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 14. Yaş Gruplarının Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Açısından Bağımsız Örnekler İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	11447,579	2	5723,790	8,063	0,000*
Gruplar İçi	580707,731	818	709,912		

Toplam	592155,311

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre yaş grupları arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi test sonucuna göre, 14-16 arası yaş grubunda olan kişilerin ortalaması ($\bar{X}$=117,33), 17-19 arası yaş grubunda olan kişilerin ortalaması ($\bar{X}$=116,72) ve 20-22 arası yaş grubunda olan kişilerin ortalamaları ($\bar{X}$= 109,22) arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır, gerçekleşen anlamlı farklılığın kaynağını belirlemeye yönelik varyansların homojenliği incelenmiş, dağılımın homojen olmadığı görüldükten sonra (p<0,05) Post Hoc tekniklerinden TAMHANE testi uygulanmıştır, *F(2,818)=8,063; p<0,05.*

Tablo 15. Yaş Grubu Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışlar Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları

		Ortalama		
Yaş Grubu	***Yaş Grubu***	***Fark***	***Standart Hata***	***p***
14-16	17-19	0,610	2,147	0,989
	20-22	8,108*	2,319	0,002
17-19	14-16	-0,610	2,147	0,989
	20-22	7,498*	2,311	0,004
20-22	14-16	-8,108*	2,319	0,002
	17-19	-7,498*	2,311	0,004

* p<0,05

Yapılan istatistiki analize göre, yaş grupları arasında dini tutum puan ortalaması açısından farklılık gözlenmiştir. 14-16 yaş arası kişilerin dini tutum puan ortalaması ile 20-22 yaş arası kişilerin dini tutum puan ortalamaları arasında ve 17-19 yaş arası kişilerin dini tutum puan ortalamaları ile 20-22 yaş arası kişilerin dini tutum puan ortalamaları arasında bir farklılık gözlenirken; 14-16 yaş arası kişiler ile 17-19 yaş arası kişilerin dini tutum puan ortalamaları arasında fark gözlenmemiştir.

3.3.3. Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkeni ve Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 16. Dini Tutum Puanının Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	*Gruplar*	*n*	$\bar{X}$	*Ss*	*t*	*Sd*	*p*
Dini Tutum Puanı	Üniversite	417	111,40	29,337	-3,112	794,053	,002
	Lise	404	117,19	23,747			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre eğitim düzeyleri lise ve üniversite grupları arasında dini tutum toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır, *t(*794,053*)=-3,112; p<0,05.*

Tablo 17. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanının Eğitim Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması

Gruplar	*n*	*Sıralar Ortalaması*	*Sıralar Toplamı*	*M-Whitney U*	*z*	*p*
Üniversite	417	400,88	167168,50	80015,500	-1,245	0,213
Lise	404	421,44	170262,50			

Mann Whitney U=80015,500;p>0.05.

3.3.4. Fakülte Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 18. Dini Tutum Puanının Fakülte Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları*

Bağımlı Değişken	*Gruplar*	*n*	$\bar{X}$	*Ss*	*t*	*Sd*	*p*
Dini Tutum Puanı	İlahiyat	201	119,18	26,650	5,419	414,214	,000
	Diğer	216	104,16	29,923			

p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre fakülte değişkeni ile dini tutum toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır, *t(414,214)=5,419; p<0,05.*

Tablo 19. Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanının Fakülte Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması

Gruplar	***n***	***Sıralar Ortalaması***	***Sıralar Toplamı***	***M-Whitney U***	***z***	***p***
İlahiyat	201	244,77	49199,50	14517,500	-5,877	,000
Diğer	216	175,71	37953,50			

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutum puanı sıra ortalaması diğer fakültelerdeki öğrencilerin dini tutum puanı sıra ortalamasından daha yüksektir, Mann Whitney U=14517,500;p<0.05.

3.3.5. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 20. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	***$\bar{X}$***	***Ss***	***Std. hata***	***Alt Sınır***	***Üst Sınır***
1	108	117,46	26,645	2,564	112,38	122,55
2	111	115,52	28,446	2,700	110,17	120,87
3	119	106,89	30,253	2,773	101,40	112,38
4	79	104,11	30,505	3,432	97,28	110,95
Total	417	111,40	29,337	1,437	108,58	114,22

Yapılan istatistiki analize göre fakülte öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerden 1. sınıf öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}$=107,46), 2. sınıf öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}$=115,52), 3. sınıf öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}$=106,89) ve 4. sınıf öğrencilerinin ortalamasının

($\overline{X}$=104,11) olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının 1. ve 2. sınıfların puan ortalamaları 3. ve 4. sınıflara kıyasla yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 21. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini Tutumlar Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	12470,020	3	4156,673	4,968	,002
Gruplar İçi	345556,100	413	836,698		
Toplam	358026,120	416			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre, fakülte öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalamasının sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizinde, fakülte sınıf grup arasında dini tutum ölçeği puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. Gerçekleşen anlamlı farklılığın kaynağını belirlemeye yönelik varyansların homojenliği incelenmiş, dağılımın homojen olmadığı görüldükten sonra (p<0,05) Post Hoc tekniklerinden TAMHANE's T2 testi uygulanmıştır, *F(3,413)= 4,968, p<0,05.*

Tablo 22. Fakülte Öğrencileri Sınıf Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışların Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları

Yaş Grubu	*Yaş Grubu*	*Ortalama Fark*	*Standart Hata*	*p*
1	2	1,940	3,723	,996
	3	10,572*	3,777	,033
	4	13,349*	4,284	,013

	1	-1,940	3,723	,996
2	3	8,632	3,871	,150
	4	11,409	4,367	,058
	1	-10,572*	3,777	,033
3	2	-8,632	3,871	,150
	4	2,777	4,413	,989
	1	-13,349*	4,284	,013
4	2	-11,409	4,367	,058
	3	-2,777	4,413	,989

Yapılan istatistiki analize göre fakülte öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir Örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerden 1. sınıf öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalaması ile 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. 2. sınıf öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalaması ile 4. sınıf öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

3.2.6. Lise Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 23. Lise Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	***X̄***	***Std. Sapma***	***Std. Hata***	***Alt sınır***	***Üst sınır***
Abdulhakim Ayten İmam Hatip	67	117,87	20,045	2,449	112,98	122,75

Anadolu Erkek İmam Hatip	62	126,81	18,234	2,316	122,18	131,44
İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	65	128,62	18,473	2,291	124,04	133,19
Sosyal Bilimler Lisesi	73	113,04	27,207	3,184	106,69	119,39
Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	67	108,78	23,424	2,862	103,06	114,49
Türk Telekom Fen Lisesi	70	109,79	25,544	3,053	103,69	115,88
Total	404	117,19	23,747	1,181	114,87	119,51

Yapılan istatistiki analizde öğrenim görülen lise değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerden Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=117,87), Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=126,81), İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=128,62), Sosyal Bilimler Lisesine devam eden öğrencilerin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=113,04), Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesine devam eden öğrencilerin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=108,78), Türk Telekom Fen Lisesine devam eden öğrencilerin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=109,79), olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde öğrenim görülen lise değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarında farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 24. Öğrenim Görülen Lise Değişkenine Göre Dini tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	24086,546	5	4817,309	9,437	,000
Gruplar İçi	203169,157	398	510,475		
Toplam	227255,703	403			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre lise öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalamaları ile okuduğu lise değişkeni arasında anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizinde, lise sınıf grupları arasında dini tutum ölçeği puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. Gerçekleşen anlamlı farklılığın kaynağını belirlemeye yönelik varyansların homojenliği incelenmiş, dağılımın homojen olmadığı görüldükten sonra (p<0,05) Post Hoc tekniklerinden TAMHANE's T2 testi uygulanmıştır, *F(5,398)*= 9,437, *p<0,05.*

Tablo 25. Lise Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışların Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları

Lise	*Lise*	*Ortalama Fark*	*Standart Hata*	*p*
Abdulhakim Ayten İmam Hatip	Anadolu Erkek İmam Hatip	-8,941	3,370	,127
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	-10,750*	3,354	,025
	Sosyal Bilimler Lisesi	4,825	4,017	,981
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	9,090	3,766	,229
	Türk Telekom Fen Lisesi	8,080	3,914	,466
	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	8,941	3,370	,127

Anadolu Erkek İmam Hatip	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	-1,809	3,258	1,000
	Sosyal Bilimler Lisesi	13,765*	3,937	,010
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	18,030*	3,681	,000
	Türk Telekom Fen Lisesi	17,021*	3,832	,000
İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	10,750*	3,354	,025
	Anadolu Erkek İmam Hatip	1,809	3,258	1,000
	Sosyal Bilimler Lisesi	15,574*	3,923	,002
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	19,839*	3,666	,000
	Türk Telekom Fen Lisesi	18,830*	3,817	,000
Sosyal Bilimler Lisesi	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	-4,825	4,017	,981
	Anadolu Erkek İmam Hatip	-13,765*	3,937	,010
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	-15,574*	3,923	,002
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	4,265	4,281	,997
	Türk Telekom Fen Lisesi	3,255	4,412	1,000
Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	-9,090	3,766	,229
	Anadolu Erkek İmam Hatip	-18,030*	3,681	,000
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	-19,839*	3,666	,000
	Sosyal Bilimler Lisesi	-4,265	4,281	,997
	Türk Telekom Fen Lisesi	-1,010	4,185	1,000
Türk Telekom	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	-8,080	3,914	,466
	Anadolu Erkek İmam Hatip	-17,021*	3,832	,000

Fen Lisesi	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	-18,830*	3,817	,000
	Sosyal Bilimler Lisesi	-3,255	4,412	1,000
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	1,010	4,185	1,000

Yapılan istatistiki analizde lise değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir Örneklem grubumuzu oluşturan liselerden Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması ile İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması ile Sosyal Bilimler Lisesi, Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi ve Türk Telekom Fen Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması ile Türk Telekom Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi ve Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Sosyal Bilimler Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması ile İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip ve Anadolu Erkek İmam Hatip dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması ile Anadolu Erkek İmam Hatip ve İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Türk Telekom Fen Lisesi dini tutum ölçeği puan ortalaması ile Anadolu Erkek İmam Hatip ve İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

3.3.7. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 26. Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Dini tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	$\bar{X}$	*Std. Sapma*	*Std. Hata*	*Alt sınır*	*Üst sınır*
9	113	119,99	23,224	2,185	115,66	124,32
10	101	115,54	25,170	2,505	110,58	120,51
11	92	113,21	25,201	2,627	107,99	118,43
12	98	119,39	20,959	2,117	115,19	123,59
Total	404	117,19	23,747	1,181	114,87	119,51

Yapılan istatistiki analizde lise öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerden 9. sınıf öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}$=119,99), 10. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\bar{X}$=115,54), 11. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\bar{X}$=113,21) ve 12. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\bar{X}$=119,39) olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının 9. ve 12. sınıfların puan ortalamaları birbirlerine yakın olup 10. ve 11. sınıflara kıyasla yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 27. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Dini Tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	3093,321	3	1031,107	1,840	,139
Gruplar İçi	224162,382	400	560,406		
Toplam	227255,703	403			

* p>0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analizde lise öğrencilerinin dini tutum ölçeği puan ortalamasının sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizinde lise öğrencilerinin sınıf düzeyi grupları arasında dini tutum ölçeği puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur, *F(3,400)= 1,840 p>0,05.*

3.3.8. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 28. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	$\bar{X}$	***Std. Sapma***	***Std. Hata***	***Alt sınır***	***Üst sınır***
Ailemle Kalıyorum	328	114,97	26,299	1,452	112,11	117,83
Devlet Yurdunda Kalıyorum	265	113,93	25,559	1,570	110,84	117,02
Özel Yurtta Kalıyorum	123	110,54	29,657	2,674	105,25	115,84
Öğrenci Evinde Kalıyorum	105	117,13	28,329	2,765	111,65	122,62
Toplam	821	114,25	26,873	0,938	112,41	116,09

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların kaldığı yer değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan katılımcılardan ailesiyle kalanların dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}$=114,97), devlet yurdunda kalanların ortalamasının ($\bar{X}$=113,93), özel yurtta kalanların ortalamasının ($\bar{X}$=110,54) ve öğrenci evinde kalanların ortalamasının ($\bar{X}$=117,13) olduğu görülmektedir.

Tablo 29. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Dini Tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	2758,201	3	919,400	1,274	,282*
Gruplar İçi	589397,110	817	721,416		
Toplam	592155,311	820			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların dini tutum ölçeği puan ortalamasının kaldığı yer değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizinde, kaldığı yer değişkeni grupları arasında dini tutum ölçeği puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur, *F(3,817)*= 1,274, *p>0,05*.

3.3.9. Ailenin Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranış İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 30. Ailenin Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini Tutum Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	N	*X*	*Std. Sapma*	*Std. Hata*	*Alt sınır*	*Üst sınır*
1500 TL'den az	218	118,44	25,030	1,695	115,09	121,78
1500-3000 TL	290	118,58	25,036	1,470	115,69	121,48
3000-5000 TL	198	109,39	28,109	1,998	105,45	113,33
5000 TL'den fazla	115	103,74	28,527	2,660	98,47	109,01
Total	821	114,25	26,873	0,938	112,41	116,09

Yapılan istatistiki analizde katılımcılara ait ailenin aylık gelir durumu değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan katılımcılardan 1500 TL'den az gelir düzeyine sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}$=118,44), 1500-3000 TL gelir düzeyine sahip olanların ortalamasının ($\bar{X}$=118,58), 3000-5000 TL gelir düzeyine sahip olanların ortalamasının ($\bar{X}$=109,39) ve 5000 TL'den fazla gelir düzeyine sahip olanların ortalamasının ($\bar{X}$=103,74) olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde ailenin aylık gelir durumu değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının 1500 TL'den az ve 1500-3000 TL aylık gelir düzeyine sahip olanların ortalamaları birbirlerine yakın olup 3000-5000 ve 5000 TL'den fazla aylık gelir düzeyine sahip olanlara kıyasla yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 31. Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini tutum Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	***KT***	***Sd***	***KO***	***F***	***p***
Gruplar Arası	26637,749	3	8879,250	12,828	,000
Gruplar İçi	565517,561	817	692,188		
Toplam	592155,311	820			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların dini tutum ölçeği puan ortalamasının aylık gelir durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizinde katılımcıların gelir grupları arasında dini tutum puan ortalaması açısından istatistiki olarak anlamlı farklılık vardır. Gerçekleşen anlamlı farklılığın kaynağını belirlemeye yönelik varyansların homojenliği incelenmiş, dağılımın homojen olmadığı görüldükten sonra (p<0,05) Post Hoc tekniklerinden TAMHANE's T2 testi uygulanmıştır, *F(3,817)*= 12,828, *p<0,05.*

Tablo 32. Aylık Gelir Değişkenine Göre Dini Tutum ve Davranışların Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları

Aylık Gelir	*Aylık Gelir*	*Ortalama Fark*	*Standart Hata*	*p*
1500 TL'den az	1500-3000 TL	-2,545	3,647	,982
	3000-5000 TL	13,160*	4,016	,007
	5000 TL'den fazla	16,487*	4,325	,001
1500-3000 TL	1500 TLden az	2,545	3,647	,982
	3000-5000 TL	15,704*	3,691	,000
	5000 TL'den fazla	19,032*	4,024	,000
3000-5000 TL	1500 TL'den az	-13,160*	4,016	,007
	1500-3000 TL	-15,704*	3,691	,000
	5000 TL'den fazla	3,328	4,362	,971
5000 TL'den fazla	1500 TL'den az	-16,487*	4,325	,001
	1500-3000 TL	-19,032*	4,024	,000
	3000-5000 TL	-3,328	4,362	,971

Yapılan istatistiki analizde ailenin aylık gelir durumu değişkenine göre dini tutum ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Katılımcıların aylık gelir durumuna göre dini tutum ve davranışlarında farklılığın olduğu görülmektedir.

1500 TL'den az aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalaması ile 3000-5000 ve 5000 TL'den fazla aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

1500-3000 TL aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalaması ile 3000-5000 ve 5000 TL'den fazla aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

3. 4. Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

3.4.1. Cinsiyet Değişkeni ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 33. Sosyal Medya Bağımlılığı Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	*Gruplar*	*n*	*$\bar{X}$*	*Ss*	*t*	*Sd*	*p*
Sosyal Medya Bağımlılığı	Erkek	405	101,58	37,045	1,253	819	,211
	Kadın	416	98,37	36,357			

* p>0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre cinsiyet grupları arasında Sosyal Medya Bağımlılığı toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur, *t(819)=1,253; p>0,05.*

3.4.2. Yaş Grupları Değişkeni ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 34. Yaş Grupları Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	N	*$\bar{X}$*	*Ss*	*Std. Hata*	*Alt Sınır*	*Üst Sınır*
14-16	253	96,65	36,116	2,271	92,18	101,12
17-19	277	95,78	35,783	2,150	91,55	100,01
20-22	291	106,79	37,224	2,182	102,50	111,09
Total	821	99,95	36,711	1,281	97,44	102,47

Yapılan istatistiki analize göre yaş grupları arası sosyal medya bağımlılığı puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan 14-16 yaş grubu ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamasının ($\overline{X}$=96,65), 17-19 yaş grubu ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamasının ($\overline{X}$=95,78), 20-22 yaş grubu ergenlerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamasının ($\overline{X}$=106,79) olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde yaş grubu değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı puan ortalamalarında farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 35. Yaş Gruplarının Sosyal Medya Bağımlılığı Toplam Puanı Açısından Bağımsız Örnekler İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	21205,164	2	10602,582	8,001	,000
Gruplar İçi	1083912,887	818	1325,077		
Toplam	1105118,051	820			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre yaş grupları arasında sosyal medya bağımlılığı toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi test sonucuna göre yaş grupları arasında sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır, *F(2,818)=8,001; p<0,05.*

Tablo 36. Yaş Grubu Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları

Yaş Grubu	*Yaş Grubu*	*Ortalama Fark*	*Standart Hata*	*p*
14-16	17-19	,868	3,166	,959
	20-22	-10,146*	3,129	,004

17-19	14-16	-,868	3,166	,959
	20-22	-11,014*	3,056	,001
20-22	14-16	10,146*	3,129	,004
	17-19	11,014*	3,056	,001

* p<0,05

Yapılan istatistiki analize göre, yaş grupları arasında sosyal medya bağımlılığı puanı açısından farklılık gözlenmiştir. 14-16 ve 17-19 yaş arası kişilerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması ile 20-22 yaş arası kişilerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamaları arasında fark gözlemlenmiştir.

3.4.3. Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkeni ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 37. Sosyal Medya Bağımlılığı Puanının Eğitim Düzeyleri (Lise-Üniversite) Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	*Gruplar*	*n*	$\bar{X}$	*Ss*	*t*	*Sd*	*p*
Sosyal Medya Bağımlılığı	Üniversite	417	103,39	37,732	2,743	818,040	,006
	Lise	404	96,40	35,322			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre eğitim düzeyleri lise ve üniversite grupları arasında sosyal medya bağımlılığı toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır, *t(818,040)=2,743; p<0,05.*

Tablo 38. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanının Eğitim Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması

Gruplar	*n*	*Sıralar Ortalaması*	*Sıralar Toplamı*	*M-Whitney U*	*z*	*p*
Üniversite	417	434,73	386,51	74340,500	-2,920	0,003
Lise	404	386,51	156150,50			

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanı sıra ortalaması lise öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puanı sıra ortalamasından daha yüksektir, Mann Whitney U=74340,500;p<0.05.

3.4.4. Fakülte Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 39. Fakülte Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	*Gruplar*	*n*	$\bar{X}$	*Ss*	*t*	*Sd*	*p*
Sosyal Medya Bağımlılığı	İlahiyat	201	91,78	37,758	-6,324	404,133	,000
	Diğer	216	114,20	34,424			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre fakülte değişkeni grupları arasında sosyal medya bağımlılığı toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır, *t(404,133)= -6,324; p<0,05*.

Tablo 40. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanının Eğitim Kategorileri Açısından Mann Whitney U Testi ile Karşılaştırılması

Gruplar	*n*	*Sıralar Ortalaması*	*Sıralar Toplamı*	*M-Whitney U*	*z*	*p*
İlahiyat	201	171,88	34547,00	14246,000	-6,093	0,000
Diğer	216	243,55	52606,00			

Diğer fakültedeki öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puanı sıra ortalaması ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanı sıra ortalamasından daha yüksektir, Mann Whitney U=14246,000;p<0.05.

3.4.5. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 41. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	$\bar{X}$	*Ss*	*Std. hata*	*Alt Sınır*	*Üst Sınır*
1	108	97,72	37,322	3,591	90,60	104,84
2	111	101,59	35,391	3,359	94,94	108,25
3	119	107,55	38,644	3,543	100,54	114,57
4	79	107,41	39,560	4,451	98,54	116,27
Total	417	103,39	37,732	1,848	99,76	107,03

Yapılan istatistiki analize göre fakülte öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarında önemli farklılık görülmemektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerden 1. sınıf öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}$=97,72), 2. sınıf öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}$=101,59), 3. sınıf öğrencilerinin ortalaması ($\bar{X}$=107,55) ve 4. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\bar{X}$=107,41) olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 42. Fakülte Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	7164,645	3	2388,215	1,686	,169
Gruplar İçi	585108,856	413	1416,728		
Toplam	592273,501	416			

* p>0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre fakülte öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının sınıf düzeyi değişkeni gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizi sonucuna göre, fakülte sınıf grupları arasında sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması açısından anlamlı farklılık yoktur, *F(3,413)= 1,686 p>0.05.*

3.4.6. Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 43. Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	$\bar{X}$	*Std. Sapma*	*Std. Hata*	*Alt sınır*	*Üst sınır*
Abdulhakim Ayten İmam Hatip	67	92,55	31,619	3,863	84,84	100,26
Anadolu Erkek İmam Hatip	62	90,29	36,913	4,688	80,92	99,66
İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	65	83,83	34,048	4,223	75,39	92,27

Sosyal Bilimler Lisesi	73	99,33	38,003	4,448	90,46	108,20
Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	67	105,82	32,227	3,937	97,96	113,68
Türk Telekom Fen Lisesi	70	105,09	34,379	4,109	96,89	113,28
Total	404	96,40	35,322	1,757	92,94	99,85

Yapılan istatistiki analizde öğrenim görülen lise değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan öğrencilerden Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ($\overline{X}$=92,55), Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ($\overline{X}$=90,29), İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesine devam eden öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ($\overline{X}$=83,83), Sosyal Bilimler Lisesine devam eden öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ($\overline{X}$=99,33), Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesine devam eden öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ($\overline{X}$=105,82), Türk Telekom Fen Lisesine devam eden öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ($\overline{X}$=105,09), olduğu görülmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde öğrenim görülen lise değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarında farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 44. Öğrenim Görülen Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	***KT***	***Sd***	***KO***	***F***	***p***
Gruplar Arası	25428,913	5	5085,783	4,240	,001
Gruplar İçi	477375,926	398	1199,437		
Toplam	502804,839	403			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analize göre lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamaları arasında okuduğu lise değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizine göre, lise grupları arasında sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması açısından anlamlı bir farklılık vardır, *F(5,398)=* 4,240, *p<0,05.*

Tablo 45. Lise Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Hangi Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (TAMHANE) Sonuçları

Lise	***Lise***	***Ortalama Fark***	***Standart Hata***	***p***
Abdulhakim Ayten İmam Hatip	Anadolu Erkek İmam Hatip	2,262	6,103	,999
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	8,721	6,030	,698
	Sosyal Bilimler Lisesi	-6,777	5,859	,857
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	-13,269	5,984	,232
	Türk Telekom Fen Lisesi	-12,533	5,919	,280
Anadolu Erkek İmam Hatip	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	-2,262	6,103	,999
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	6,460	6,148	,900
	Sosyal Bilimler Lisesi	-9,038	5,981	,657
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	-15,531	6,103	,114
	Türk Telekom Fen Lisesi	-14,795	6,040	,142
İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	-8,721	6,030	,698
	Anadolu Erkek İmam Hatip	-6,460	6,148	,900
	Sosyal Bilimler Lisesi	-15,498	5,906	,094
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	-21,990*	6,030	,004

	Türk Telekom Fen Lisesi	-21,255*	5,966	,005
Sosyal Bilimler Lisesi	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	6,777	5,859	,857
	Anadolu Erkek İmam Hatip	9,038	5,981	,657
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	15,498	5,906	,094
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	-6,492	5,859	,878
	Türk Telekom Fen Lisesi	-5,757	5,794	,920
Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	13,269	5,984	,232
	Anadolu Erkek İmam Hatip	15,531	6,103	,114
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	21,990*	6,030	,004
	Sosyal Bilimler Lisesi	6,492	5,859	,878
	Türk Telekom Fen Lisesi	,735	5,919	1,000
Türk Telekom Fen Lisesi	Abdulhakim Ayten İmam Hatip	12,533	5,919	,280
	Anadolu Erkek İmam Hatip	14,795	6,040	,142
	İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip	21,255*	5,966	,005
	Sosyal Bilimler Lisesi	5,757	5,794	,920
	Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi	-,735	5,919	1,000

Yapılan istatistiki analizde lise değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan liselerden İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesi sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ile Türk Telekom Fen Lisesi ve Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

3.4.7. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 46. Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	*X̄*	*Std. Sapma*	*Std. Hata*	*Alt sınır*	*Üst sınır*
9	113	94,19	37,008	3,481	87,30	101,09
10	101	98,37	35,107	3,493	91,44	105,30
11	92	101,71	36,454	3,801	94,16	109,26
12	98	91,93	32,066	3,239	85,50	98,36
Total	404	96,40	35,322	1,757	92,94	99,85

Yapılan istatistiki analizde lise öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan katılımcıların 9. sınıf öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının ($\overline{X}$=94,19), 10. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\overline{X}$=98,37), 11. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\overline{X}$=101,71) ve 12. sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($\overline{X}$=91,93) olduğu görülmektedir.

Tablo 47. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	5490,101	3	1830,034	1,472	,222
Gruplar İçi	497314,738	400	1243,287		
Toplam	502804,839	403			

* p>0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analizde lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamasının sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizine göre lise sınıf grupları arasında sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur, $F(3,400)= 1,472, p>0,05$.

3.4.8. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 48. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	$\bar{X}$	*Std. Sapma*	*Std. Hata*	*Alt sınır*	*Üst sınır*
Ailemle Kalıyorum	328	98,57	36,740	2,029	94,58	102,56
Devlet Yurdunda Kalıyorum	265	100,75	35,680	2,192	96,44	105,07
Özel Yurtta Kalıyorum	123	101,89	38,722	3,491	94,98	108,81
Öğrenci Evinde Kalıyorum	105	99,98	37,137	3,624	92,79	107,17
Toplam	821	99,95	36,711	1,281	97,44	102,47

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların kaldığı yer değişkenine sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan katılımcılardan ailesiyle kalanların sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}$=98,57), devlet yurdunda kalanların ortalaması ($\bar{X}$=100,75), özel yurtta kalanların ortalaması ($\bar{X}$=101,89) ve öğrenci evinde kalanların ortalamasının ($\bar{X}$=99,98) olduğu görülmektedir.

Tablo 49. Kaldığı Yer Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	1262,377	3	420,792	,311	,817
Gruplar İçi	1103855,675	817	1351,109		
Toplam	1105118,051	820			

* p>0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının kaldığı yer değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizine göre, kaldığı yer değişkeni grupları arasında sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık yoktur, *F(3,817)= 0,311 p>0,05.*

3.4.9. Aylık Gelir Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 50. Aylık Gelir Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puan Ortalaması Dağılımları

	n	$\bar{X}$	*Std. Sapma*	*Std. Hata*	*Alt sınır*	*Üst sınır*
1500 TL'den az	218	96,48	37,089	2,512	91,53	101,43
1500-3000 TL	290	97,92	35,310	2,073	93,84	102,00
3000-5000 TL	198	102,50	37,455	2,662	97,25	107,75
5000 TL'den fazla	115	107,26	37,308	3,479	100,37	114,15
Total	821	99,95	36,711	1,281	97,44	102,47

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların aylık gelir durumu değişkenine göre sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamaları arasında büyük farklılık görülmemektedir. Örneklem grubumuzu oluşturan katılımcılardan 1500 TL'den az gelir düzeyine sahip olanların sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının (X=96,48), 1500-3000 TLgelir düzeyine sahip olanların ortalaması (X=97,92), 3000-5000 TL gelir düzeyine sahip olanların ortalaması (X=102,50) ve 5000 TL'den fazla gelir düzeyine sahip olanların ortalamasının (X=107,26) olduğu görülmektedir.

Tablo 51. Aylık Gelir Değişkenine Göre Sosyal Medya Bağımlılığı Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	*KT*	*Sd*	*KO*	*F*	*p*
Gruplar Arası	11250,775	3	3750,258	2,801	,039
Gruplar İçi	1093867,276	817	1338,883		
Toplam	1105118,051	820			

* p<0,05 KT= Kareler Toplamı Sd= Serbestlik Değeri KO= Kareler Ortalaması

Yapılan istatistiki analizde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının aylık gelir durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak için yapılan tek yönlü varyans analizine göre gelir grupları arasında sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır, $F(3,817)$= 2,801, $p<0,05$.

3.5. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulgular

Tablo 52. Dini Tutum ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanlar Arası Korelasyon Tablosu

(n=821)	***Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanı***	***Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanı***
Dini Tutum Ölçeği Toplam Puanı	-	-0,792**
Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği Toplam Puanı	-0,792**	-

** $p < 0,01$

Dini tutum ölçeği ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puan ortalaması arasında $r = -0,792$ düzeyinde yüksek ve negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puan ortalaması arttıkça, dini tutum ölçeği toplam puan ortalaması azalmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YORUMLAR

Çalışmamızın bu bölümünde dini tutum ve sosyal medya bağımlılığı ile ilgili araştırmadan elde edilen bulguların analizi yapılacaktır. Araştırmamızda belirlenen hipotezlerin sınanması mümkün olacaktır. Böylece konuyla ilgili daha önce yapılmış olan bilimsel çalışmalarla karşılaştırma yapılarak elde ettiğimiz bulgular değerlendirilerek yorum yapılacaktır.

4.1. Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum ve Davranışlar İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Demografik değişkenler arasında ilk olarak cinsiyet değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Cinsiyet değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının 405'i (%49,3) erkek, 416'sı (%50,7) bayandır. Dini tutum puanının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yaptığımız bağımsız grup t testi sonuçlarına göre cinsiyet grupları arasında dini tutum toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Pehlivan, 14-17 yaş grupları üzerinde yapmış olduğu araştırmada kız ve erkek katılımcıların dini tutum düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (Pehlivan, 2002:58).

Boyar, ailesi parçalanmış ve parçalanmamış ergenler üzerinde yapmış olduğu araştırmada kız ve erkek katılımcıların dini tutum düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (Boyar, 2012:42).

Kavas, 15 yaş ve üstü katılımcılar üzerinde yapmış olduğu çalışmada kız ve erkek katılımcıların dini tutum düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (Kavas, 2013:103).

Çoban, lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada kız ve erkek öğrencilerin dini tutum düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (Çoban, 2013:64).

Sain, diyanet ihtisas merkezlerinde eğitim gören kursiyerler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında kadın ve erkek kursiyerlerinin dini tutumlarında herhangi bir anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır (Sain, 2014:86).

Literatürde bizim araştırma bulgularımızdan farklı sonuçlarda yer almaktadır.

Uysal, araştırma görevlileri ile üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Araştırmada erkeklerin dini tutum ve davranış düzeylerinin kızlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir (Uysal, 1996:57).

Apaydın, üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada kız ve erkek katılımcıların dini tutum puanları arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir. Araştırmada erkek katılımcıların dini tutum puanları kızlardan yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır (Apaydın, 2001:122).

Arslan, farklı meslek gruplarında çalışanlar arasında yapmış olduğu araştırmada cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş erkeklerin dini tutum ve davranış düzeylerinin kızlardan yüksek olduğu tespit edilmiştir (Arslan, 2008:111).

Kızların erkeklerden daha duygusal olduğu düşüncesiyle kızların dini tutum puanının erkeklerin dini tutum puanından daha yüksek olduğu düşünülmüştür. Fakat yapmış olduğumuz karşılaştırmada kız ve erkek katılımcılar arasında dini tutum puan

ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu durumda *"Ergenlerde cinsiyet değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kızlarda dini tutum ve davranış düzeyi erkeklerden yüksektir"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Demografik değişkenler arasında ikinci olarak yaş grubu değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Yaş grubu değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının yaş dağılımları incelendiğinde, 253 kişi (%30,8) 14-16 yaş aralığında, 277 kişi (%33,7) 17-19 yaş aralığında, 291 kişi (%35,4) 20-22 yaş aralığındadır. Yaş grupları arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi test sonucuna göre yaş grupları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Kavas, dini inanç ve davranışlara yönelik tutumların yaşa göre farklılık gösterdiği bulgusuna varmıştır (Kavas, 2013:113).

Arslan, yapmış olduğu araştırmada yaş grupları arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir. 36-59 yaş grubunun dini tutum puan ortalamaları diğer yaş gruplarına oranla yüksek, 13-19 yaş grubuna mensup olan katılımcıların dini tutum puan ortalamalarının ise düşük olduğu bulgusuna varılmıştır (Arslan, 2008:105).

Literatürde bizim araştırma bulgularımızdan farklı sonuçlarda yer almaktadır.

Sain, Diyanet Eğitim Merkezindeki kursiyerlerinin yaş gruplarına ait dini tutumlarında herhangi bir anlamlı bir farklılaşma bulmamıştır (Sain, 2014:85).

Apaydın tarafından yapılmış çalışmada üniversite öğrencilerinin yaş gruplarının dini tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Apaydın, 2001:118).

Yaş ilerledikçe insanların sorumlulukları artmaktadır. Özellikle gençlerde iş, evlilik ve askerlik gibi düşünceler gençlerin aklını meşgul ettiğinden yaş ilerledikçe

dini tutum ve davranışlarında düşüş olabileceği düşüncesiyle yaş grupları karşılaştırılmıştır. Yapmış olduğumuz karşılaştırmada yaş grupları arasında dini tutum puan ortalamalarına baktığımızda yaş arttıkça dini tutum puanının düştüğü görülmüştür. Bu durumda *"Ergenlerde yaş değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır."* Şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Bu durumda yaş ilerledikçe ergenlerde dünya meşgaleleri arttığından dini vecibelere pek zaman ayırmadıklarını göstermektedir.

Demografik değişkenler arasında üçüncü olarak eğitim düzeyi değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Eğitim düzeyi lise ve üniversite değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının 417 (%50,8)'si üniversite öğrencisi, 404 (%49,2)'ü lise öğrencisidir. Dini tutum puanının eğitim düzeyleri lise ve üniversite değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucuna göre eğitim düzeyleri lise ve üniversite grupları arasında dini tutum toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Kavas'ın dini inanç ve davranışlara yönelik tutumların eğitim durumuna göre farklılık gösterdiği bulgusuna varmıştır. Araştırmada genel olarak eğitim düzeyi yükseldikçe dini tutum puanının ters orantılı olarak düştüğü bulgusuna varılmıştır (Kavas, 2013:111).

Arslan, eğitim düzeylerine göre yapmış olduğu analizde gruplar arasındaki dini tutum puanlarında önemli derecede farklılık bulunmuştur. Lise mezunlarının dini tutum ve davranış puanı üniversite mezunlarının dini tutum ve davranış puanından yüksek çıkmıştır (Arslan, 2008:107).

Üniversite öğrencilerinin aileden uzak oldukları için rehavete kapıldıklarından dini tutum ve davranışlarda düşüş olabileceği düşüncesiyle yapmış olduğumuz eğitim dizeyi karşılaştırmasında lise öğrencilerinin dini tutum puanı üniversite öğrencilerinin dini tutum puanından yüksek çıkmıştır. Bu durum *"Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. Lise öğrencilerinde dini tutum ve*

davranış düzeyi daha yüksektir" şeklindeki hipotezimizi doğrulanmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe ders yoğunluğu ve aileden uzak kalma gibi durumlar dini tutumlardan uzaklaşmaya sebebiyet vermektedir.

Demografik değişkenler arasında dördüncü olarak fakülte değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Eğitim düzeyi fakülte değişkenine göre yapılan analizde 417 öğrencinin 201 (%48,2)'i ilahiyat fakültesi öğrencisi, 216 (%50,8)'ı farklı fakülte öğrencisidir. Dini tutum puanının fakülte değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçlarına göre fakülte değişkeni ile dini tutum toplam puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Apaydın'ın yapmış olduğu araştırmada ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin dini tutum puanı ile diğer fakültelerde okuyan öğrencilerin dini tutum puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin diğer fakültede öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek bir dini tutuma sahip olduğu bulgusuna varılmıştır (Apaydın, 2001:115).

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin din ağırlıklı eğitim aldıkları göz önünde bulundurularak ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilerin dini tutum puanlarının diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden daha yüksek olabileceği düşüncesiyle yapmış olduğumuz karşılaştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalaması diğer fakülte öğrencilerinin dini tutum puan ortalamasından daha yüksek çıkmıştır. Bu durum *"Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu fakülte değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. İlahiyat fakültesinde okuyan ergenlerin dini tutum ve davranış düzeyleri yüksektir"* hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu durum çocukluk ve ergenlik döneminden itibaren okullarda alınan din eğitiminin gençlerin dini tutumlarına olumlu etki ettiğini göstermektedir.

Demografik değişkenler arasında beşinci olarak fakülte sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Üniversite öğrencilerinin sınıf değişkenine göre yapılan analizde 417 üniversite öğrencinin sınıf dağılımları incelendiğinde, 108 kişi

(%25,9) 1. sınıfta, 111 kişi (%26,6) 2. sınıfta, 119 kişi (%28,5) 3. sınıfta, 79 kişi (%18,9) 4. sınıfta okumaktadır. Sınıflar arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre sınıflar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yapılan analize göre fakülte öğrencilerinin sınıf düzeyi düzeyi arttıkça dini tutum puan ortalaması düşmektedir. Bu durumda *"Ergenlerde öğrenim görülen üniversite öğrencisi sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Demografik değişkenler arasında altıncı olarak lise düzeyi değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Eğitim düzeyi lise değişkenine göre yapılan analizde 404 öğrencinin 67'si (%16,6) Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesinde, 62'si (%15,3) Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesinde, 65'i (%16,1) İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesinde, 73'ü (%18,1) Sosyal Bilimler Lisesinde, 67'si (%16,6) Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesinde, 70'i (%17,3) Türk Telekom Fen Lisesinde eğitim görmektedir. Liseler arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre liseler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Apaydın'ın yaptığı araştırmada imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalamaları diğer lise öğrencilerine göre daha yüksek bulunmuştur (Apaydın, 2001:131).

Kavas'ın imam hatip lisesinden din eğitimi alanlar ve almayanlar arasında istatistiki olarak yaptığı karşılaştırmada anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. İmam hatip lisesinden din eğitimi alanların dini tutumları almayanlara oranla daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır (Kavas, 2013:119).

Literatürde bizim araştırma bulgularımızdan farklı sonuçlarda yer almaktadır.

Boyar'ın yapmış olduğu araştırmada ise imam hatip lisesinin dini tutum puan ortalaması diğer lise türleri ile karşılaştırıldığında imam hatip lisesi ile fen lisesi ve özel lise arasında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir (Boyar, 2012:44).

Çoban'ın yapmış olduğu araştırmaya baktığımızda da imam hatip lisesinin dindarlık puan ortalaması ile diğer lise türleriyle karşılaştırıldığında istatistiksel olarak önemli bir fark görülmemiştir (Çoban, 2013:64).

İmam hatip lisesi öğrencilerinin din ağırlıklı eğitim aldıkları göz önünde bulundurularak imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin dini tutum puanlarının diğer liselerde okuyan öğrencilerden daha yüksek olabileceği düşünülmüştür. Yapmış olduğumuz karşılaştırmada imam hatip lisesi öğrencilerinin dini tutum puan ortalaması diğer liselerde öğrencilerinin dini tutum puan ortalamasından daha yüksek çıkmıştır. Lise değişkeni puan ortalamalarına baktığımızda genel olarak imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin puan ortalaması diğer lisede okuyan öğrencilerin puan ortalamasından daha yüksek çıkmıştır. Bu durum "*Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. İmam hatip liselerinde okuyan ergenlerin dini tutum ve davranış düzeyleri yüksektir*" hipotezimizi doğrulamaktadır.

Ayrıca imam hatip liseleri arasında puan ortalamasına baktığımızda Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesi ($\overline{X}$=126,81) ve İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesi ($\overline{X}$=128,62) ortalamalarının yüksek, Abdulhakim Ayten (karma) İmam Hatip Lisesi ($\overline{X}$=117,87) puanın düşük olması karma eğitimin dini tutuma negatif yönde etki ettiğini söyleyebiliriz.

Demografik değişkenler arasında yedinci olarak lise sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Lise öğrencilerinin sınıf değişkenine göre yapılan analizde 404 lise öğrencisinin sınıf dağılımları incelendiğinde, 113 kişi (%28,0) 9. sınıfta, 101 kişi (%25,0) 10. sınıfta, 92 kişi (%22,8) 11.sınıfta, 98 kişi (%24,3) 12. sınıfta okumaktadır. Sınıflar arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre sınıflar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu durumda "*Ergenlerde öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkeni*

ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ilişki yoktur" şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Çoban'ın yapmış olduğu çalışmada dini tutum puanı ile lise öğrencileri sınıf düzeyi değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır (Çoban, 2013:65).

Demografik değişkenler arasında sekizinci olarak kaldığı yer değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Kaldığı yer değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcıdan 328 kişi (%40,0) ailesiyle, 265 kişi (%32,2) devlet yurdunda, 123 kişi (%15,0) özel yurtta, 105 kişi (%12,8) öğrenci evinde kalmaktadır. Kaldığı yer değişkenleri arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre kaldığı yer değişkenleri arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Ergenlerin kaldığı yer değişkenine göre dini tutum ve davranışlarında farklılık olmayacağı düşünülmüştür. Bu durumda *"Ergenlerde kaldığı yer değişkeni ile dini tutum ve davranış arasında anlamlı ilişki yoktur"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Demografik değişkenler arasında dokuzuncu olarak aile gelir düzeyi değişkeni ile dini tutum puanı ele alınmıştır. Ailenin gelir düzeyi değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının gelir dağılımları incelendiğinde, 218 kişi (%26,6) 1500 TL'den az gelire, 290 kişi (%35,3) 1500-3000 TL gelire, 198 kişi (%24,1) 3000-5000 TL gelire, 115 kişi (%14,0) 5000 TL'den fazla gelire sahiptir. Gelir düzeyi değişkenleri arasında dini tutum ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre katılımcıların dini tutum ölçeği puan ortalamasının aylık gelir durumu değişkenine istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 28). 1500 TL'den az ve 1500-3000 TL aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalaması ile 3000-5000 ve 5000 TL'den fazla aylık gelir

durumuna sahip olanların dini tutum ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçların yer görülmektedir.

Pehlivan, 14-17 yaş grubu öğrencileri arasında yapmış olduğu çalışmada ailenin aylık gelir düzeyleri ile dini tutum arasında anlamlı farklılık tespit etmiştir. Gelir düzeyi yüksek olanların dini tutum puanları düşük bulunmuştur (Pehlivan, 2002:61).

Literatürde bizim araştırma bulgularımızdan farklı sonuçlarda yer almaktadır.

Boyar'ın yaptığı araştırmada aile gelir düzeyi ile dini tutum düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Boyar, 2012:54).

Kavas'ın yapmış olduğu araştırmada aile gelir düzeyi ile dini tutum düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Kavas, 2013:110).

Ailenin gelir düzeyi yüksek olması ergenlerin her istediklerine sahip olmalarını da beraberinde getirmektedir. Her istediğine sahip olan ergenlerde dini tutum ve davranışların düşük olabileceği düşünülmüş ve katılımcılar ailenin gelir düzeyine göre karşılaştırılmıştır. Ailenin gelir düzeyine göre yapmış olduğumuz karşılaştırmada 1500 TL'den az ve 1500-3000 TL aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum puan ortalaması ortalamanın üstündeyken 3000-5000 ve 5000 TL'den fazla aylık gelir durumuna sahip olanların dini tutum puan ortalaması ortalamanın altındadır. Bu durumda *"Ergenlerde ailenin gelir düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışları arasında anlamlı ilişki vardır. Ailenin gelir düzeyi yüksek olanların dini tutumları düşüktür"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır. Ailede gelir düzeyinin artması çocuklarına her istediklerini alma gücünü arttırmaktadır. Bu durum çocukların farklı şeylerle daha fazla zaman geçirmelerine ve dini tutum ve davranışlardan uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir.

4.2. Demografik Değişkenlere Göre Sosyal Medya Bağımlılığı İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Demografik değişkenler arasında ilk olarak cinsiyet değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Cinsiyet değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının 405'i (%49,3) erkek, 416'sı (%50,7) bayandır. Sosyal medya bağımlılığı puanının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yaptığımız bağımsız grup t testi sonuçlarına göre cinsiyet grupları arasında sosyal medya bağımlılığı toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Şeker, 18 yaş üstü katılımcılar üzerinde yapmış olduğu çalışmada sosyal medya bağımlılığı düzeyinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulgusuna varmıştır. Araştırmada kadın katılımcıların sosyal medya bağımlılık düzeyi erkek katılımcılardan daha yüksek çıkmıştır (Şeker, 2018:60).

Çoban, lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada internet bağımlılık ölçeği puan ortalaması ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada erkek katılımcıların internet bağımlılık ölçeği puan ortalaması, kız katılımcıların internet bağımlılık ölçeği puan ortalamasından daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır (Çoban, 2013:72).

Literatürde bizim bulgularımızdan farklı sonuçlar elde etmiş araştırmalarda yer almaktadır.

Tutgun-Ünal, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığını incelemek için yapmış olduğu çalışmada kız ve erkek katılımcılar arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tutgun-Ünal, 2015:158)

Ateş, İstanbul'da okuyan üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuca ulaşılmamıştır (Ateş, 2018:36).

Şentürk, Gazi Üniversitesi Psikiyatri Poliklinikliğinde yapmış olduğu çalışmada katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmadığını tespit etmiştir (Şentürk, 2017:44).

Kızların erkeklere göre daha titiz ve sorumluluk sahibi oldukları için sosyal medyada daha az zaman geçirdikleri düşünülmüştür. Fakat araştırmamızda sosyal medya bağımlılığı puan ortalamalarına baktığımızda kızların sosyal medya bağımlılık puanı ile erkek sosyal medya bağımlılık puanı arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu durumda *"Ergenlerde cinsiyet değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kızlarda sosyal medya bağımlılığı düzeyi erkeklerden düşüktür"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Demografik değişkenler arasında ikinci olarak yaş grubu değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Yaş grubu değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının yaş dağılımları incelendiğinde, 253 kişi (%30,8) 14-16 yaş aralığında, 277 kişi (%33,7) 17-19 yaş aralığında, 291 kişi (%35,4) 20-22 yaş aralığındadır. Yaş grupları arasında Sosyal medya bağımlılığı toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre yaş grupları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir. Araştırmada 14-16 ve 17-19 yaş arası kişilerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması ile 20-22 yaş arası kişilerin sosyal medya bağımlılığı ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Altayef, çalışmasında sosyal medya bağımlılığının yaşlara göre anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada öğrencilerin yaşı arttıkça sosyal medya bağımlılığının da arttığı bulgusuna varılmıştır (Altayef, 2018:20).

Şeker, sosyal medya bağımlılığı düzeyleri arasında yaşa göre anlamlılık düzeyinde farklılık olduğu bulgusuna varılmıştır. Araştırmada 21 yaş ve altı katılımcıların sosyal medya bağımlılığı düzeylerinin 22-31 yaş arası yaş ve üstü katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür (Şeker, 2018:62).

Şentürk, yapmış olduğu çalışmada sosyal medya bağımlılığı düzeyine göre yaş grupları arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada erken erişkinlik dönemlerindekilerde sosyal medya bağımlılığı daha fazla olduğu görülmüştür (Şentürk, 2017:44).

Literatürde bizim bulgularımızdan farklı sonuçlar elde etmiş araştırmalarda yer almaktadır.

Tutgun-Ünal, çalışmasında yaş grup ortalamaları arasında anlamlı fark bulmamıştır (Tutgun- Ünal, 2015:159).

Ateş'in yapmış olduğu çalışmada yaş grup ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır (Ateş, 2018:38).

Son zamanlarda her yaş grubunun teknolojik aletlere (akıllı telefon, tablet, bilgisayar, vs.) rahatlıkla erişebileceği göz önünde bulundurularak yaş grupları arasında sosyal medya bağımlılık puan ortalaması arasında farklılık olmayacağı düşünülmüştür. Fakat yaş grupları arasında yapmış olduğumuz karşılaştırmada 14-16 ve 17-19 yaş aralığındaki katılımcıların sosyal medya bağımlılık puan ortalamaları düşük, 20-22 yaş arası katılımcıların sosyal medya puan ortalamaları yüksek bulunmuştur. Bu durumda *"Ergenlerde yaş değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur*" şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Yaş ilerledikçe teknolojik aletlere sahip olma imkanı arttığı için ileri yaştaki ergenler teknolojik aletlere sahip olarak sosyal medyada daha fazla zaman geçirmektedir.

Demografik değişkenler arasında üçüncü olarak eğitim düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Eğitim düzeyleri lise ve üniversite değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının 417 kişi (%50,8) üniversite öğrencisi iken, 404 kişi (%49,2) lise öğrencisidir. Sosyal medya bağımlılığı puanının eğitim düzeyleri lise ve üniversite değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucuna göre eğitim düzeyleri lise ve üniversite grupları arasında sosyal medya bağımlılığı toplam puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Şentürk, eğitim seviyesi açısından sosyal medya bağımlılığını değerlendirildiğinde anlamlı bir farklılık olduğunu tespit emişir. Çalışmasında eğitim seviyesi yüksek kişilerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri eğitim düzeyi düşük olanlara oranla daha yüksek çıkmıştır (Şentürk, 2017:44).

Şeker, yapmış olduğu çalışmasında eğitim durumuna göre sosyal medya bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı derecede farklılık olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumu lise ve altı olan katılımcıların sosyal medya bağımlılığı düzeylerinin eğitim durumu üniversite ile yüksek lisans ve üzeri olan katılımcıların daha yüksek olduğu bulgusuna varılmıştır (Şeker, 2018:66).

Genel olarak ebeveynler lise çağındaki çocuklarına teknolojik aletler (akıllı telefon, tablet, bilgisayar vs.) almakta çekingen davranmaktadır. Fakat çocuklar üniversiteye başladıklarında gerek aileden uzak olduklarından gerekse derslerine yardımcı olması düşüncesiyle çocuklarına teknolojik aletleri (akıllı telefon, tablet, bilgisayar vs.) aldıkları görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı lise düzeyindeki öğrencilere göre daha yüksel olabileceği düşünülmüştür. Eğitim düzeyi değişkenine göre yaptığımız araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanı ortalamanın üstündeyken lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanı ortalamanın altında çıkmıştır. Bu durum *"Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. Lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı düzeyi daha düşüktür"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Üniversitede okuyan öğrenciler gerek dersler için gerekse aileden uzak oldukları için akıllı telefon, bilgisayar, tablet gibi teknolojik aletlere sahip olmaktadırlar. Bu durum üniversitede okuyan ergenlerin sosyal medya kullanımını arttırmaktadır.

Demografik değişkenler arasında dördüncü olarak fakülte değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Eğitim düzeyi fakülte değişkenine göre yapılan analizde 417 öğrencinin 201 (%48,2)'i ilahiyat fakültesi öğrencisi, 216

(%50,8)'sı farklı fakülte öğrencisidir. Soysal medya bağımlılığı puanının fakülte değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçlarına göre fakülte değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı toplam puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Araştırmada diğer fakülte öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanı ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı puanından yüksek çıkmıştır.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı kısmen destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Tutgun-Ünal, yapmış olduğu çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının fakültelere göre farklılık gösterdiği bulgusuna varmıştır. Araştırmada fen-edebiyat fakültesine, eğitim fakültesine ve iletişim fakültesinde okuyan öğrencilerin mühendislik fakültesinde okuyan öğrencilere oranla daha fazla sosyal medya bağımlısı olduğu tespit edilmiştir. Diğer fakülteler de ise anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır (Tutgun-Ünal, 2015:170).

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin din ağırlıklı eğitim aldıkları için dini konulara daha titiz davranmakta ve zamanlarını dini faaliyetlerde geçirdikleri görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düşük olabileceği düşünülmüştür. Fakülte değişkenine göre yaptığımız araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık puan ortalaması diğer fakültede okuyan öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamalarına göre düşük çıkmıştır. Bu durum *"Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu fakülte değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. İlahiyat fakültesinde okuyan ergenlerin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri düşüktür"* hipotezimizi doğrulamaktadır.

Demografik değişkenler arasında beşinci olarak fakülte sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Fakülte öğrencilerinin sınıf değişkenine göre yapılan analizde 417 öğrencinin sınıf dağılımları incelendiğinde, 108 kişi (%25,9) 1. sınıfta, 111 kişi (%26,6) 2. sınıfta, 119 kişi (%28,5) 3. sınıfta, 79 kişi (%18,9) 4. sınıfta okumaktadır. Sınıflar arasında sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız

örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre sınıflar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu durumda *"Ergenlerde öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Demografik değişkenler arasında altıncı olarak lise değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Lise değişkenine göre yapılan analizde 404 lise düzeyinde katılımcının 67'si (%16,6) Abdulhakim Ayten İmam Hatip Lisesinde, 62'si (%15,3) Anadolu Erkek İmam Hatip Lisesinde, 65'i (%16,1) İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesinde, 73'ü (%18,1) Sosyal Bilimler Lisesinde, 67'si (%16,6) Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesinde, 70'i (%17,3) Türk Telekom Fen Lisesinde eğitim görmektedir. Liseler arasında sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre liseler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Örneklem grubumuzu oluşturan liselerden İbrahim Hakkı Kız İmam Hatip Lisesi sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması ile Türk Telekom Fen Lisesi ve Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesi sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bunla beraber lise değişkeni puan ortalamalarına baktığımızda genel olarak imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması diğer lisede okuyan öğrencilerin puan ortalamasından düşük çıkmıştır.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Çoban, internet bağımlılık ölçeği puan ortalaması ile öğrenim görülen okul türü değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulgusuna varılmıştır. İmam-hatip lisesi öğrencilerinin sosyal medya puan ortalamaları diğer liselere oranla düşük çıkmıştır (Çoban, 2013:73).

Konu ile ilgili literatürde bizim bulgularımızdan farklı sonuçlar elde etmiş araştırmalarda yer almaktadır.

Gürültü, çalışmasında lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanlarının okul türü değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Gürültü, 2016: 65).

İmam hatip lisesi öğrencilerinin din ağırlıklı eğitim aldıkları için dini konulara daha titiz davranmakta ve zamanlarını dini faaliyetlerde geçirdikleri görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı düşük olabileceği düşünülmüştür. Lise değişkenine göre yaptığımız araştırmada imam hatip lisesi öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık puan ortalaması diğer liselerde okuyan öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı puan ortalamalarına göre düşük çıkmıştır. Bu durum *"Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. İmam hatip liselerinde okuyan ergenlerin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri düşüktür"* hipotezimizi doğrulamaktadır.

Demografik değişkenler arasında yedinci olarak lise düzeyi sınıf değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Lise öğrencilerinin sınıf değişkenine göre yapılan analizde 404 öğrencinin sınıf dağılımları incelendiğinde, 113 kişi (%28,0) 9. sınıfta, 101 kişi (%25,0) 10. sınıfta, 92 kişi (%22,8) 11. sınıfta, 98 kişi (%24,3) 12. sınıfta okumaktadır. Sınıflar arasında sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puanı açısından farklılığın olup olmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız örnekler için tek yönlü varyans analizi sonucuna göre sınıflar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu durumda *"Ergenlerde öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Gürültü, yapmış olduğu çalışmada sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanlarının lise öğrencilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Gürültü, 2016: 75).

Altayef, yapmış olduğu çalışmada ise sosyal medya bağımlılığının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Araştırmada sınıf düzeyi arttıkça sosyal medya bağımlılığının arttığı bulgusuna varılmıştır Altayef, 2018:32).

Çoban, sınıf düzeyi değişkeni ile internet bağımlılık ölçeği puan ortalaması arasında istatistiksel olarak kısmen anlamlı farklılık tespit edilmiştir (Çoban, 2013:74).

Demografik değişkenler arasında sekizinci olarak kaldığı yer değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Kaldığı yer değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcıdan 328 kişi (%40,0) ailesiyle, 265 kişi (%32,2) devlet yurdunda, 123 kişi (%15,0) özel yurtta, 105 kişi (%12,8) öğrenci evinde kalmaktadır. Yapılan analizde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının kaldığı yer değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Bu durumda *"Ergenlerde kaldığı yer değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur*" şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Demografik değişkenler arasında dokuzuncu olarak ailenin gelir düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılık puanı ele alınmıştır. Ailenin gelir düzeyi değişkenine göre yapılan analizde 821 katılımcının gelir dağılımları incelendiğinde, 218 kişi (%26,6) 1500 TL'den az gelire, 290 kişi (%35,3) 1500-3000 TL gelire, 198 kişi (%24,1) 3000-5000 TL gelire, 115 kişi (%14,0) 5000 TL'den fazla gelire sahiptir. Yapılan analizde katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ölçeği puan ortalamasının aylık gelir durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. 1500 TL'den az aylık gelir durumuna sahip olanların sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalaması ile 5000 TL'den fazla aylık gelir durumuna sahip olanların sosyal medya bağımlılık ölçeği puan ortalaması arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Şeker, yapmış olduğu araştırmada sosyal medya bağımlılığı düzeyleri arasında aylık gelire göre anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir. Yüksek aylık

gelire sahip katılımcıların sosyal medya bağımlılık düzeyi düşük çıkmıştır. (Şeker, 2018:69).

Ateş, yapmış olduğu çalışmada sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanlarının aile gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Ateş, 2018:40)

Çoban'ın yapmış olduğu çalışmada ise sosyal medya bağımlılığı ölçeği puanlarının aile gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Çoban, 2013:76).

Aile gelir düzeyi arttıkça ebeveynlerin çocuklarına teknolojik aletleri alma imkan bulmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak aile gelir düzeyi yüksek olanlarda sosyal medya bağımlılığı puan ortalaması yükselebileceği düşünülmüştür. Aile gelir düzeyi değişkenine göre yapmış olduğumuz karşılaştırmada ailenin gelir düzeyi arttıkça sosyal medya bağımlılığının da arttığı görülmüştür. Bu durumda *"Ergenlerde ailenin gelir düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. Ailenin gelir düzeyi düşük olanların sosyal medya bağımlılıkları düşüktür"* şeklindeki hipotezimiz doğrulanmaktadır.

4.3. Dini Tutum ve Davranışlar İle Sosyal Medya Bağımlılığı İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Dini tutum ve davranışlar ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği arasında ilişki olup olmadığını ölçmek için yapılan toplam puanlar arası korelasyona baktığımızda dini tutum ölçeği ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puan ortalaması arasında r = -0,792 düzeyinde yüksek ve negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulgusuna varılmıştır. Araştırmada sosyal medya bağımlılığı arttıkça dini tutum ve davranışlarda azalmakta olduğu tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili literatür araştırıldığında bizim araştırma bulgularımızı kısmen destekler nitelikte sonuçlar yer almaktadır.

Çoban'ın yapmış olduğu "*Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sanal Bağımlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma"* konulu çalışmasında dindarlık ile internet-

bilgisayar bağımlılığı arasında anlamlı olacak derecede kuvvetli olmayan negatif yönde bir ilişki bulgusuna varılmıştır (Çoban, 2013:100).

Bodur (2017), yapmış olduğu *"İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi"* konulu çalışmada ise ilahiyat öğrencileri bireysel olarak değerlendirilmiştir. Araştırmada ilahiyat öğrencilerinin dindarlık ortalamaları yüksek, sosyal medya kullanımı ortalama düzeydedir. Dindarlık ile sosyal medya kullanımı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulgusuna varılmamıştır.

Son zamanlarda hemen hemen her yaş grubunun sosyal medya ile bir bağlantısı bulunmaktadır. Özellikle ergen grubuna baktığımızda sosyal medyayı aktif kullandıkları ve bazen de aşırıya gittikleri görülmektedir. Bununla beraber ergenlerde görülen dini zayıflık konusunda sosyal medya bağımlılığının etkisi olabileceği düşünülmüş ve soysa medya bağımlılığı ile dini tutum ve davranışlar arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmamızda dini tutum ölçeği ile sosyal medya bağımlılığı ölçeği toplam puan ortalaması arasında yüksek ve negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Bu durumda "*Ergenlerde dini tutum ve davranışlar ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır. Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı artıkça dini tutum ve davranışlar azalmaktadır"* şeklinde olan ana hipotezimiz doğrulanmıştır.

SONUÇ

Araştırmamızın bu bölümünde elde edilen bulgular genel olarak yorumlandıktan sonra dini tutum ve davranışlar ile sosyal medya bağımlılığı hakkında sonuç ve öneriler sunulmuştur.

Siirt merkezde gerçekleştirilen araştırmamız 821 ergen üzerinde uygulanmıştır. Araştırmamıza katılan katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda 405'i erkek, 416'sı bayandır. Yaş grubu değişkenine baktığımızda ise katılımcıların 253'ü 14-16, 277'si 17-19, 291'i 20-22 yaş aralığındadır. Eğitim durumu düzeyine baktığımızda katılımcıların 417'si üniversite öğrencisi, 404'ü lise öğrencisidir.

Çalışmamızda ana hipotez olarak sosyal medya bağımlılığı ile dini tutum ve davranış arasındaki ilişki araştırılmıştır. Aralarında anlamlı ilişki olduğu düşüncesi ergenler üzerinde yapılan bu çalışmanın ana konusunu oluşturmuştur.

Buna ek olarak ergenlerde dini tutum ve davranış seviyesinin ve sosyal medya bağımlılık seviyesinin cinsiyet, yaş grubu, öğrenim düzeyi, lise, lise sınıf düzeyi, fakülte, fakülte sınıf düzeyi, kaldığı yer ve ailenin aylık gelir düzeyi gibi demografik değişkenler arası farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmamızın amacı olan sosyal medya bağımlılığının ergenlerde dini tutum ve davranışlarla ilişkisi konusu ana problemi *"ergenlerde dini tutum ve davranışların sosyal medya bağımlılığıyla ilişkisi var mıdır?*" çerçevesinde incelenmiştir. 821 katılımcı üzerinde yaptığımız araştırmada dini tutum ölçeği ile sosyal medya bağımlığı ölçeği puan ortalamaları arasında yüksek düzeyde anlamlı ve negatif yönde

ilişki tespit edilmiştir. Bu durumda sosyal medya bağımlılığı arttıkça dini tutum ve davranışlarda düşüş meydana gelmektedir.

Çalışmamız öncelikle araştırmamızın birinci alt problemi olan "*ergenlerin dini tutumları demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?"* çerçevesinde incelenmiştir. Demografik değişkenler göz önünde bulundurularak yaptığımız araştırmada cinsiyet, kaldığı yer ve lise sınıf düzeyi değişkeni dini tutum puanları arasında farklılık bulunmamıştır. Yaş grubu, eğitim düzeyi, fakülte, lise, fakülte sınıf düzeyi ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri dini tutum puanları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Çalışmamız daha sonra ikinci alt araştırmamızın problemi olan e*rgenlerin sosyal medya bağımlılıkları demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?"* çerçevesinde incelenmiştir. Demografik değişkenler göz önünde bulundurularak yaptığımız araştırmada cinsiyet, fakülte sınıf düzeyi, lise sınıf düzeyi ve kaldığı yer değişkeni sosyal medya puan ortalaması arasında farklılık bulunmamıştır. Yaş grubu, eğitim düzeyi, fakülte, lise ve ailenin gelir düzeyi değişkenleri sosyal medya puan ortalaması arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Araştırmamızda test edilmiş bir ana hipotez 18 alt hipoteze ait kabul ve ret durumları aşağıda tablo halinde verilmiştir. Buna göre 15 hipotez kabul edilmiş, 4 hipotez reddedilmiştir.

Tablo 53. Araştırma Kapsamında Test Edilen Hipotezlerin Kabul/Ret Durumu

HİPOTEZLER	**Sonuç**
Ergenlerde dini tutum ve davranışlar ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif yönde ilişki vardır.	**Kabul**
Ergenlerde cinsiyet değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kızlarda dini tutum ve davranış düzeyi erkeklerden yüksektir.	**Ret**
Ergenlerde yaş değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı	**Kabul**

farklılık vardır.	
Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. Lise öğrencilerinde dini tutum ve davranış düzeyi daha yüksektir.	**Kabul**
Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu fakülte değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. İlahiyat fakültesinde okuyan ergenlerin dini tutum ve davranış düzeyleri yüksektir.	**Kabul**
Ergenlerde öğrenim görülen fakülte sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Ret**
Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık vardır. İmam hatip liselerinde okuyan ergenlerin dini tutum ve davranış düzeyleri yüksektir.	**Kabul**
Ergenlerde öğrenim görülen lise sınıf düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Kabul**
Ergenlerde kaldığı yer değişkeni ile dini tutum ve davranışlar arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Kabul**
Ergenlerde ailenin gelir düzeyi değişkeni ile dini tutum ve davranışları arasında anlamlı farklılık vardır. Ailenin gelir düzeyi yüksek olanların dini tutumları düşüktür.	**Kabul**
Ergenlerde cinsiyet değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kızlarda sosyal medya bağımlılığı düzeyi erkeklerden düşüktür.	**Ret**
Ergenlerde yaş değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Ret**
Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu eğitim düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. Lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı düzeyi daha düşüktür.	**Kabul**

Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu fakülte değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. İlahiyat fakültesinde okuyan ergenlerin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri düşüktür.	**Kabul**
Ergenlerde öğrenim görülen fakülte sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Kabul**
Ergenlerde öğrenim görmekte olduğu lise değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı anlamlı farklılık vardır. İmam hatip liselerinde okuyan ergenlerin sosyal medya bağımlılığı düzeyleri düşüktür.	**Kabul**
Ergenlerde öğrenim görülen lise sınıf düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Kabul**
Ergenlerde kaldığı yer değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık yoktur.	**Kabul**
Ergenlerde ailenin gelir düzeyi değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklılık vardır. Ailenin gelir düzeyi düşük olanların sosyal medya bağımlılığı düşüktür.	**Kabul**

Araştırmamızda elde edilen sonuçlar ve araştırma süreci göz önüne bulundurularak, sosyal medyada bağımlılığı ve dini tutum ve davranışlar konusunda çalışma yapacaklar için birtakım öneriler sunulmuştur. Bunlar:

1- Araştırmamızda sosyal medya bağımlılığının dini tutum ve davranışlarla ilişkisini ölçmek için iki ayrı ölçek kullanılmıştır. Soysal medya bağımlılığının dini tutum ve davranışlara etkisini net bir şekilde ortaya çıkartacak tek ölçek geliştirilebilir.

2- Araştırmamız lise ve üniversite öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Sosyal medya bağımlılığı ile dini tutum ve davranışlara konusunda daha net veriler elde edebilmek için daha farklı ve geniş örneklem grubu üzerinde araştırma yapılabilir.

3- Araştırmamızda demografik değişkenler arasında “ilişki durumu” maddesi eklenmemiştir. Konu ile ilgili yapılacak çalışmalarda ilişki durumunu eklenerek sosyal medya bağımlılığı ve dini tutum ile aralarında anlamlı ilişki araştırılabilir.

4- Araştırmamızda sosyal medya bağımlılığının dini tutuma ile ilişkisi araştırılmıştır. Son yıllarda farklı davranış bağımlılıkları hızla artmaktadır. Benzer bir araştırma davranıl bağımlılıklarının dini tutuma etkisi hakkında çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abanoz, S. (2008). *6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği*). Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Abdulbaki, M. F. (1364). El-Mu'cem El-Mufehres Li Elfaz El-Kur'an El-Kerim. Mısır: Derul Kutup Neşriyat

Acar, M. C. (2015). S. Freud"un Din İle İlgili Görüşlerinin Analizi *Sosyal Bilimler Genç Akademisyenler Sempozyumu* 18-9 Mayıs s.177-187

Açar, R. S. (2016). *Televizyonun Ergenin Din Algisi Ve Ahlaki Tutumu Üzerindeki Etkisi (Muş İli Örneği).* Yüksek lisans tezi. Bursa: uludağ üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü

Ağılkaya, Z. (2008). *İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akçan, E. ve Diğerleri (1999) Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci *The Journal of Turkish Family Physician*; 3(4):10-16

Allport, G., Gillespie, J., Young, J. (1948). "The Religion of the Post-War College Student", *Journal of Psychology*, Cilt 25, Sayı 1, s. 3–33.

Altayef, H. A. A. (2018). *Sosyal Medya Bağımlığının Ve Kullanım Amaçlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi* Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Andiç, S. (2013). *Ergenlik Döneminde Zihni Meşgul Eden Konularla İlişkili Değişkenler: Bağlanma Tarzlari, Öz-Şefkat Ve Psikolojik Belirtiler.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Andreassen, C. S. (2012). Development of a facebook addiction scale. *Psychological Reports,* 2012, 110, 2, 501-517.

Andreassen, C. S. (2015). Online Social Network Site Addiction: A Comprehensive Review. *Current Addiction Reports*, 2 (2), 175-184.

Apaydın, H. (2001). *Kişilik Özelliklerinin Dini Tutum ve Davranışlara Etkisi,* Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Apaydın, H. (2002). Burçların Dini Tutum ve Davranışlarla İlişkisi, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, sayı, 3, s. 183-206

Arıkan, D. Çelebioğlu, A. Güdücü Tüfekçi, F. (2013). Çocukluk Dönemlerinde Büyüme ve Gelişme. Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi.

Arslan, H. (2008). *Ekonomik Kalkınmada Dinsel Tutum ve Davranışların Çift Yönlü Rolü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arslan, H. (2009). Dini Tutumların Oluşum, Gelişim ve Değişimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9* (1), 77-96.

Aslan, S. ve Demirtaş, H. E. (2017) Genç ve Ergenlerde Madde Denemeleri Ve Bağımlılığı. Erişim Tarihi 29.03.2019 https://www.drselcukaslan.com/genc-ve-ergenlerde-madde-denemeleri-ve-bagimliligi/

Atay, H. (1957). İslam'dan önce Arap Yarımadasında Putperestlik ve Yayılışı, *E.Ü.İ.F.D*. Say.5, s.80-98

Ateş, P. (2018). *Üniversite Öğrencilerinde Duygusal Zekanın Sosyal Medya Bağımlılığına Etkisi* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avcı, M. (2006). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 7, Sayı 1, S. 39 - 63

Aydın, A. R. (1995) *Dini İnkarın Psiko-Sosyal Nedenleri.* Doktora Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, C. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutum İle Hayattaki Anlam Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *İnsan ve Toplum İlimleri Araştırmaları Dergisi* c.6 s.4 say. 89-108

Aydın, Y. (2011). *Liselerde Bilgisayar Ve İnternet Kullanımının Eğitim Ve Öğretimdeki Olumsuz Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Ayten A. (2016) William James ve din psikolojisinde tecrübe merkezli bir yaklaşım İslami araştırmalar dergisi c.19 say. 3 s.457-463

Baripoğlu, S. (2012). Facebook ve Twitter Davranış Bozukluğu Yapıyor mu? *E-psikiyatri.* Erişim Tarihi. 25.10.2018, http://www.e-psikiyatri.com/facebook-ve-twitter-davranis-bozuklugu-yapiyor-mu-33945

Başkurt, İ. (2003). Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım) *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* Sayı: 8, 73-114

Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap Yay.

Bayraktar M. F. (1995). Din Eğitiminde Ailenin Eğitim Görevi *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* sayı :2 s.117-142

Baysal A. C. (1989). *Sosyal Psikoloji*, İstanbul: Filiz Kitap Evi.

Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler Derneği, (2018) Bilişsel Davranışçı Terapi nedir? Erişim Tarihi. 25.10.2018, http://www.bilisseldavranisci.org/index.php?option=com_content

Bodur, H. E. ve Korkmaz, S. (2015). İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (30), 329-351.

Boyar, H. (2012). *Aileye ve Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma (Kahramanmaraş örneği),* Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Boyd, D. M. (2008). *American Teen Sociality in Networked Publics*. Doktora Tezi. California: University of California, Berkeley.

Boyd, S. (2003). Are you ready for social software? Erişim tarihi:15.04.2019 http://www.stoweboyd.com /message/2006/10/are_you_ready_f.html

Budak, S. (2000). Psikoloji sözlüğü Ankara: Bilim ve Sanat Yay.

Buhari, M. (2004). Sahihi Buhari. A. F. Kocaer (Çev.) Konya: Hüner Yay.

Büyükgönenç, L. Törüner, E. (2012). *Büyüme ve Gelişme. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Temel Hemşirelik Yaklaşımları*, Ankara: Göktuğ Yay.

Cansever A. B. (2010). *Ergenlerin Toplumsallaşmasında internet Kullanımının Aile ve Okul Bağlamında Yarattığı Sorunlar*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Certel, H. (2003). *Din Psikolojisi*, Ankara: Andaç Yayınları.

Cevherli K. ve Şentepe A. (2016). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal medya Kullanım Alışkanlıkları *7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu*, İstanbul.

Cirhinlioğlu, F. (2010). *Din Psikolojisi,* Ankara: Nobel Yay.

Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve Davranışı***,** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cürcani M. (1997) Ta'rifat. A. Erkan (Çev.). İstanbul: Bahar Yay.

Çayabatmaz, E. (2016). *Kur'an-ı Kerim Bağlamında İslami Dindarlık Ölçeği Denemesi* Yüksek Lisans Tezi kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çiftçi, H. (2018) Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* cilt: 7 sayı: 4 s. 418-434

Çoban, R. (2013). *Lise Öğrencilerinde Dindarlık Ve Sanal Bağımlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Burdur Gölhisar Örneği),* Yüksek Lisans Tezi Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çuhadaroğlu, F. (2000). Ergenlik Döneminde Psikolojik Gelişim Özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi,* Sayı;21(6) s. 863-868.

Dereli, M. D. (2015). Gözetim Toplumunda Sosyal Medya Ve Mahremiyetin Dönüşümü, *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamımda Mahremiyet Algıları Sempozyumu,* (27-29 Mart 2015), Samsun.

Dinçel, E. (2006). *Ergenlik Dönemi Gelişimsel Devleri ve Psikolojik Problemler.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doğan, Ş. (2007). *İlköğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Dini Tutumları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dönmez İ. K.,"Maslahat", İslam Ansiklopedisi TDV yay. İstanbul: 1994 c.28

Dönmezer, S. (1982). *Sosyoloji*, Savaş Yayınları, Ankara..

Düvenci, A. (2012). *Ağ Neslinin İnternet Kullanımı Üzerindeki Sosyal Medya Etkisinin Sosyal Sapma Yaklaşımı İle İncelenmesi.* Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Echeburúa, E. ve De Corral, P. (2010). Addiction to New Technologies and to Online Social Networking in Young People: A New Challenge. *Adicciones,* 22 (2), 91-96.

Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlilik ve Güvenirliliği. *Türk Psikoloji Dergisi*; sayı 10, s. 45-55

El-İsfahani R. (2012) *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü* (Çev.) Güneş A. ve Yolcu M., İstanbul: Çıra Yayınları

Erdem, Ö. F. (2012.) *Wıllıam James'e Göre Dini Tecrübe Ve Epistemolojik Değeri* Doktora Tezi Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Erdinçli, A. (2018). *Bağımlılıkla Mücadele Rehberi,* İstanbul : Safa Yayınları

Eren, E. (2017). *Dini Tutum-Çocuklara Yönelik Şiddet Nedenleri İlişkisi (Isparta Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ergün, A. (2002). *Kuran Kursları Öğrencilerinde Dini Tutum ve Davranışlar (Isparta Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Fersahoğlu, Y. ve Demir M. A., (2012). *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, İstanbul: ÇamlıcaYay.

Freud, S. (1997). *Bir Yanılsamanın Geleceği*, Çev.: H. Z. Kars, İstanbul: Kaynak Yay.

From, E. (1996). Psikanaliz ve Din. A. Arıtan (Çev.). İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Gander, M. J. & Gardiner H.W. (1993). Çocuk ve Ergen Gelisimi. B. Onur (Ed). Ankara: İmge Yay.

Gazali, (2002*). İhyau Ulumi'd-din 4.cild,* İstanbul: Bedir yayınevi. Tercüme Ahmet Serdaroğlu

Gülensoy, T. (2007) Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü Ankara: Tdk Yay.

Gülmez, S. C. ve Işık, S. (2013). *Defterim ve Sıram Aynamdır*, Isparta: Tübitak

Gündüz, Ş. (2010). *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul: DİB Yayınları.

Gündüz, T. (2010). Ergenlik Dönemi Din Eğitimi, Etkili Din Öğretimi, s. 73-102 Erişim Tarihi, 10,04,2019 https://tr.scribd.com/doc/287288541/Ergenlik-Donemi-Din-Egitimi

Gürbüz, G. (2014). *Sosyal Medya ve Demokrasi İlişkisi: Türkiye'de Sosyal Medyanın Katılımcı Demokrasiye Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Güriş, S.,& Astar, M. (2015). Bilimsel araştırmalarda SPSS ile istatistik. İstanbul

Gürses, İ. Ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi, *UÜİF Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, s.157-165.

Gürültü, E. (2016). *Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları Ve Akademik Erteleme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Hazar, M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı: Bir alan çalışması. *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi,* 32, 151-175.

Heyet, (2003). *İlmihal I*, Ankara: TDV Yayınları.

Hockenberry, J. M. (2011). Family Centered Care of the Adolescent Health. Nursing Care of Infants and Children. *Philadelphia, Mosby*, p.738-837.

Hökelekli, H. (1986). Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi, *U.Ü. L F. Dergisi,* C.1, s.48-51.

Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları.

Hökelekli, H. (2011) *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul Timaş yay.

Hökelekli, H. vd., (2010), *Din Psikolojisi*, Eskişehir: AÖF. Yayın No:1085,

Hümbetova, İ. (2011). *Dini Tutum Ve Davranışların Oluşumunda Mükafat ve Cezanın Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Irak, D. ve Yazıcıoğlu, O. (2012). Türkiye ve Sosyal Medya. İstanbul: Okyanus Yayınları.

İbni Manzur, M. (1997). Lisanu'l Arap. Beyrut: Dar Sader Neşriyat

İmamoğlu, A. Saliha F. (2013) Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili, *BÜİFD: Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* cilt: I, sayı: 1, s. 19- 40

İmamoğlu, S. "Din, Dindarlık ve Dini Hayat" Din Psikolojisi Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ders kitabı

İnceoğlu, m. (1993). *Tutum, Algı, İletişim*, Verso Yayıncılık, Ankara.

İnterpress (2017). Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı. Erişim tarihi: 20.10.2018, http://www.bloomberght.com/haberler/haber/2008263-turkiyede-sosyal-medya-kullanimi

İslamoğlu, A.H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* (5.baskı) İstanbul: Beta Basım.

James, W. (1958). The Varieties of Religious Experience, New American Library of World Literatüre Inc. New York, USA.

Jung , C. G. (1997). Analitik Psikoloji, Çev. Ender Gürol, Payel yayınları , İstanbul

Kafalı H. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan Ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Yay.

Karaca, F. (2015). *Din Psikolojisi*, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

Karacoşkun, M. D. (2010). Dini Gelişim ve Ergenlik *Somuncu Baba Aylık İlim - Kültür ve Edebiyat Dergisi.* Sayı: 114 Nisan 2010 s.66-68

Karasar, N. (2005). *Bilişimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yay.

Kaşıkçı, D. ve diğerleri (2014) Türkiye ve Avrupa'daki çocukların İnternet alışkanlıkları ve güvenli İnternet kullanımı. *Eğitim ve Bilim dergisi* sayı 39 s. 230-243.

Kavas, E, (2013). *Dini Tutum – Stresle Başa Çıkma İlişkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü.

Kavas, E. (2013). Dini Tutum - Stresle Başa Çıkma İlişkisi *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Sayı 37 Temmuz s.143-167

Kaya, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*, Samsun: Etüt Yayın.

Kayaalp, L. (2008). Ergenlikte Kimlik İfadesi Olarak Şiddet**,** *Sempozyum Dizisi No:63 Mart 2008; s.33-39*

Kayhan, V. (2006). Hak Dinin Tek Oluşu *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11:1 s.77-106

Koç, M. (2003). Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi, *EKEV Akademi Dergisi*, cilt: VII, sayı: 15, s. 113-132

Koç, M. (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı : 17 s. 231-256.

Köknel, Ö. (1970). *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği***,** İstanbul: Bozak Matbaa.

Krech, D., Richard S. Crutchfield, Egerton L. Ballachay (1970). *Cemiyet İçinde Fert,* Mümtaz Turhan (Çev.), Cilt 1, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi,.

Kula, N. (1993). *Kimlik ve Din*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa: UÜİF. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kula, T. (2006). *Ergenlerde Dini Düşüncede Yaşanan Güçlükler Bir Diyarbakır Örneklemi.* Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kula, T. (2012). *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk Ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme (Diyarbakır Örneklemi).* Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kulaksızoğlu, A. (2001). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kur'an-ı Kerim Meali D.İ.B yay.

Kuşay, Y. (2013) *Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook'un Çekiciliği Ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyi* Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Memedoğlu, U. (2004). Kişilik ve Din. İstanbul: DEM Yayınları.

Morgan, Cliford T. (1993). *Psikolojiye Giriş*, Çev.: H. Arıcı ve Diğ., Ankara: Meteksan Yay..

Ok, Ü. (2011). Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* c. 8, Sayı,2.

Onur, B. (1994). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, Ankara: İmge Yay.

Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi***,** Ankara: İmge Kitabevi.

Özbay, H ve Öztürk, E. (1992). *Gençlik,* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Özbay, Y., Kalyoncu, H., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ.H., Eşici, H., Yancar, C., Bahadır, O., Akyılmaz, F.D. (2018) Madde Bağımlılığı: Temiz Bir Yaşam İçin Bireyin Güçlendirilmesi *Addıcta: The Turkısh Journal On Addıctıons* Bahar 2018 5(1) 81–130

Öztürk, H. (1992). Ergenlerde Din Duygusu ve Allah İnancının Boyutları, *Din Öğretimi Dergisi,* Sayı:32, s. 48-52

Öztürk, Ö. ve diğerleri (2007). İnternet Bağımlılığı: Kliniği Ve Tedavisi, Bağımlılık Dergisi; 8 (1): 36-41.

Özüdoğru-Erdoğan, H. N. (2014). Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt:14, Yıl:14, Sayı:1, 14:153-165

Özyazıcı, A. (2001). Alkollü içkiler, sigara ve diğerleri, DİB yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Pehlivan, Ö. (2002). *Bireyin Dini Tutum Ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları Ve Diğer Çevre Faktörleri (14-17 Yaş Grubu).* Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Peker, H. (1993). *Din Psikolojisi* , Samsun: Sönmez Matbaa ve Basım Evi

Peker, H. (1997) "Teknolojik Gelişmeler ve İslam Ahlakı", *OMÜ İlahiyat Fak. Dergisi* Sayı. 9, 29-34.

Psikoloji merkezi, ergenlikte teknoloji, internet ve sosyal medya bağımlılığı 2018 erişim tarihi: 26.03.2019 https://psikolojimerkezi.com.tr/ergenlikte-teknoloji-internet-ve-sosyal-medya-bagimliligi/

Sain, M. (2014). *Diyanet İhtisas Kursiyerlerinin Felsefe Ve Din Bilimleri Derslerine Yönelik Tutumları İle Dini Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma,* Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Savcı, M, Ercengiz M, Aysan f. Ergenlerde Sosyal Medya Bozukluğu Ölceği'nin Türkce uyarlaması. Arch neuropsychiatry 2018;55(3). Erişim Tarihi 14,03,2019, https://doi.org/10.5152/npa.2017.19285

Savci, M. ve Aysan F. Technological Addictions And Social Connectedness: Predictor Effect Of İnternet Addiction, Social Media Addiction, Digital Game Addiction And Smartphone Addiction On Social Connectedness. Dusunen Adam The Journal Of Psychiatry And Neurological Sciences 2017;30:202-216. Erişim tarihi: 27.03.2019 https://doi.org/10.5350/dajpn2017300304

Sezgin, K. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık ve Dindarlık Düzeylerinin İncelenmesi (Dicle Üniversitesi Örneği)* Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Soysaldı, M. (2007), Gençliğimizi Tehdit Eden Zararlı Alışkanlıklar: Sigara, Alkol Ve Uyuşturucu *e-Journal of New World Sciences Academy Social* Sciences, 2, (2), C0006, 80-101.

Spınks, G. S. (2008). Psikoloji ve Din *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13:1, s.307–318, Çeviren: Bozkurt KOÇ & Zeynep ÖZCAN

Şahin, A. (1993). *Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şahin, Ş. Özçelik, Ç. Ç. (2016). Ergenlik Dönemi Ve Sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi* 5 (1):42-49

Şeker, V. T. (2018). *Sosyal Medya Bağımlılığı İle Depresyon ve Anksiyete Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şentürk, E. (2017). *Sosyal Medya Bağımlılığının, Depresyon, Anksiyete Bozukluğu, Karışık Anksiyete ve Depresif Bozukluk Hastaları ile Kontrol Grubu Arasında Karşılaştırılması ve Kullanıcıların Kişilik Özellikleriyle İlişkisinin Araştırılması*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi.

Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2001). *Diyanet İslam İlmihal*, Ankara: DİB Yayınları.

Şirin, T. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutumları İle Ruh Sağlığı İlişkisinin İncelenmesi. *İnsan ve Toplum İlimleri Araştırmaları Dergisi* c.6 s.4 say. 65-88

Tbm Yeşilay, (2015). "Teknolojiye Bağımlı Yaşamamak İçin" Tbm Alan Kitaplığı Dizisi:4

Tekin, H. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı İle Algılanan İnsani Değerlerin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tektaş, N. (2014). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanmalarına yönelik bir araştırma, *Tarih Okulu Dergisi (TOD*), (17) 851-870.

The Telegraph (2012). *Facebook and Twitter 'more addictive than tobacco and alcohol'*. Erişim Tarihi: 25.10.2018, http://www.telegraph.co.uk/technology/news/9054243/Facebook-and-Twitter-more-addictive-thantobacco-and-alcohol.html

Tuncay, S. (2002). İnsan Davranışlarının Ekolojik Sisteme Etkilerinin Çevre Psikolojisiyle Örtüştürülmesi, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* Sayı 7 s.155-168

Turan, Y. (2016). Sosyal Medyanın Kimlik Gelişimindeki Rolü, *Uluslararası kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu.* Ordu (10-12 Haziran)

Turanalp, M. F. (2016) İnternetin Ergenlere Olumsuz Etkileri Üzerine Din Eğitimi Temelli Bir Yaklaşım, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi*, cilt: XVI, sayı: 1, s. 111-131

Tutgun-Ünal, A. & Deniz, L. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının İncelenmesi, Route Educational and Social Science Journal Volume 3(2), s. 155-181.

Tutgun-Ünal, A. (2015). *Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma.* Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tümer, G. (1987) Çeşitli Yönleriyle Din *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.28 213-267

Tümer, G., "DİN", İslam Ansiklopedisi TDV yay. İstanbul: 1994 c.9

Uysal, V. (1996) *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İstanbul: İFAV Yayınları.

Uzun, Ö., Yıldırım, V., Uzun, E., Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerde Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları Ve Sosyal Medya Bağımlılığı, Benlik Saygısı Ve Algılanan Sosyal Destek İlişkisi *Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care* Yıl 2016, Cilt 10, Sayı 3,

Üney R. (2016) Sosyal Medyanın Faydaları Ve Zararları. Erişim 08.03.2019 http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/turkiyenin-yeni-otoyolu-dijital-donusum-41141440

Varış, F. (1968). *Ergenin Gelişimine Etki Yapan Faktörler*. Ankara: A.Ü.E.F. Yay.

Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Yasar University*. 20 (5), 3348- 3382.

Wearesocial (2018). Turkiye'de internet kullanimı ve sosyal medya istatistikleri. Erişim tarihi: 24.10.2018 https://dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/

Wearesocial (2019). Turkiye'de internet kullanimı ve sosyal medya istatistikleri. Erişim tarihi: 07.03.2019 https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/

Xu, H. ve Tan, B.C.Y. (2012). Why Do I Keep Checkıng Facebook: Effects Of Message Characterıstıcs On The Formatıon Of Socıal Network Servıces Addıctıon. *Thirty Third International Conference on Information Systems, Orlando.*

Yavuz, K. (1982), "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", *A.Ü.İ.F.D*, Erzurum, C.5.

Yavuz, K. (1982). "Günümüzde Din Psikolojisi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8) 253-266

Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yavuz, N. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyada Kullandıkları İzlenim Yönetimi Taktiklerinin Benlik Saygısı İle İlişkisinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yazır, E. M. H. (2011) *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Umut Matmaba

Yılmaz, H. K. (2006) Zarûriyyat-ı Diniye ve Sağlam Aile Yuvası Mayis, Sayı: 243, Sayfa: 005

Zebidi, M. M. (1994) Tecü'l-Arus Min Cevahiri'l Kamus. Kuveyt: Kuveyt Matbaası

EKLER

EK:1-Kişisel Bilgi Formu (Fakülte)

Değerli Arkadaşlar

Bu çalışma bilimsel bir amaç güdülerek hazırlanmıştır. Formda işaretleyeceğiniz cevaplar, kesinlikle gizli tutulacak ve sadece bilimsel bir araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacaktır. Lütfen adınızı ve soyadınızı yazmayınız.

Formdaki sorularda özellikle kendi düşünceleriniz istendiği için Soruları dikkatli bir şekilde okuyarak sizin için en uygun seçeneğin karşısına (X) işareti koyunuz.

Anket çalışmamıza katıldığınız için teşekkür ederim.

Mehmet Nafih BAYDARMAN
Dicle Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. CİNSİYETİNİZ?

a) Erkek b) Kız

2. YAŞINIZ? .....

3.HALEN EĞİTİM GÖRDÜĞÜNÜZ FAKULTE? .....

4. SINIFINIZ? .....

5. KALDIĞINIZ YER?

a) Ailemle kalıyorum b) Devlet yurdunda kalıyorum

c) Özel yurtta kalıyorum d) Öğrenci evinde kalıyorum

6. AİLENİZİN AYLIK GELİR DÜZEYİ?

a) 1500'den az b) 1500 –3000 c) 3000 – 5000 d) 5000'den fazla

EK:2- Kişisel Bilgi Formu (Lise)

Değerli Arkadaşlar

Bu çalışma bilimsel bir amaç güdülerek hazırlanmıştır. Formda işaretleyeceğiniz cevaplar, kesinlikle gizli tutulacak ve sadece bilimsel bir araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılacaktır. Lütfen adınızı ve soyadınızı yazmayınız.

Formdaki sorularda özellikle kendi düşünceleriniz istendiği için Soruları dikkatli bir şekilde okuyarak sizin için en uygun seçeneğin karşısına (X) işareti koyunuz.

Anket çalışmamıza katıldığınız için teşekkür ederim.

Mehmet Nafih BAYDARMAN
Dicle Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. CİNSİYETİNİZ?

a) Erkek b) Kız

2. YAŞINIZ? .....

3.HALEN EĞİTİM GÖRDÜĞÜNÜZ LİSE? .....

4. SINIFINIZ? .....

5. KALDIĞINIZ YER?

a) Ailemle kalıyorum b) Devlet yurdunda kalıyorum

c) Özel yurtta kalıyorum d) Öğrenci evinde kalıyorum

6. AİLENİZİN AYLIK GELİR DÜZEYİ?

a) 1500'den az b) 1500 –3000 c) 3000 – 5000 d) 5000'den fazla

EK:3- Dini Tutum ve Davranış Ölçeği

Lütfen Soruları dikkatli bir şekilde okuyarak sizin için en uygun seçeneğin yanına (X) işareti koyunuz.

1 **Ölümden sonra hayat vardır.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

2 **İbadetlerin faydası sadece psikolojiktir.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

3 **Dinî konularla ilgilenmem.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

4 **Allah, gerçekten mevcuttur.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

5 **İçki içmek günahtır.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

6 **Her gün ibadete ayrılacak zamanın, daha faydalı bir işte kullanılması (hastalara, fakirlere yardım vb.) daha iyidir.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

7 **Dinin yasakladığı şeyleri yapmaktan sakınırım.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

8 **Kişi günde beş vakit namaz kılmalıdır.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

9 **Din aleyhinde söylenen veya yapılan şeylere oldukça kızarım.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

10 **Bir dine inanmak insan hayatında hiçbir şeyi değiştirmez.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

11 **Kader ve alın yazısı diye bir şey yoktur.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

12 **Evlilik dışı cinsel ilişki günahtır.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

13 **Dua etmek, insanın kendi kendini tatmin etmesidir.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

14 **Kutsal gün ve gecelerde dua ve ibadet yapmaya çalışırım.**
☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

Lütfen arka sayfaya geçiniz

15 **Dinin gereklerini yerine getirmemek, inanç eksikliğinin işaretidir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

16 **Camiye gitmenin hiçbir faydası yoktur.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

17 **Allah'a inanmayan bir insan da, günlük hayatında mutlu ve huzurlu bir insan olabilir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

18 **Maddi gücüm elverse hacca giderim.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

19 **Toplu ibadetlere katılmaktan haz duyarım.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

20 **Allah'ın emirlerini yapamayan ve yasaklardan kaçınmayanlar ahirette cezasını çekecektir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

21 **Tanrı'ya yaklaşmak için ibadet şart değil, önemli olan kalp temizliğidir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

22 **Kur'an-ı Kerim'in haber verdiği her şey doğrudur.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

23 **Mahşer gününde herkes Allah'a hesap verecektir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

24 **Kur'an, Allah'ın emirlerini iletir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

25 **Kıyamet günü vardır.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

26 **Allah, söylediğimiz ve yaptığımız her şeyi bilir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

27 **Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

28 **Allah'a ancak din yolu ile yaklaşılabilir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

29 **Sabah ezanları yüksek sesle okunarak, insanlar rahatsız edilmemelidir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

30 **Oruç tutmak, akşama kadar aç kalmanın başka bir ismidir.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

31 **İnsanların üstün bir kuvvete inanma ihtiyacından Tanrı doğmuştur.**

☐ Kesinlikle Katılıyorum ☐ Katılıyorum ☐ Kararsızım ☐ Katılmıyorum ☐ Kesinlikle Katılmıyorum

EK:4-Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği

		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman
1	Yakın zamanda sosyal medyada neler olup bittiği hakkında oldukça fazla düşünürüm.					
2	Yapmam gereken bir iş varsa öncesinde sosyal medyayı kontrol ederim.					
3	Belli süre sosyal medyaya girmediğimde sosyal medyaya girme düşüncesi zihnimi meşgul eder.					
4	Hayatımın sosyal medya olmadan sıkıcı, boş ve zevksiz olacağını düşünürüm.					
5	İnternete bağlı değilken yoğun bir şekilde sosyal medyaya girmeyi düşünürüm.					
6	Sosyal medyada neler olup bittiğini merak ederim.					
7	Sosyal medyada düşündüğümden daha fazla zaman geçirdiğim olur.					
8	Sosyal medya ile bağlantımı kesmeye her karar verdiğimde kendi kendime "birkaç dakika daha" derim.					
9	Sosyal medyayı uzun süre kullanmaktan bir türlü vazgeçemem.					
10	Sosyal medyayı, planladığımdan daha fazla kullandığım olur.					
11	Sosyal medyayı kullanırken zamanın nasıl geçtiğini anlayamam.					
12	Sosyal medya ile ilgili eylemlere (oyun, sohbet, fotoğraflara bakmak, vs) uzun süreler ayırırım.					
13	Kişisel problemlerimi unutmak için sosyal medya kullanırım.					
14	Kendimi yalnız hissettiğim zamanlarda sosyal medyada vakit geçiririm.					
15	Yaşamımdaki olumsuz düşüncelerden kurtulmak için sosyal medyada gezinmeyi tercih ederim.					
16	Problemlerimden bunaldığımda sığındığım en iyi yer sosyal medyadır.					
17	Sosyal medya kullandığım süre boyunca her şeyi unuturum.					
18	Sosyal medya kullanımını durdurmaya çalışıp başaramadığım olur.					
19	Sosyal medya kullanımını denetim altına almak için yoğun bir istek duyarım.					
20	Sosyal medya kullanımını bırakmak için sonuç vermeyen çabalar gösteririm.					
21	Sosyal medya kullanımını denetim altına almak için sonuç vermeyen çabalar gösteririm.					
22	Sosyal medyada harcadığım zamanı azaltmaya çalışır, başarısız olurum.					
23	Mesleğime/çalışmalarıma olumsuz bir etki yapmasına rağmen sosyal medyayı daha fazla kullanırım.					
24	Sosyal medyadan dolayı hobilerime, boş zaman ve dinlenme faaliyetlerime daha az öncelik veririm.					
25	Eş veya aile üyelerini sosyal medyadan dolayı ihmal ettiğim olur.					
26	Arkadaşlarımı sosyal medyadan dolayı ihmal ettiğim olur.					
27	Sosyal medya dolayısıyla başladığım aktiviteleri zamanında bitiremem.					
28	Sosyal medyada daha fazla zaman geçirmek için okulla veya işle ilgili çalışmaları ihmal ederim.					
29	Sosyal medyada zaman geçirmeyi, arkadaşlarımla zaman geçirmeye tercih ederim.					
30	Sosyal medyada geçirdiğim zaman yüzünden okul çalışmalarım ya da işlerim sekteye uğrar.					
31	Sosyal medya yüzünden üretkenliğim azalır.					
32	Sosyal medyada zaman geçirmeyi, arkadaşlarımla dışarı çıkmaya tercih ederim.					
33	İnsanlar sosyal medyada geçirdiğim zamanın miktarı konusunda beni eleştirirler.					
34	Kendimi sosyal medyada ne kadar süre gezindiğimi saklamaya çalışırken bulurum.					
35	Sosyal medya yüzünden yemek yemeyi unuttuğum zamanlar olur.					
36	Sosyal medya kullanımı yüzünden kişisel bakımıma daha az vakit ayırdığım olur.					
37	Sosyal medya kullanımı yüzünden uyku düzenimde değişiklikler/bozukluklar olur.					
38	Sosyal medya kullanımı yüzünden fiziksel sorunlar (sırt, baş, göz ağrıları, vb) yaşadığım olur.					
39	Sosyal medya kullanımı benim için önemli kişilerle olan ilişkilerimde problem yaşamama neden olur.					
40	Sosyal medya kullanımım yaşamımda sorunlar oluşturur.					
41	Yapmam gereken işler çoğaldıkça, sosyal medya kullanma isteğim de o ölçüde artar.					

EK:5-Sosyal Medya Kullanım İzin Talebi

Ynt: ölçek kullanım izni

aylin tutgun <aylin_tutgun@hotmail.com>

Paz 18.11.2018, 00:17

İyi Akşamlar,

Tabi kullanabilirsiniz. Yarın size konuyla ilgili makaleleri ve ölçeğin değerlendirilmesini de mail atacağım Kolay gelsin

Aylin

Konu: ölçek kullanım izni

Gönderen: NAFİH BAYDARMAN

Alıcı:aylin_tutgun@hotmail.com

İyi akşamlar sayın hocam ben Diyarbakır Dicle Üniversitesi' nden Dr. Öğretim Üyesi Tahsin KULA hocanın yüksek lisans öğrencisi Mehmet Nafih Baydarman.

Değerli hocam benim yüksek lisans tez konum "Sosyal Medya Bağımlılığının Kişinin Dini Tutum ve Davranışına Etkisi" şeklindedir. Sosyal medya bağımlılığına dair ölçeği sizin "Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" konulu doktora tezinizde buldum. İzniniz olursa ölçeğinizi tezimde kullanmak istiyorum. İyi çalışmalar dilerim.

Saygılarımla...

Mehmet Nafih BAYDARMAN

Siirt İl Vaizi

EK:6-Dini Tutum Ölçek Kullanım İzin Talebi

Dini Tutum Ölçek Kullanım İzin Talebi

Mevlut Kaya,Ilahiyat Fakultesi,, <mkaya@omu.edu.tr>
Cum 28.12.2018, 10:57
Sayın NAFİH BAYDARMAN,
"Sosyal medya bağımlılığının ergenlerin dini tutum ve davranışı üzerine etkisi" konulu yüksek lisans tez çalışmanızda tarafımızca geliştirilen "Dini Tutum Ölçeğini" kaynak göstererek kullanabilirsiniz. Çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Prof.Dr.Mevlüt Kaya

NAFİH BAYDARMAN
Cum 28.12.2018, 00:18
mkaya@omu.edu.tr

sayın hocam ben Diyarbakır Dicle Üniversitesi' nden Dr. Öğretim Üyesi Tahsin KULA hocanın yüksek lisans öğrencisi Mehmet Nafih Baydarman.
Değerli hocam benim yüksek lisans tez konum "Sosyal Medya Bağımlılığının Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışı Üzerine Etkisi" şeklindedir.

Araştırmam esnasında Gülşah BOYAR'A Ait "aileye ve parçalanmış aileye sahip ergenlerin dini tutum ve davranışları üzerine bir araştırma" konulu tezinizde size ait olan "Dini Tutum Ölçeğini" buldum ve kitabınıza ulaştım. İzniniz olursa ölçeğinizi tezimde kullanmak istiyorum.

Saygılarımla...

Mehmet Nafih BAYDARMAN

EK:7-Milli Eğitim Müdürlüğü izin onayı

T.C.
SİİRT VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 32790399/399/23111925
Konu : Anket

30.11.2018

VALİLİK MAKAMINA
SİİRT

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Din Psikolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Mehmet Nafih BAYDARMAN'ın yürütmekte olduğu " **Sosyal Medya Bağımlılığının Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışlarına Etkisi (Siirt Örneği)** " adlı araştırma ödevi kapsamında uygulayacağı ölçek çalışmasını İlimiz Merkez Türk Telekom Fen Lisesi, Siirt Sosyal Bilimler Lisesi, Siirt Anadolu İmam Hatip Lisesi, Siirt İbrahim Hakkı Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Abdulhakim Ayten Anadolu İmam Hatip Lisesi, Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Siirt Şehit Zafer Kılıç Spor Lisesinde okul müdürlüklerince yapılacak bir program kapsamında ve sorumluluğunda eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde uygulanması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Zekeriya BUTUR
İl Milli Eğitim Müd.Yrd

OLUR
30.11.2018

Y.İrfan SAĞLAM
Vali a
Il Milli Eğitim Müdürü

BELGENİN ASLI ELEKTRONİK İMZALIDIR
30/11/2018
Metin BROĞLAN
Milli Eğitim Müdürlüğü
V.H.K.İ

Ayrıntılı bilgi için: Ad SOYAD Ünvan
Tel: (0 312) XXX XX XX
Faks: (0 312) XXX XX XX